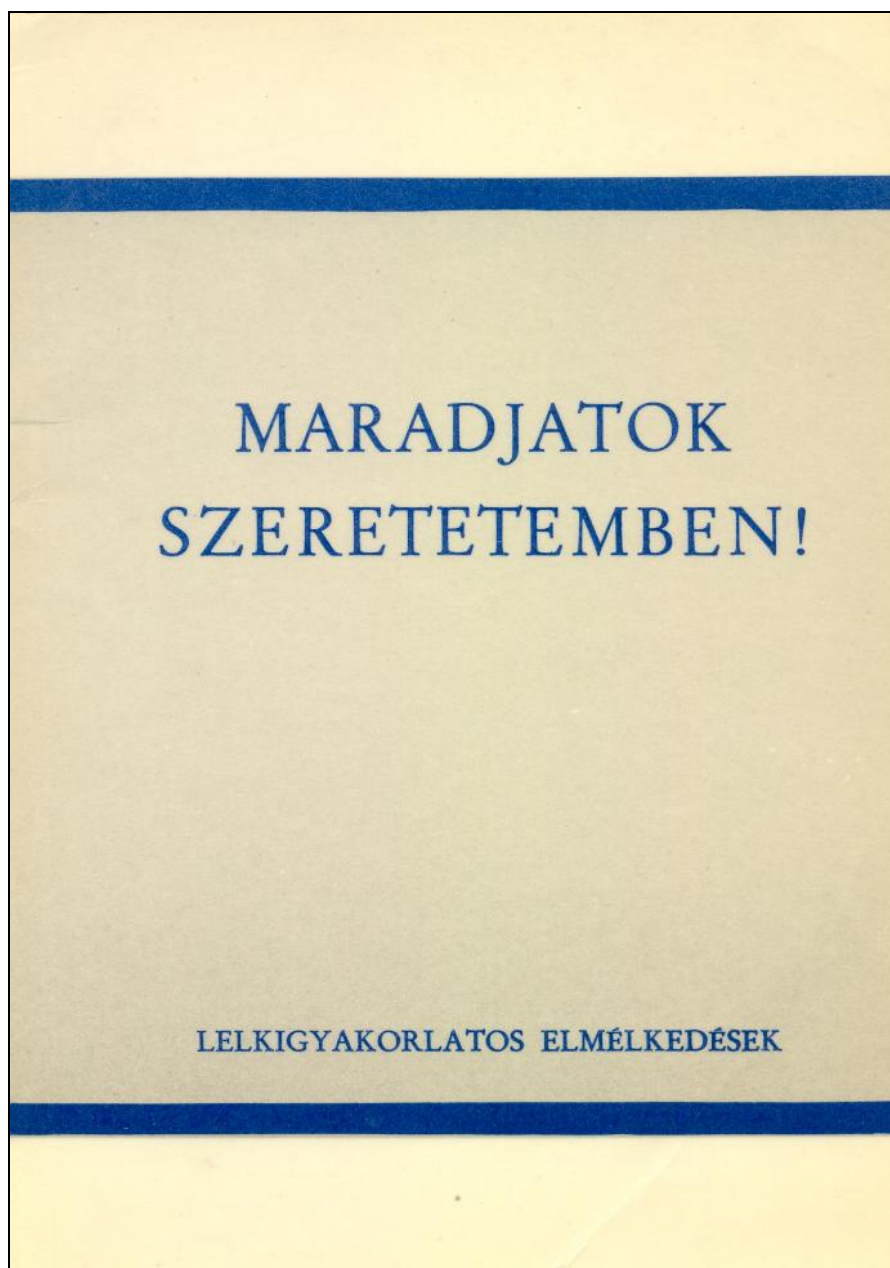

Halász Pius
Maradatok szeretetemben!
Lelkigyakorlatos elmélkedések elsősorban papok és szerzetesek számára

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Halász Pius

Maradatok szeretetemben!

Lelkigyakorlatos elmélkedések elsősorban papok és szerzetesek számára

Egyházi jóváhagyással

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1965-ben jelent meg az Opus Mystici Corporis kiadásában. Az elektronikus változat Valentiny Géza prelátus úr, az Opus Mystici Corporis vezetője, engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog az Opus Mystici Corporisé.

Az eredeti kiadáson nincs feltüntetve a szerző. A könyv megjelenésekor, 1965-ben Halász Pius a kommunista diktatúra börtönében ült.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Mottó	5
I. rész	6
Elmélkedés a belső imádságról	6
1. A belső tér	6
2. Az akadályok	8
3. A belső ima	9
4. Hogyan folyik le?	9
Elmélkedés a szentmiséről I.	12
1. A szentmise emlékezés	13
2. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre	14
3. Az Úr halálát fogjátok hirdetni	15
Elmélkedés a szentmiséről II.	18
1. Krisztus áldozata	18
2. Az egyház áldozata	20
3. Az én áldozatom	22
Elmélkedés a szentmiséről III.	24
1. Az ősi vágy	24
2. A nagy beteljesülés	25
3. A fájdalmas csalódás	27
Elmélkedés a szentséglátogatásról	29
1. A kegyelet szentsége	30
2. Az egyesülés jele	31
3. A szeretet köteléke	33
Elmélkedés a papi zsolozsmáról I.	34
1. A nagy cél	35
2. A nagy példakép	37
3. A nagy feladat	38
Elmélkedés a papi zsolozsmáról II.	39
1. Vir Dei	39
2. Az imádkozó Egyház	40
3. Krisztus mása	41
4. A kiengesztelés titka	42
5. Mit tegyek tehát?	43
II. rész	45
Elmélkedés a Szűzanyáról	45
1. Mária papi szűz	46
2. Mária anyás szűz	47
3. Mária eszményi szűz	48
Elmélkedés a rózsafüzérről I.	50
a. Ki hitünket növelje	50
b. Ki reményünket erősítse	51
c. Aki szeretetünket tökéletesítse	51
1. Kít, te Szentszűz, Szentlélektől méhedben fogantál	52
2. Kít, te Szentszűz, Erzsébetet látogatván méhedben hordoztál	52

3. Kit, te Szentszűz, a világra szültél	53
4. Kit, te Szentszűz, a templomban bemutatnál	54
5. Kit, te Szentszűz, a templomban megtaláltál	54
Elmélkedés a rózsafüzérről II.	56
a. Ki értelmünket megvilágosítsa	56
b. Ki cselekedetünket megerősítse	57
c. Aki akaratunkat tökéletesítse	58
1. Aki érettünk vérel verejtékezett	59
2. Akit érettünk megostoroztak	59
3. Kit érettünk tövissel megkoronáztak!	60
4. Ki érettünk a nehéz keresztet hordozta	60
5. Kit érettünk keresztre feszítettek	61
Elmélkedés a rózsafüzérről III.	62
a. Ki gondolatainkat igazgassa	62
b. Ki szavainkat kormányozza	63
c. Aki cselekedeteinket vezérelje	64
1. Aki halottaiból föltámadott	64
2. Ki a mennybe fölment	65
3. Ki nekünk a Szentlelket elküldötte	66
4. Aki téged Szentszűz, a mennybe fölvelt	66
5. Ki téged Szentszűz a mennyben megkoronázott	67
III. rész	68
Elmélkedés az erényekről	68
1. A vallásosság erénye	68
2. Az okosság erénye	70
3. Az igazságosság erénye	71
Elmélkedés az alázatosságról	73
Elmélkedés az engedelmességről I.	77
1. A lényeg felismerése	77
2. Egy pillantás önmagamra	78
3. Nem vagyok szerzetes	79
Elmélkedés az engedelmességről II.	82
1. Az Úr Jézus példája	83
Elmélkedés a papi tisztaságról I.	85
1. Esményképünk	85
2. Problémák	86
Elmélkedés a papi tisztaságról II.	90
1. Az Úr Jézus elgondolása	90
2. Életem tükrében	92
3. Minden élő élőtől származik	94
Elmélkedés a papi szegénységről I.	95
1. Tanúságtétel az Úr Krisztus mellett	96
2. Tanúságtétel a túlvilág mellett	97
3. Tanúságtétel a kereszt mellett	98
4. Tanúságtétel az isteni gondviselés mellett	98
Elmélkedés a papi szegénységről II.	100
1. A szegény Krisztus	100
2. Isteni mesterünk tanítása	101
3. Életem tükrében	103
4. Mit tegyek?	104

Mottó

Maradjatok meg szeretetemben.

Jn 15,10

Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak a földön: mennyire szeretném, ha már föllobbanna.

Lk 12,49

Szítsd föl magadban Isten kegyelmét, amely kézföltételem által benned van.

2Tim 1,6

I. rész

Elmélkedés a belső imádságról

Aki szereti a szépet, az gyakran elzarándokol *Sandro Botticelli* képei elé. De ha sokat szemléli őket, valami különös dolgot vesz észre rajtuk. Leheletszerű finomság, elmondhatatlan báj lebeg alakjain. Mind angyalian szép, valóban égi jelenség, – de a mennyország boldogsága nélkül. Halk szomorúság, megnevezhetetlen bánat zsong bennük. Égi szépségek, akik nem találják helyüket a földön, és nem vágyódnak az égbe. De hogy mi hiányzik számukra, azt maguk se tudják. Otthontalanok. A műértők meg is magyarázzák ezt a melankóliát. Régi monda szerint a teremtés hajnalán lejátszódott nagy lázadásban az angyalok egy része egyik félhez se csatlakozott. Ezért se a pokolra, se a mennyországra nem lehettek méltók. Botticelli állítólag ezektől az angyaloktól származtatta az emberiséget. Innét emberábrázolásának angyali szépsége, de egyben szomorú, fáradt hazátlansága is.

Nem tehetek róla, de ha papi arcokra nézek, mindig ez a legenda kerít hatalmába. Vonásaink mögött folyton a sehová se tartozás szomorúsága sugárik kedélyemre. Ezek a sokszor angyalian tiszta arcok annyira üresek és semmitmondók! Annyira nincs történetük! Lehet, hogy ez is belemagyarázás, mint Botticelli kritikusai teszik, – és mégis félek tükörbe nézni. Mert arcomon ott látom a tipikus papi arcot, egy jellegtelen, elmosódott élet vetületét. Mi egyik félhez se csatlakozunk. A döntés határozott, szép férfias vonásai hiányoznak portrékról. Nem lázadunk Isten ellen, de nem is lángolunk érte. Hisszük, amit mondunk, de nincs kedvünk ahhoz, hogy éljük. Nincs helyünk a földön és nem vágyódnak az égbe. Az állandó kompromisszumok erőtlen bánata hűségese utitársunk.

Nem élünk belső életet.

Nincs középpontom, ahonnét egységes értelmet kapnának életem szerte hulló szilánkjai, hallgatásom és kibuggyanó szavam, nyugalمام és mozdulásom, könnyeim és kacagásom, ahová minden este hazatérnék s ahonnét minden este elindulnék utána. Kapu előtt állok, lezárt kapu előtt. Ó Istenem, időnkint milyen messze eltávolodtam tőle! Aztán újra visszatértem. Volt idő, mikor már azt hittem, hogy megnyílik előttem, vártam, zörgettem, reméltem. A kapu zárva maradt. Talán azóta le is szoktam róla, hogy egyszer átléphetem küszöbét. Pedig tudom, hogy mögötte megtalálnám a boldogságot. Azt is tudom, ha egyszer átlépném küszöbét, többé soha vissza nem térnék. Csak mennék, egyre vándorolnék hazafelé. Otthonom felé, ahol minden fűszálra, tájra, virágra ráismernék. Most újra itt állok lelkem lezárt kapuja előtt a belső várkastély küszöbén és könnyörgök a kegyelemhez, a Kézhez, mely belül a kulcson pihen:

„Clavis David... Dávid kulcsa... aki megnyitod, és senki be nem zárja.”

Érzem a perc szédületes súlyát. Tudom, hogy egész papi sorsom, örök életem függ attól, át tudom-e lépni a szent küszöböt? Ó, lezárt kapu, most Hozzád könnyörgök:

„Emeljétek fel fejetekeket ajtókat, táruljatok fel örök kapuk.”

Elmélkedésemben három dologra várok feleletet:

Mi van a kapu mögött? Mi akadályoz, hogy oda belépjek? És mi a kulcs, ami bevezet?

1. A belső tér

Az ember nemcsak kenyérből él. Ó mennyire érzem ennek az igazát! Lelkem az igazságból él, a szívem az örömből, s ha e kettő birtokában vagyok, személyiségemet beragyogja az áldott béke. *„Isten országa nem eszem-iszom, hanem igazság, béke és öröm a*

Szentlélekben.” (Róm 14,17) Ezért mondja Üdvözítőnk: „*Ti keressétek elsősorban Isten országát s annak igazságát, és ezeket is mind megkapjátok.*” (Mt 6,33) Mi pedig mindig a többi keressük abban a hitben, hogy az Isten országa végül úgyis hozzáadatik nekünk. Darabokból akarjuk összeállítani boldogságunkat. De ez a földi boldogság annyi töredékből áll, hogy valami mindig hiányzik. Folyton a hiányzó darab illúziójában élünk. Végül egyszer el kellene hagynunk a darabokat és keresni az egészet, berekeszteni a kifelé türemlő utakat s elindulni a belső ösvényen. Mert „Isten országa nem jön el szembetűnő módon. Nem lehet azt mondani: Nézd itt van vagy amott. *Isten országa köztetek van.*” (Lk 17,21)

Mit jelent ez? Hogy megértsük, föl kell fejteni a gondolatot. A szellem egyszerű, de én nem vagyok tiszta szellem. Ember vagyok, tehát összetett. Rétegek vonulnak bennem, mélységek nyílnak egymás mögött. Felszínem, énem teljesen az érzéki benyomások hatása alatt áll. Képek és emlékek, impressziók és érzelmi ráhangzások töltik be ezt a tarka színpadot, zajos vásárteret. Én Istenem, az előcsarnok csődülete mindig meggyalázza a szentély áhítatát, míg csak Jézus rendet nem teremt ostorával.

Azután egy belső övezet következik. Csodálatos kapuján aki belép, már egy más világba lép. A külső zajok itt csenddé csitulnak. A dolgok elvesztik változó árnyékukat. Az eliziumi mezők örök illata csapja meg a lelkünk, ahol a virágok sohase hervadnak, és a fények sohase fakulnak meg. Csörgedező forrás üde hangja üti meg a fületem. Igen, a lét forrásához jutottam. Oda, ahol az első ember sétált ámuló szemekkel, és nevet adott minden dolognak. Az eszmék és eszmények világa ez. A dolgok lényege és az értékek éteri nyugalma vár reám. Telefon, rádió, repülő. Ádám nem ismerné fel őket. De itt bent ma is az ő szemével nézek. Az Ember vagyok, akinek szelleme az örök szépre, igazra, jóra és szentre rezonál.

A következő kapu magányos terem titkát tárja föl előttem. E magányos teremben karszékben ülök én. Itt örökké egyedül vagyok önmagammal. Egyetlen hely, ahová léphetni nem léphet be senki más, ahol vagyok, aki vagyok. Egyéniség és sorsom végső titkát érzi ez a hely. Személyiségem és jellemem itt dől el e négy fal tanútlan csendjében. Itt őrzöm a nevemet, amelyből nincs több a szédületes nagy világban, és az arcomat, mely az egyetlen a határtalan örökkévalóság rendjében. Ha ezen a kapun beléptem, már nem az Ember vagyok, hanem Én vagyok sajátos mértékeimmel, egyéni értékeléseimmel, tulajdon ízléssel. Titok vagyok. Titok a világnak és titok saját magamnak. S ez a titok csak akkor oldódik meg, ha az utolsó kapu is kitarul, és fénye világítja meg arcomat.

Ez az utolsó kristálykapu. Mögötte lakik az Isten. Úgy, mint a hangok mögött a dallam és a színek sokfélesége mögött a tiszta fény. Hiszen életem minden pillanata és lényem minden mozzanata főntartó tevékenységének köszöni létét. Ha pedig a kegyelem állapotában vagyok, a kegyelem minden pillanata a megszentelő Isten kezéből származik. Erre is vonatkoznak Krisztus szavai: „*Atyám szüntelen munkálkodik, ezért én is munkálkodom!*” (Jn 5,17) Lelkem az Isten képmása, a kegyelem pedig Krisztus arca bennem. De nem úgy, ahogy a pecsétnyomó képe a viaszban. Ez holt kép, akkor is ott marad, ha a pecsétnyomót eltávolítom. Az élő Isten arca azonban élő arc. Ahol az arca, ott van Ő is, és ahol Ő működik, ott a lényege. A tükör csak addig tükör, amíg jelen vagyok, s a dallam csak addig zeng a húrokon, amíg a vonó feszül fölénk. Legbelül, lelkem utolsó termében tükre vagyok Istennek és hegedű megszentelő kezében. Tehát lényem maga örök tükrözés, állandó felelet Isten fenntartó szólítására. Megszakítás nélkül folyik ez a metafizikai párbeszéd. A kegyelmi indítások és rezonáló szívem között szintén folytonos a dialógus.

Erre mondja Szent Ágoston: „*Nem kell kívülre menni, benned rejtőzik az Igazság!*”

Itt rejtőzik életem igazi értelme. Csak itt leszek azzá, amivé lennem kell. Itt találom meg valódi magamat, igazi arcomat. Amíg ide el nem jutottam, álarcot hordok, és szerepeket játszom. Igen, kapuk vannak bennünk, belsőbb kapuk, amelyek küszöbét csupán meghitt barátaink léphetik keresztül. Azután van egy kapu: mindenki előtt zárva marad, egyedül mi

léphetünk be rajta. Végül az utolsó kapu, mögötte van az Isten. Vár ránk. Csak Ő tudja, mióta bolyongok már előtte, be kell lépnem, de nem találom meg a kulcsát.

2. Az akadályok

Ne értsük félre, nem misztikus imáról van szó, hanem arról, ahová a lélek a kegyelem segítségével tud és ahová el kell jutnia, ha komolyan rászánja magát, hogy elhárítsa az akadályokat.

Az első akadály kétségtelenül a *szándékos bocsánatos bűn*, a lélek rendetlen ragaszkodása a teremtett dolgokhoz. Lehet ez egy személy bűnös vonzása, lehet az ösztönök sóvárgása, lehet az érvényesülés ígérete. Mindegy. A lélek fogva marad az első övezetben s a befelé vezető ajtók bezárulnak előtte. A kegyelem hiába kopog a belső ajtók felől, nem nyer bebocsátást. Ezzel eleget is mondtunk. El tudjuk már képzelni, micsoda rombolást végez a lélekben. Először az isteni sugallatok vonulnak vissza, aztán kialszik a természetfölötti fény. A dolgok nézésében, a motívumok mérlegelésében jön a borzalmas naturalizmus. Ezt követi az akarati élet fokozatos bénulása. Megáll a lendület, nincs értelme a harcnak, nincs öröme a küzdelemnek. Az érzéki örömök és nyugtalanságok, az evilági okosság és az önmehtagadások kiesése gyökerében támadja meg a kegyelmi életet. Itt legfeljebb csak a köteles imák végzéséről lehet szó, a belső imádságról egyáltalában nem.

A második akadály a *fegyelmezetlenség*. Hiszen az emberi élet egyetlen egészet alkot, amelyben minden összefügg egymással. Fegyelmezetlenség és imádság egymást kizáró fogalmak. Pedig az évek folyamán fokozatosan elengedjük magunkat. Csak azt végezzük, amit a külső körülmények kényszerítenek, felsőbb hatóságok megkövetelnek, határidők diktálnak. Mivel pedig Istent magát nem érezzük valóságnak, az Ő kívánalmi fokozatosan elhallgattatják lelkiismeretünket. Napjainknak marad ugyan még néhány szilárd pontja: a reggeli szentmise, az ebéd és a vacsora. De a többi, ami ezek közé esik, egyszerűen játékszerévé válik a véletleneknek és hangulatoknak. Vaskos renyhesség terpeszkedik szét az életben, amit időnkint ideges kapkodás vált föl. A határozott ritmus azonban teljesen hiányzik. Azon aztán igazán nem lehet csodálkozni, hogy fegyelmezetlen élet mellett fegyelmezetlen marad a gondolkodás és fegyelmezetlen az imaélet is.

A harmadik akadály az *extrovertált figyelem*. Más szóval az összeszedettség hiánya. Bennünket a dolgok érdekelnek, az események érdekelnek és nem az, ami mögöttük rejtőzik. Lelkünk nem is tud már hozzászokni a nagy távlatokhoz, mert mindig a percnyi impressziókra vagyunk éhesek. Aki több nyelven ért, nyissa ki rádióját. Aztán szép lassan menjen állomásról-állomásra. Ha csak egy kis ízlése is maradt még, el fog iszonyodni. Micsoda kultúrmoslák! Pedig ebben úszunk valamennyien. Dolgainkkal is így vagyunk. Folyton csupán „intézzük” őket s ebben ki is merítjük önmagunkat. Ha semmit se intézünk, úgy érezzük, semmik se vagyunk. Mintha a lét csak eseményekből állna. És ha nem történik semmi, akkor üres unalom szakad ránk. Hát hogy is lehet bensőséges az imánk, ha már nincs is bensőségünk? Mit kell tehát tenni?

Nyilván az első és legfontosabb, feltétlenül szakítani a habituális bocsánatos bűnökkel. Ebben a pillanatban kinyílik a sorompó a kegyelem előtt. Érdeklődésünk újra természetfölöttivé válik. Fanyar, szkeptikus kedélyünk úgy fölszakad, mint a hajnali köd a haramtos mezők felett. A cél világos, a föladat vonzó, az akarat lendül. Istenem, de szép is falun a cséplés! Sokféle a munka, de mind egy célra irányul. Ömlik a szem és dalol a masinák bűgő ritmusa. Ilyen egészséges szép ritmusa lesz életemnek is, ha elszakítom a rendetlen szálakat.

Most hozzáfogok, hogy *rendet teremtek* magam körül. Először íróasztalom és olvasmányaim között, aztán egyéb dolgaiban. Vissza a napirendhez és életrendhez. Akkor is, ha hetven éves vagyok és talán már negyven éve bevontam az evezőket és a szeszélyes

hullámokra hagytam magamat. Mert mi a napirend? Könyörtelen biztosítása annak, aminek elmaradni nem szabad. Persze ne tegye kicsinyes pizmogássá az életet. Legyen tág, de határozott.

Végül jó a *befelé fordulás* gyakorlása. Sokrates milyen bölcsen fejtegette, hogy az emberek mennyire vigyáznak étkezésükre, nehogy egészségtelen és romlott ételekkel terheljék gyomrukát. De szellemükbe minden megfontolás nélkül engedik be a zagyvaságokat. Pedig a szellemi táplálkozásnak is megvan a higiéniája. Nem, addig semmire se megyek, amíg meg nem tudom fékezni az érzéseimet, nem tudom befelé fordítani a figyelmemet. Fokozatosan el kell jutnom lelkem középpontjába, és erőimet és képességeimet ebből az egyetlen pontból kell irányítanom. Hiszen abból a belső világból is állandóan érkeznek impressziók. Valódi történések, örökkévaló üzenetek. E távoli előkészület után kezdhetek csak hozzá a belső ima gyakorlásához.

3. A belső ima

Szándékosan nem elmélkedésről beszélünk. Mert az elmélkedés annyit jelent, mint imádkozva gondolkozni és gondolkozva imádkozni (Lindworszky). Márpedig ez nem mindenkinek való és nem minden időben alkalmas. A belső ima pedig mindig és mindenkinek szükséges. Nem más, mint személyes találkozás a jó Istennel, figyelés a jelenlevő Istenre, aki Krisztusban mutatta meg magát. Beszélgetés Vele, vagy hallgatás Előtte. Igen, hallgatás is, mert ha a csend egyszer élővé vált, többet mond és mélyebbet nyilatkoztat ki, mint bármilyen beszéd.

Még pontosabban a belső ima találkozás az *én Istenemmel*, beszélgetés az *én Jézussal*. Bármennyire is kell hangsúlyoznunk a lét szociális vonatkozásait és a liturgikus ima elsőségét, mégis azzal, hogy Isten személyiségnek teremtett engem, lényem legmélyén egyedül állok. Előtte egyéni sorssal és egyéni felelősséggel. Lelkem és Isten.

„Egyetlent az Egyedülvalónak!”

Ez a pusztai atyáktól kezdve Szent Ágostonon keresztül töretlen hagyománya hitünknek. A belső ima az én magánkihallgatásom isteni Mesterem előtt.

4. Hogyan folyik le?

1. Minden kihallgatás az előszobában kezdődik. Meg kell várnom: míg föltáruul az ajtó és beléphetek. Itt mindenki iratokat szorongat és jegyzeteket készít. Pontosan tudnom kell, mit akarok előadni, mit kérni. Megkívánja ezt a tisztelet, de ügyem fontossága is. Az előkészített imádság a Szentírás egyik szakasza: már előtte való este foglalkoztam vele. Az óra szent komolysága megkívánja, hogy mondanivalóm határozott és világos legyen. Valóban el lehet mondani, *minden imádság olyan, amilyen a készüllet*. Magánkihallgatásra készülök és bennfentes traccsoló referensként előszobázom. Tehát először csendet teremtek. Milyen nagyszerű időnkint a magyar nyelv pszichológiája! Valóban a csendet teremteni kell! Nem negatívum, nem ásító úr zakatolás között, hanem a csordulásig megtelt szellem figyelmes odafordulása saját központja felé. Aztán nyugalmat teremtek. Amikor az ember imádkozni akar, egyszerre ezer dolog jut eszébe, ezer elnitézendő ügy jelentkezik, csenget, sürget. Egyszerűen kikapcsolom a telefont. A nyugalom se negatívum, nem a senki földje a „volt” és „lesz” határai között, hanem a belső erők egyensúlya a nagy valóságok színe előtt. Végül okvetlenül bekopogtatok a Szűzanyához s az audiencia előtt megkérem, írjon néhány ajánló anyai sort ügyemre. Nélküle nem szabad soha elkezdenünk az imádságot.

2. E pillanatban föltáruul előttem az ajtó s elfogódottan léphetek Jézus színe elé. Letérdelek és hosszan megcsókolom szent lábait. Minden imádságnak *imádással* kell kezdődnie, annak átélésével, hogy kicsoda Ő és ki vagyok én. Így maradok mindaddig, míg

csak ajkán el nem hangzik a szó: „*Mit akarsz, hogy cselekedjem neked?*” Ekkor emelem Reá könyörgő tekintetemet: „Uram, hogy lássak!”

Uram, nem exegetikai értelmét akarom tudni, nem új igazságot akarok kibányászni, és nem szándékom szenzációs meglátásokra szert tenni. Nem szellemem horizontját akarom tágítani, nem értelmemet élesíteni, hanem a köztünk lévő kapcsolatot szeretném mélyíteni. *Uram, hogy lássak!*

Hogy ez az evangéliumi szakasz üzenetté váljék és transzparenssé tisztuljon. – Uram, itt és most mit akarsz általa tudomásomra hozni? Uram, ma ezen az evangéliumi szövegen keresztül akarom arcodra emelni tekintetemet.

Imádkozni annyit jelent, mint jelen lenni, jelen lenni pedig, szemlélni. Szemlélni pedig annyit jelent, mint *hasonulni*. Isten ugyanis azt az arcát, amely lelkem legmélyén tükröződik, csak felém fordítja, ott csupán én láthatom. Ezt kell mindjobban megismernem és életemmel mindig tisztábban visszatükröznöm. Ő teremtette az arcomat egyetlennek. A temperamentumom más és az életstílusom más, a sorsom is más, mint a többieké. A kegyelmek is, amelyeket kapok, sorsomra vannak szabva.

Krisztus is egy. Ezt mutatja hagyományos arca a művészetekben, amelyre mindig azonnal ráismerünk. És mégis! Minden művész másképp látta. Micsoda különbség van egy Dürer vagy Rembrandt, egy Solario vagy Maratta, egy Munkácsy vagy Samberger Krisztus-arca között! És ha festeni tudnék vagy képet faragni, isteni Mesteremnek olyan arcát mutatnám meg, amelyet még senki nem látott, csak én. Ezt a Krisztus-arcot keresem, kutatom, faragom, mintázom belső imámban. Lelkének azt az arcát, amely ebben a perikópában, ebben az órában az én lelkem előtt nyilatkoztatja ki magát.

3. *Uram, gyógyítsd meg tekintetemet!* – könyörgött Szent Ágoston. Így könyörgök én is elmélkedésem elején. Mózes rézkígyót állított a pusztába, s aki rátekintett, meggyógyult. Én Jézusra emelem napról-napra tekintetemet és gyógyulok. Szemlélem Őt mély alázattal és csendes szeretettel. Ő, nem passzivitás ez, hanem titokzatos belső folyamat.

Milyen tévedés, amikor azt hisszük, hogy a gondolatok csupán az értelem gyümölcsei. Nekigyürközünk az elmélkedésnek, fontolgatjuk az anyagot, és csak nem jönnek a gondolatok. *Igen, mert a termékeny gondolkodás elsősorban a képzelet fejlettségén alapszik.* (Conversio ad phantasmata – mondja Szent Tamás.) Csak ott ébrednek vallásos igazságok és áhítatos gondolatok, ahol áhítatos képzeletek itatják át az emlékezetet. Kérdés azonban, hogyan lehet ezeket a képzeleteket felújítani, mozgásba hozni? A felelet megint egyszerű: *kedélyünknek kell mozgásba, hullámozásba jönnie.* Miközben isteni Mesteremet szemlélem, valami belső megittasultság, meghatottság, áhítat kerít hatalmába. Lelkem húrjain csodálkozás, tisztelet, figyelem, készség, bánat rezdül. Egyik regiszter nyílik a másik után. Ezek az érzések, mint finom érintések, halk ihletések nyitják meg a képzelet zsilipjeit. Belső érzékenységet, fogékonyságot, feszültséget hoznak létre bennem. Kedélyem dinamikus telítettség állapotába kerül.

Végső fokon ennek a titoknak is *etikai gyökerei* vannak. A tiszta élet többé-kevésbé muzsikáló élet. „Az emberi lélek hangjai mintegy harmonikusan összehangzóak.” – mondja Szent Hildegárd. Olyan vallomás még alig akadt, amelyben ne kapott volna tág szerepet az ének és zene. „Énekelj és haladj!” Talán szabad Szent Ágoston szavait így is fogalmazni: „Haladj és énekelni fogsz!” Kezdj küzdeni, harcolni, haladni célod felé – és énekelni kezdesz. Életed ritmusára kedélyed ritmusa fog rezonálni. A szárnysegett lélek és a ritmustalan élet persze nem tud énekelni! – De így is fogalmazhatom: „Énekelj és haladni fogsz!” Szakítsd el a rendetlen szálakat, s egyszerre tavaszi verőfény árad el a kedélyeden. Énekelni kezd benned minden. Ha pedig énekelsz, ki is fogsz lépni. Kezdj el tiszta szívvel énekelni, és menetelni fogsz. És látni fogsz. „Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják Istent!”

4. Amikor Jézus alakja már teljes fényben áll előttünk a perikópában, akkor magamra tekintek. *Hogyan viszonylik ehhez az én eddigi életem?* Ő, ebben a fényben olyan másként

látom magamat! Kendőzés nélkül, retusálás nélkül. Azt mondják a filmszínészek, akkor tanulnak legtöbbet, mikor maguk is beülnek a nézőtérre és végignézik saját magukat. Így teszek most én is Jézus jelenlétében. Filmszerűen pereg lelki szemem előtt életem. Látom magam az emberek között, hivatásom gyakorlása közben, magányomban. Hallom hangomat, figyelem gesztusaimat. Megrendítő felfedezéseket teszek. Milyen felszínes és tartalmatlan a társalgásom. Miért? Mert elképesztően üres vagyok. Milyen mesterkélt pózoló a viselkedésem. Miért? Mert a lelkem mélyén hamis és tisztátalan vagyok. Milyen terméketlen az életem. Mert mindenben önző és önkereső vagyok. Milyen széteső, jellegtelen az egész egyéniségem. Miért? Mert nincs hivatástudatom, nincs vezető eszmém. A jó diagnózis már fele gyógyulás és a jó önismeret már az életszentség fele útja. Köszönöm Uram, ezt a kegyelmet!

5. Ezután újra isteni Üdvözítőmre emelem tekintetemet, és kezdetét veszi a párbeszéd. *„Mit akarsz, hogy cselekedjem?”* Ha így volt a múltban, hogyan kell alakulnia a jövőmnek? *„Szólj Uram, hallgatja a Te szolgád!”* Milyen akadályokat kell eltávolítanom? Milyen alkalmakat kerülnöm? *„Isten, kész az én szívem! Kész az én szívem!”* Ilyenkor panaszkodom az Úrnak erőtlenségem miatt is. Elébe tárom béna akaratomat és szélütötte szívemet. Őszintén megvallom Neki: Uram, még nem ígérek semmit, mert hazudnék, ha ígérnék. Semmi erőt se érzek magamban. Semmi lehetőségét annak, hogy ezen a ponton változtassak. De ez fáj nekem. Őszintén szeretném, ha másként lenne. Könyörgök, segíts át holtpontomon! – Fölmérhetetlen jelentősége van annak, hogy Isten élő jelenlétében az utolsó leplet is lerántjuk magunkról, és ne hagyományos pózokban és átvett imaszavakkal tartózkodjunk előtte. Isten gyakran mély pszichológiával vezet rá tennivalónkra. *„Ha nem vagy képes változtatni ezen a ponton, arra talán képes vagy, hogy fokozd imádságaidat. Nincs erőd kidönteni a fát, kezd vadgalni gyökereit! Nem tudsz ígérni, de talán tudsz sírni és szégyenkezni?! Türelmet, halasztást kérsz magad iránt? Ugye, ezentúl te is elnézőbb leszel mások iránt?”* Talán cselekedeteink nem változnak meg ezen elmélkedés után, de mi magunk igen. Alázatosabbak, csendesebbek, őszintébbek leszünk. Régi életünk léket kapott, és ez már nagy dolog.

6. Az audienciának vége. Ismét Jézus lábaihoz borulok. A hála és bizalom érzésével csókolom meg szent sebeit. *„Uram, Te nemcsak Mesterem, de orvosom és Megváltóm is vagy! Bizom Benned!”* Ahol az értelem fénye végetér, ott kezdődik a hit, és ahol nincs többé remény saját képességeimben, ott kezdődik a bizalom. Mérföldes értéke van ennek Isten szemében. Az utolsó tekintet, amit Jézus arcára vetek, a bizalom tekintete. Aztán újra az áldott Szűzanya ajtaján kopogtatok. Jóságos Anyám, Te a kegyelmek Anyja vagy, szerető anyai szívedre bízom a mai audienciámat. Szólj napközben többször szent Fiadnál érdeklődésben!

Szószólonk, emlékezz!

Az audienca ezzel végetért, de nem a belső imádság. Talán azelőtt éles határt lehetett vonni elmélkedésem és munkám között. Mióta a belső imát megszoktam, Jézus jelenléte elkísér engem napomra. Magányos monológjaimat fölvaltotta a Jézussal folytatott párbeszéd. Eddig mindig magamra gondoltam, most Jézusra. Eddig magammal hánytam-vettem meg mindent, most Jézus elé tárom őket. Eddig embereknél kerestem vigasztalást, most Jézus a vigasztalásom. Ó, hogy tudott sokszor fájni a magány! Most Jézus a barátom. Beléptem azon a belső kapun, ahonnan sohase tér vissza az ember. Kedves tájak köszöntenek felém, és jól ismert harangok hangjában gyönyörködöm. Tulajdonképpen hazaértem. Mert aki Istennél van, az már hazaért. Ó, Istenem otthon vagyok!

„A mi hazánk azonban a mennyben van.” (Fil 3,20)

Elmélkedés a szentmiséről I.

Ha orvosi dolgokról esik szó, lekicsinylő gesztussal szoktuk elintézni a belgyógyászatot: semmit se tudnak! Pedig az orvostudománynak mégis csak a belgyógyászat a klasszikus ága, és minden ellenkező látszattal szemben az a legfontosabb. Igaz, a sebészet a technikai kultúra fejlődése következtében csodálatos dolgokra képes. De a sebész is csak akkor operál, ha meghallgatta a belgyógyász véleményét. A jó diagnózis fél egészség. Felismerni a bajt, egyet jelent a gyógyulás lehetőségével.

Lelkiéletünk sokkal rejtettebb és összehasonlíthatatlanul lokalizáltabb a test életénél! Bár a léte önmagában egyszerű, hiszen Isten képére és hasonlatosságára teremtett. De a bűn éppen ezt a mag jellegét támadta meg és torzította el. A lélek „beteg” születik, és a keresztség után is megmarad benne a fomes, mely betegségből származik és betegségre inklinál, hogy hasonlatunkat a Tridentinum szavaival fejezzük ki. Természetfölötti életünkben is keletkeznek szervi pangások, kóros elváltozások, veszélyes gócok és szepszisek, a lelki érlemeszesedés meg az öregkori marasmus mindennapi jelenség. Csakhogy itt nem a szervezet elkopásából származik, hanem bűnös magatartásunkból. Nem a belső életelv föltartózatlan kilobbanásáról van szó, hanem arról, hogy ezzel az életelvvvel nem működünk közre. Tehát ezen a téren is aranyat ér a jó diagnózis.

Nos, egy csalhatatlan szabályra felhívhatjuk a figyelmet: ha a pap életében a szentmise elveszti központi jelentőségét, ha az már csupán a megszokott rítus mindennapos megisméltődését jelenti számára, biztos jele annak, hogy a papi élet haldoklik. Vagy legalábbis a baj sokkal ijesztőbb, mint kifelé látszik és mint az illető maga sejtene. Igazán nem nehéz megérteni a tény igazságát. Hiszen az Úr Jézus életének középpontja az áldozat, a kereszténység lelke az áldozat, szentségeinek a forrása is: az áldozat. Tehát a lelkiélet középpontja, szíve, éltető forrása is az áldozat. Vegyük hozzá még, hogy papságom lényege, küldetésem első és alapvető mozzanata: áldozatot bemutatni. Nem ritust, nem betanult mozdulatsorozatokat, nem ünnepi látványosságot, hanem áldozatot.

„Minden főpap ugyanis az emberek közül való és az emberek képviselőjére van rendelve az Isten tiszteletével kapcsolatos dolgokban, hogy ajándékot és áldozatot mutasson be a bűnökért.” (Zsid 5,1)

Ezt a gondolatot nyomatékozza Szentséges Atyánk is, amikor így ír:

„És ha ez vonatkozik minden keresztényre, nyilvánvalóan méginkább a papokra, mint akik különösképpen azért szolgálják az isteni Megváltónak, hogy az eucharisztikus áldozatot bemutassák.”

Elmélkedő tekintetünket tehát a szentmisére kell irányítanunk. Talán erőltetettnek tűnik, ha a Szentháromság titkával hozzuk kapcsolatba. Az imádságos lélek azonban szeret elmerülni a titkokban, szeret szemlélődni, csodálkozni és vonatkozásokat keresni. Miként a Szentháromságban három külön személy egy Isten, ugyanígy a szentmisében is három külön szempont ugyanaz a szentmise. Mindegyik személy ugyanaz az Isten és mindegyik szempont ugyanaz a szentmise. A három szempont is átjárja egymást, kimeríti a szentmise titkát, egymás között vonatkozásokat hoz létre, sorrendet alkot és mégis oszthatatlanná teszi a szentmisét. E három különböző szempont pedig az *emlékezés*, az *áldozat* és a *lakoma*. A szentmise egészen emlékezés, egészen lakoma és egészen áldozat. Mindhárom más-más szempontból kimeríti a szentmise titkát, mint ahogy az isteni személyek mindegyike azonos az isteni lényeggel. Az emlékezés megjeleníti a múltat, az idő „színe” alatt az örökkévalóságot, s talán ennyiben az Atya reflexe, „Aki a kezdet kezdet nélkül”. Az áldozat a Fiú meghajlása az Atya előtt, mely tragikus színezetet öltött, amikor az ember történetén ömlött keresztül. Végül a lakoma az Atya és a Fiú kölcsönös szeretetének örök vigassága, mely a küldetések által belefolytatódik a szívünkbe. Krisztust az Atya küldötte. Krisztus

pedig miután föláldozta magát érettünk, elküldötte a Szentlelket. Minden szentmise titokzatos módon megjeleníti szemünk előtt az Atya irgalmát, a Fiú engedelmisségét és a Szentlélek küldetését. Ezért talán szabad a szentmise titkát is Dante szemével nézni, aki a Paradicsomban így éneklé meg a Szentháromságot:

„S láttam mélyében három-egybe gyűlni,
szeretettel kapcsolva egy tömeggé,
mi itt lent szerte szokott elegendő gyűlni.

És egy mást, mint szivárványt szivárvány
tükrözte föl, s a kettő lehelése
a harmadik, belőlük egyre szállván.”

(Parad. XXXIII. 29,30–40)

1. A szentmise emlékezés

Álljunk meg itt néhány pillanatra. Az emlékezés valahogyan idegen lett számunkra. Ideges, hajsztolt életünk nem ér rá szép emlékeket ápolgatni. Nincs időnk emlékezni. S ha őszinték vagyunk, meg kell vallanunk, hogy kedvünk sincs hozzá. Öreg emberek terméketlen időtöltése, ráérő korok szenvedő romantikája – gondoljuk, valahányszor e szót halljuk.

Mindenekelőtt szögezzük le, hogy valóban van terméketlen emlékezés, mely úgy jelenik meg, mint a lombhullató ősz édes melankóliája s a naplemente óráinak fájdalmas rezignációja. Van öreges sütkézés a mindent megaranyozó múlt szelíd melegében. És van emlékezés, ami a jelen óra porondjáról lecsúszott ressentiment kesernyés menekülése a „hajdani szép időkbe.”

Az ember kísértve érzi magát, hogy a szentírók ajkán egy nagyon sokat mondó, de nagyon frissen retusált ironikus mosolyt lásson, amikor azt írják: Ah igen, azokban az időkben (amikor mi voltunk fiatalok) gigászok éltek a földön... De a mai fiatalság... A terméketlenül eltöltött élet szívesen merül el a múltban, és mindig vannak romantikusok, akik a jelen feladatai elől az emlékek álmai közé szeretnek menekülni.

Ez igaz. És mégis, alig lehet elképzelni emberi életet emlékezés nélkül. Ha a múltnak nincs beleszólása a jelenbe, ha csupán e pillanatnak élünk, életünk együtt enyészik el a pillanattal. Amikor az élet sodródása oly erős, és a feladatok oly tempót diktálnak, hogy nem tudunk megállni és visszanézni, akkor végzetesen kiesünk a nagy összefüggésekből. A fiatal aktivisták, akik a tettek narkózisában élnek, csak zakatolnak és kelepelnek, de maradandó hatásuk nincsen. Modern aszketikus írók hozták forgalomba a jelszót: A jelenem a most cselekvése (action du mon présent). Nagyon igaz. A múlt már nem áll hatalmunkban, a jövő pedig még nincs. Tehát a jelen pillanat megragadása a döntő. Nagyon igaz, de csak félig. A szavak mindig kiszakítva adják az igazságot. Mert itt is éppen az a kérdés: mit követel a jelen pillanat? Múlt és jövő mesgyéjén állva mit kell minden pillanatban tennem? A múltat beépíteni és átmenteni a jövőbe!

Ezért van döntő fontossága az emlékezésnek. Nyelvében él a nemzet. És emlékeiben él a lélek. Az élet folytonosság, elsősorban nem az idő, hanem a bennünk levő tartalmak folytonossága. A jellem addig áll fönn, míg eszményeit érvényre tudja juttatni a folyton alakuló helyzetek között. Eszményeink pedig az eleven emlékezés által élnek, hatnak és alakítanak. Emlékezni az első szerelemre, annyit jelent, mint hűnek maradni az első szerelemhez. Az a kor, amely már nem ér rá visszanézni múltjára, menthetetlenül elveszti önmagát. S az olyan lélek, akinek soha sincs érkezése arra, hogy eszményképeire emelje szemét, nem él többé emberi életet. Csak vegetál. Igazán csak az emlékező lelkek finomak,

melegek, gazdagok és önzetlenek. Csodálatos! Dolgok, amelyeket megragadtunk, személyek, akikkel találkoztunk, események, amelyeket átéltünk, nem maradnak folytonosan tudatunkban, de mégis jönnek velünk. Ha csendben visszanézünk, egyszerre elevenen állnak előttünk. Honnét kerültek föl és hol éltek eddig? A tudat alatt. Ha tisztán és mélyen szeretünk másokat, ők is eljönnek velünk a tudat felszíne alatt szívünkben. S ha reájuk emlékezünk, hirtelen feltörnek a szeretet mélyéből. Tehát nemcsak a múlt képeit hordozzuk emlékezetünkben, hanem azokat is, akiket szeretünk, a szívünkben. Énünk nem csupán szerzett ismereteinknek foglalata, hanem szeretteinké is. Külső dolgok elvonhatják figyelmünket, szeretetünk akkor is érzi, hordozza azokat, akiket szívébe zárt.

De kérdés, hogy meddig? Fogalmi ismereteink, tudjuk, akkor kezdenek kifakulni, ha nem újítjuk föl őket. S a szeretet? A szeretet akkor kezd meg haldoklását szívünkben, ha megszűnünk emlékezni azokról, akiket szeretünk. Belső világunk elporlása nemcsak értelmi, hanem szeretet-fogyatkozás is. A szív életének ez a titokzatos kölcsönösség a törvénye: amíg szeretsz, emlékezel, s amíg emlékezel, addig szeretsz! Nos, szereted Krisztust? Akkor szívesen és sokszor emlékezel Reá. Szeretni akarod Krisztust? Akkor kezdj el lélekből, áhítattal emlékezni Rá!

Ó, Jézus nagyon szeretett bennünket, végsőkig szeretett!

A szeretet pedig kölcsönösségre vágyik és nem tud belenyugodni abba, hogy elfelejtsék. Jézus élni akart szívünkben, s akarta, hogy emlékezzünk Reá. Minden szeretet a jelenlétből vagy ennek reményéből él. A távolságot áthidalhatja egy levél, még jobban egy telefonbeszélgetés, még jobban a televízió. Valójában nincs a jelenlétnek csupán illúziója. Ó, mi szegény emberek, a tér és idő korlátai között vergődve, minden hatalmunk optikai csalódás és minden győzelmünk újabb illúzió! De Jézus Isten, hatalmának mértéke a szeretet. Ha egyszer azt akarta, hogy emlékezzünk Reá, az emléket addig tudta fokozni, hogy finom fátyola mögött a valóságos jelenlét meleg szíve dobogjon. Ezért a nagycsütörtök minden édességét és a nagypéntek végtelen szeretetét befoglalta a szentmise titkába: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre! Így életemnek ezzel a végső kiteljesedésével szeretetemnek fortisszimójával, testem és lelkem maradéktalan odaadásával akarok mindörökké megmaradni és veletek maradni az idők végéig.

„Ó Jézus, a Rád emlékezés, legigazabb örvendezés. De édesebb vagy, mint a méz, ha édesen szívünkbe térsz.”

2. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre...

Ezek a szavak az utolsó vacsora légkörébe vezetnek bennünket. Mindenki érzi, hogy valami fenséges dolog történik. Megilletődés és szent áhítat ömlik el a jelenlevőkön. Isteni Üdvözítőnk arcán olyan érzések tükröződnek, amelyek eddig a legmeghittebb percekben sem tűntek elő. „Vágyva-vágytam veletek elkölteni ezt a húsvétot!” Mióta vágytam? Azóta, hogy a pusztában láttam lelkek éhségét, mely ott ásított testetek éhsége mögött? Vagy már ott a kánai menyegzőn, mikor a lelkek végtelen sora úgy jelent meg szemem előtt, mint üres korsók és kiszáradt kutak, akik az örök élet vizeit szomjuhozzák? Vagy mikor Anyám esdeklő hangját hallottam: nincs boruk? Igen, szegényes, üres tömlők. Nincs igazi öröm a lelkükben, nem részegültek meg az örök élet borától. Vágyva-vágytam, hogy a sajtót tapossam! Hogy újra szüret legyen szívükben. És hogy legyenek az irgalmas samaritánus, aki bort önt sebeikbe.

Vágyva-vágytam elkölteni veletek ezt a húsvétot! Igen, már akkor, mikor a bárány vérével megkenték az ajtók szögletét, s a halál angyala mögött a sátán settenkedett az éjszakában... És Istenem, azóta annyi pászka volt... Emléke egy réginek és sejtése egynek, ami majd eljő. Minden évben láttam vacsorátokat és hallottam, amint az Írást idéztétek:

„Ez a nap az emlékezés napja lesz számotokra.”

És Jézus lelke száll a századokon át. Látja az első tiszta áldozatot Ábel kezében és beleremeg a lelke... Látja Ábrahám készülődő áldozatát a Móriah hegyén és hevesen dobban bele a szíve... Látja Melkizedek kezében a kenyeret és a bort s érzi, hogy az óra elközelgetett... Látja a templom udvarán az oltárt s az oltáron a lángot, amint az égre száll. És látja az áldozatok szakadatlan sorát s a bárányokat, amint a késre hajtják néma torkukat... Istenem, minden áldozat mögött egy vágy... és mennyi vágy... és minden emberi vágy alján, legtöbbször öntudatlanul, egyetlen dolog: vágy az Isten után! Vágyva-vágyanak ők is elkölteni ezt a húsvétot.

Ütött a történelem legdöntőbb órája. Az üdvösség története ép delelőre ért. „Atyám... a munkát, amit rám bízál. Hogy megcselekedjem, elvégeztem... Én Téged megdicsőítettem a földön... Megismertettem a Te nevedet az emberekkel... és megtartottam őket a Te nevedben... és az ígéret közöltem velük. „Egész életem egyetlen megtestesült Ige volt Terólad, mutató ujj voltam Reád, út voltam Tefeléd, tükör voltam Terólad, és örömhír Felőled. Minden Te voltál, Atyám! Magam mindig elrejtöttem a küldetés árnyékában. De most már nem vagyok a világban.

A coenákulum ablaka a városra nézett, ajtaja pedig a keresztútra nyílt. De most a függöny le volt eresztve, s az ajtó be volt zárva. Jézus már nem volt a világban, és még nem volt Atyja országában. A kettő között megpihent egy órára a szeretet szigetén.

A családanya hűséges szolgálja most leteszi a szerszámot és asztalhoz ül. A szőlősgazda vincellérje leszüretelt, és most megittasodhat a szeretet borától. Az elsőszülött leülhet barátaival az asztal köré, s elfogyaszthatja velük az ünnepi lakomát... Vágyva-vágytam elfogyasztani veletek ezt a Pászkát! Ez az óra egészen a szeretet órája lett. Jézus eddig elsősorban a világ világossága volt, hogy világoskodjék a sötétségben. Most a legbensőbb isteni titkot tárja föl: „Isten a szeretet”.

Eddig azért élt, hogy tanúságot tegyen az igazságról, most eljött az óra, hogy tanúságot tegyen a szeretetről. Eddig mester volt, most jóbarát lett. Eddig fáradott, most lakomához ül, hogy teljes öröme legyen. Eddig nem volt hely, ahová fejét lehajtsa, és most egy tiszta tanítvány szívére hajtja fejét. Eddig tanított, most pedig az Ige vakító fényéből végtelenül finom és meleg mozdulattal kezdi kibontani emberi szívét. Eddig mindig az Atyáról beszélt. Most először szólal meg a szeretet szent pírjában égve: „Maradjatok az én szeretetemben!” Most tárul föl Krisztus alakjának végső titka, lelkének egész mélysége, szívének végtelen szeretete, embervoltának legdöbbenetesebb bizonyossága, mikor térdencsúszva megmossa tanítványainak lábait és koldulja szeretetüket. „Fiacskáim... szeresetek engem!”

Én Istenem, ekkora szeretet mit kérhet a búcsúzás fájdalmasan édes pillanatában szeretteitől? Ne felejtsetek el ennek az órának emlékét! Gondoljatok majd rám, ha összejöttök! S ha majd megtöritek a kenyeret, emlékezzetek arra, akinek megtöretett a teste és megszakadt a szíve tiértetek! Ezt a reményt viszi Jézus a halálba, s remény nélkül a szeretet nem élhet.

„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”

3. Az Úr halálát fogjátok hirdetni...

Most odanézek az oltárra. Egy pap tesz-vesz ott piszkos albában és feslett miseruhában. Semmi áhítat a mozdulatain, semmi megilletődés az arcán. Talán az utolsó pillanatban hálóingére húzta a kazulát. A puha ágy, amelyből kilépett, és a meleg reggeli, amely várja, az a két asszociációs tengely, amely közé ez a kínos félóra be van szorítva. Dehogy félóra! Hús perc. Ha nagyon figyelni, meghallanánk az oltáron Krisztus kimondhatatlanul bánatos hangját: „Amit tenni akarsz, hát tedd sietve!” Lelked, ha még van, Isten tudja, hol van, mert itt nincs. Az az üres és unott csók az oltárra! „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?” És az a

Dominus vobiscum! Heroikus hitre van szükség, hogy elhiggyük, valóban az Úr van itt velünk.

Aztán a vasárnapi énekes mise. Ha valakinek nincs semmi képessége, azt megadással elviseli az ember. De ha valaki komédiát csinál az oltárnál, pedig tud énekelni, akkor nemcsak a zeneértő, hanem a laikus is pokolian szenved. Csak egy csöpp ízlése legyen! Az utolsó padba ülök, hogy feltűnés nélkül tűnhessek el, ha nem bírom tovább. Kurjongatásokkal kezdődik. Azután elindul a lavina. Fölismerhetetlenségig összetördelt, elharapott, szétmarcangolt szavak özöne zúdul ránk, megszakítva egy-egy üvöltéssel. Majd számító ravaszkodással és hamiskásan, de minden megokolás nélkül pianissimo következik, hogy azután egy nem várt pillanatban kitörjön a fortissimo és egy végső neumában reszketve és öblögetve, elnyújtva és kéjelegve várja a vastapsot egy operaházi amorozó. A hallgatóság inkább azt várná, hogy legördüljön a függöny. De a zenei blaszfémiák sorozata folytatódik torok- és orrhangokon, lírai kellemedésekkel, harcias recsegésekkel.

Ó, mi maradt a zöldcsütörtök fájdalmasan finom hangulatából! Hol van itt a halálba induló Krisztus szent komolysága! És hol a búcsúzás megilletődött emlékezete? Istenem, mit tud művelni az ember a legszentebbel, ha pap és faragatlan! Elfelejtjük, hogy a szentségek a signumok, jelek rendjébe tartoznak: jelölik, amit tartalmazznak. A szentmise ezenfelül akció, jel, amely a cselekvés által valósul: nemcsak tartalmazza, de mutatja is, amit jelöl. Sőt, még tovább: a szentmise Krisztus akciója, én csupán megjelenítője vagyok. És így jelenítem meg? Hiszen ez karikatúra!

„Az Úr halálát fogjátok hirdetni!” – mondja az apostol. Valahányszor celebrálunk, az Úr halálát hirdetjük. Mi vagyunk a nép eleven missziója. Gondolnunk kell arra, hogy a jelző és a jelzett valóság a legszorosabb kapcsolatban van. A víz jelzi a megtisztulást, és poshadt vízzel nem szabad keresztelni. A kenyér jelzi a megújulást, és romlott kenyérrel nem lehet misézni. Az olaj jelzi a felfrissülést, és megromlott olajjal nem szabad a szent kenetet kiszolgáltatni. És ugyanakkor üres és unott celebrálással meg lehet jeleníteni Krisztus áldozatos lelkét?

Ha tehát másokat emlékeztetni akarok, akkor először nekem kell emlékezniem, és ha az áldozatra akarok emlékeztetni, akkor nekem is el kell merülnöm az áldozat szellemében.

1. Két veszedelem fenyeget az oltárnál: vagy színész leszek, vagy gép. Vagy megjátszom Krisztust, vagy üres ritust ismételvegetek. Az első méltatlan magamhoz, a második méltatlan híveimhez, és mindkettő méltatlan Krisztushoz. A megtestesülés titka kell, hogy egész életszemléletünk és életalakításunk főrésze legyen. Annyit jelent, hogy Isten valóságban ember lett, és nemcsak megjátszottá az emberséget. Személyes egységre lépett testével és nem csupán lakott benne. Ha csak színész vagyok az oltárnál, és megjátszom Krisztust, ez rituális doketizmus, ha pedig gép módjára, lélektelenül misézem, ez rituális karteziánizmus. Hogy misém valóban emlékeztetés legyen, Krisztusnak meg kell testesülnie benne.

2. Hol kezdjem? A reggeli elmélkedéssel. Elolvasok egy szakaszt az Evangéliumból. Halkan kigyullad az emlékezés tüze, lánggra lobban a szív, izzik a szeretet, zsong az áhítat. Nézem az Urat, hallom a hangját, tanúja vagyok életének. S ez a találkozás zökkenő nélkül ömlik át a szentmisébe. Múlnak a percek, s egyszer csak azt veszem észre, hogy már a mise közepén tartok...

Uram, mindennap ideteszem a paténára önmagamat. Istenem, milyen mély értelmet nyer itt coelibátusom! Valóban áldozat vagyok! Beata passio! Temetőben holt köveken hányszor olvasom: „Emléked örökké él!”...

Ránézek a hófehér ostyára:

„Feltámadtam és még veled vagyok, alleluja!”

Krisztus sírjánál az angyal azt hirdeti: nincs itt, föltámadott!... Az oltárnál pedig azt hirdetem: itt van, föltámadott!

„Felmegyek az én Atyámhoz és a mi Atyánkhoz, Istenemhez és Istenetekhez.”

Még néhány perc, s a szentáldozásban veszem az örök élet zálogát és Vele, Átala és Benne fölvetetem az isteni életbe, és elmerülök a teljes Szentháromságban.

Amen.

Elmélkedés a szentmiséről II.

Élete derekán az ember legnagyobb veszedelme, hogy meghal benne a lélek. A hitem ép, hivatásomat nem vesztettem el, s föltehetem azt is, hogy a kegyelem állapotában vagyok. Érintetlen az egész természetfölötti apparátus, csak éppen lélek nincs mögötte. Végérvényesen és végzetesen megrekedtem a középszerűségben. Csak teszem a dolgomat, de nem élem. Mondom, amit egy papnak mondania illik, de ezeknek nincs gyököre az énemben. Már jó ideje nincs belső történetem. A gépnek csak tartalma van, de története nincsen. Ha még zavarba tudnék jönni, a katekizmus első kérdése zavarba hozna: „Mi végett vagyunk a világon?” Bizony már régóta nem izgat Isten mélyebb megismerése. Utolsó teológiai vizsgám óta semmivel se tudok róla többet. És hol vagyok a másikkal? Szeretem Istent? Ha szeretet az, hogy igyekszem kerülni a halálos bűnöket, akkor szeretem. De ha a szeretet odaadás és figyelem, készség és lángolás, akkor már régen nem szeretem őt. A legfájdalmasabb talán az, hogy mindebbe teljesen beletörődtem. Sőt megnyugtat az a tudat, hogy nincsenek kilengéseim. Azt mondom, lehiggadtam, – pedig kihültem. Megcsöndesedtem, – pedig elakadtam. Megértem, – valójában elfásultam. Ijesztő kihálási folyamat megy végbe bennem, s ijesztővé az teszi, hogy engem egyáltalán nem ijeszt meg. Ó Istenem, nem csupán a halálos bűnben lehet megátalkodni, hanem a halálos lanyhaságban is! A lagymatagságban, amelyet az Úr kiköp a szájából. Már régóta szomszédja vagyok a halálnak s megszoktam ezt a szomszédságot. Egy valódi bűnös sokkal többet ér Isten szemében, mint az, aki már nem érzi és nem szenved embervoltának nyomorúságát és elesettségét. Amazt meg lehet váltani, ezt nem.

Hogyan jutottam ide, és mi vezet ki belőle? Erre is, arra is egy a felelet: az *áldozat*. Mióta életemből lábujjhegyen és észrevétlenül eltávozott az áldozat, azóta a szeretet élete is haldoklik bennem. Mióta elfeledtem napról-napra önmegettagadásokat végezni, erőfeszítéseket tenni Jézusért, azóta lélektelen az életem. Mióta beérem a munkámmal együtt járó nehézségekkel, azóta megszürcült bennem minden. Mert hát, Istenem, mely embernek nincsenek nehézségei, és kinek nem kell küzdenie a mindennapi kenyérért? Ez még magában nem elég!

Előző elmélkedésünkben láttuk, hogy a szeretet nem tartható fönn emlékezés nélkül. Most egy lépéssel tovább kell mennünk. A szeretet nemcsak emlékezés, de áldozat nélkül sem élhet meg. „Fájdalom nélkül nem élhetünk szeretetben”. (Szent Bernát) Az áldozat szeretetből fakad, de szeretetet fakaszt. Ha tehát a szentmise nemcsak emlékezés, hanem áldozat, és pedig elsősorban áldozat, akkor az is Krisztus szeretetéből fakadt, és az Ő szeretetét fakasztja bennünk. Az a veszedelem fenyeget bennünket, hogy kihül bennünk a szeretet? Attól kell tartanunk, hogy elszürcülünk? Nos, el kell merülnünk az áldozat misztériumában és megújul ifjúságunk. Hogy ennek értelme világossá váljék számunkra, hatoljunk bele Isten kegyelmével e három titokba. Szemléljük *Krisztus áldozatát, az Egyház áldozatát és a mi áldozatunkat*.

1. Krisztus áldozata

Hogy Krisztus keresztjét megérthessük, meg kellene értenünk a bűnt. És megfordítva, hogy a bűnt megérthessük, meg kellene értenünk a keresztet. Azonban mind a kettő titok. *Mysterium crucis* és *mysterium iniquitatis*. Ha két ismeretlennel állunk szemben, egy harmadik segédfogalomhoz kell folyamodnunk. Ahol az értelem fölmondja a szolgálatot, ott a szeretet még egyre világít. Ahol az ész megáll, a szív még tovább hatol a mélybe.

Hogy a kereszt és a bűn titkát megérthessük, a szeretet titkához kell folyamodnunk. Látni fogjuk, hogy a kereszt nem más, mint az isteni igazság mérlege. Krisztus kitárt és szegekkel

átvert két karja az a mérleg, melyen a szeretet és a bűn három órán keresztül lebegett egyensúlyt keresve. Az emberi gonoszság és az isteni szeretet paroxizmusában végre elhangzott a „beteljesedett!”

Ah, Istenem, milyen világtörténeti pillanat! A mérleg véglegesen elbillent. A szeretet győzött a gonoszság fölött.

A kereszt egyik szára a földbe gyökerezik, s az ég felé mutat. Jelzi a bűnt, mely bocsánatért kiált az égre. Az egyik Isten igazságosságához, a másik az irgalmasságához folyamodik. Két egymást keresztező szempont. Íme, ez adja a dilemmát: Isten, Isten! Csak úgy lehet irgalmas, ha igazságosságán a legkisebb sérelem se esik. Ahol a két egymást keresztező szempont találkozik, ott van Krisztus átdöfött szíve. A dilemma csomóját megoldani nem lehetett, csak átvágni: íme, a katona lándzsával átdöfte Jézus legszentebb Szívét. Megdöbbenve állunk e titok előtt. Íme a dilemma megoldása: az áldozat!

No, de tartsunk sorrendet. Induljunk el a bűnből. De ne teológiai, hanem lélektani mivoltából. Nietzsche látta meg a lényegét, mikor ezt kiáltotta eszelősen: „Ha lenne Isten, nem tudnám elviselni, hogy nem én vagyok!” Valóban, minden bűn lényegében ez: nem tudom elviselni, hogy az Isten Isten és én csupán teremtmény vagyok. Isten, mint tudjuk, azonos akaratával. Ha tehát akaratát tagadom meg, Istent tagadom meg. Minden bűnömrel félre akarom állítani az utamból. Perbe szállok vele, és tagadom fölöttem való jogát. Sőt, a lelkiismeretem szavában meg akarom fojtani őt.

Az egész ószövetség története húzódik meg e néhány szóban: „Jeruzsálem! Jeruzsálem! Te megölöd a prófétákat, és megkövezed a hozzád küldötteket.” (Mt 23,37) De ahol elárad a bűn, ott túlarad a kegyelem. A mélység mélységet hívogat. Nehéz megmondani az okok titokzatos sorrendjét, de tény, hogy minél nagyobb lesz a szeretet, annál ádagabb és elvakultabb lesz a gonoszság. Megdöbbenő versenyfutásnak vagyunk tanúi. A szőlő gazdája egymásután küldi szolgálait. A bitorló egymásután gyilkolja le őket. Végre elküldi egyszerű Fiát. Mi lesz most? Most végre magával Istennel áll szemben a bitorló. És mi történik? Megrendül ekkora szeretet láttára? Vagy menekül előle? Dehogy! Bevárja, és szembeszáll vele. Heródes életére tör, a farizeusok összeesküsznek ellene, egyik tanítványa elárulja, a másik megtagadja, a katona arcul üti, a pribékek véresre korbácsolják, Pilátus pedig halálra ítéli. Végül eljutott az ember addig, hogy magát Istent állíthatja törvényszéke elé, és ítélezhetik fölötte. Krisztus személyében ténylegesen halálra ítélte és megölte az Istent.

A megtestesüléssel lélekzet elállító dráma kezdődik a földön. A megtestesült Szeretet halad együtt lépésről-lépésre a megtestesült gonoszsággal. Ahány lépést tesz az egyik a mélybe, ugyanannyit tesz utána a másik. A bűn misztériuma és a szeretet misztériuma. A mélység mélység után kiált. S amikor az ember elérkezik gonoszságának legaljára, amikor kimerítette a bűn végső lehetőségét, ott, abban az értelemmel föl nem fogható mélységben, a szeretet is eljutott irgalmasságának legutolsó fokára, és kimerítette a jóság végső lehetőségét. Az ember megölte magát az Istent! De ugyanakkor maga Isten halt meg az emberért! Ahol a *mysterium iniquitatis* szembenézett a *mysterium caritatis*szal, ott született meg a *mysterium crucis*.

O igen, az isteni szeretet győzött az emberi gonoszság fölött. Lehet-e kételkedni ebben egy pillanatra is? Igen, hatalmasa nagyobb, mint az ember gonoszsága. A szeretet erősebb, mint a rossz. Ezt értjük. De mi lesz Isten igazságosságával? Mi lesz vele? Nézzünk a keresztre! Isten ott megmentette az embert, de ugyanott abszolút igazságot is szolgáltatott. A szenvedő Üdvözítő magára vette az ember tartozását s aztán fönttartás nélkül kiszolgáltatta magát az Isten igazságosságának. Teljesen átadta magát az Atyának, hogy általa Isten egy emberi testben, emberi lélekben és szívben számolhasson le a bűnnel. Rajta és benne az igazságszolgáltatás a földi formák végső összeomlásáig, a teremtett lét teljes összetöréséig érvényesítette ítéletét. Íme, ez is a *mysterium crucis*!

De hatoljunk mélyebbre. A kereszt arról beszél, hogy mennyire szerette Isten az embert. De beszél másról is. Arról, hogy egy ember mennyire szerette az Istent. A kereszt titkában két ellentétes erő csap össze. Az egyik oldalon az önakarat üli végső győzelmét: amor sui usque ad contemptum Dei – az önszeretetet önmaga megvetéséig. A másik oldalon a teljes önátadás diadalmaskodik: amor Dei usque ad contemptum sui – az istenszeretetet az önmaga megvetéséig. Ahány lépést tesz előre az egyik, ugyanannyit a másik. A gonoszság elítéli Istent, Jézus pedig meghajol Isten akarata előtt. A bűn keresztet ácsol Istennek, Jézus pedig magára veszi a keresztet Isten iránt való szeretetből. Az ember keze – millió kéz – köztük az enyém is, – a katona kezével keresztülszúrja az Isten szívét, Jézus pedig vérének utolsó cseppjét is kiontja, mert szívének utolsó dobbanásáig szereti az Atyát. Ecce homo! Az ember Isten iránt való szeretete győzött az ember istengyűlölöte fölött. Az utolsó szó a szereteté lett. „Beteljesedett!” A szeretet tüze felemésztette a gyűlölet tüzet. Ez is a mysterium crucis.

Krisztus fölfeszítésében megnyilatkozott az ember radikális lázadása, de ugyanakkor radikális hódolata is. Az istengyűlölet a teremtmény végső lehetőségéig hatolt, de ugyanakkor Jézus is átadta magát Istennek, hogy benne az Atya kiterjeszthesse uralmát a teremtett lét végső lehetőségéig, egészen az élet feláldozásáig. Engedelmes volt a halálig, mégpedig a kereszthalálig.

E pillanatban született meg újra Isten országa a földön.

Nézzünk föl a keresztre! Mikor a gonoszság minden hatalmát összeszedi, mikor minden erejét beleveti a harcba, mikor már a végső magaslatot ostromolja, mi állhat még ellent neki? Mi törheti meg hatalmát? Hol ér véget a sátán országa? Ott, ahol az áldozat kezdődik. Nézzünk fel a keresztre és suttogjuk el Szent Pál szavait: „A szeretet türelmes, a szeretet jóságos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem gőgösködik, nem tapintatlan, nem keresi a magáét, haragra nem gerjed... mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.”

Ó, értjük már! A kereszt ez a „minden”. A totális gonoszsággal szemben a totális szeretet. Hogy valóban mindent eltűrhesse, meg kellett engednie minden gonoszságot; hogy mindent elhihesse, a teljes sötétségnek kellett lelkére borulnia; hogy mindent remélhesse, a végső elhagyatottságba kellett zuhannia; és hogy mindent elviselhesse, az áldozat kelyhének utolsó cseppjét is ki kellett ürítenie.

„Íme, a kereszt fája, melyen a világ üdvössége függött.” És most álljunk a szentmise oltára elé, és folytassuk Szent Pál szavait: a prófétálások véget érnek, a nyelvek megszűnnek, a tudomány elenyészik, a szeretet azonban soha meg nem szűnik, mert a legnagyobb a szeretet. Igen, a szenvedések véget érnek, a sebek kínjai megszűntek, a halálhörgés utolsó sóhaja is elenyészett, de a szeretet Jézus legszentebb Szívében soha meg nem szűnik. A szegek helyén ma a szeretet bíbor rózsái illatoznak az Atya előtt, s a megnyitott szív bíbor ajakká lett, mely egyre értünk könyörög: Atyám, ne a bűnt tekintsd, hanem az én szívem hódolatát! Az ember milliószor vétkezik, de én milliószor hajlandó vagyok Érted és érte odaadni önmagam! Atyám, igen, a bűn borzalmas, de van a bűnnél is nagyobb! Mert a legnagyobb a szeretet. A szenvedés elmúlt, de az Áldozat megmaradt! És ez a szentmise.

2. Az egyház áldozata

Közeledem a szentmise deklarációjához.

Krisztus testét a kehely fölé emelem: „Őáltala, Ővele és Őbenne legyen a tiéd minden tisztelet és dicsőség Mindenható Atyaisten, a Szentlélekkel együtt”. A szentmise elérte csúcspontját, megtörtént a második elevatio. Először fölemeltem az áldozatot, hogy megmutassam a népnek: venite adoremus! Most újból fölemelem, hogy megmutassam Istennek. „Általa, Vele, Benne legyen minden, tisztelet és dicsőség Istennek!” E pillanatban bemutattam az áldozatot.

Mert mi az áldozat? Elismerése annak, hogy Isten abszolút Úr. „Te vagy egyedül Úr!” S hogy ez nemcsak szó, hanem érzület; hogy nemcsak vallomás, de meggyőződés is; kezünkbe vesszünk valamit, ami kedves a szívünknek, s odaajándékozunk Istennek. Íme, Krisztus tulajdon életét, végtelenül gazdag lelkét, lánzsával átdöfött szívét tárja oltárunkról a mennyei Atya felé: „Fogadd el szent Atyánk ezt a szeplőtelen Áldozati adományt!”

De hát ez még mindig Krisztus áldozata. Bár az Egyház oltárán és a pap keze által történik, mégiscsak Ő adja magát. De hol az Egyház áldozata?

A szentmise mindig lezárt könyv marad számunkra, ha nem értjük meg a Corpus Christi mysticum titkát. Az Egyház ugyanis nem más, mint a köztünk, velünk és bennünk élő Krisztus. Nemcsak tanításaival és szentségeivel, hanem kegyelmével is közöttünk maradt. Krisztus kegyelme pedig élő organizmussá forrasztja össze azokat, akik fölvetettek a közösségbe. Miként Ábrahám vére keringett az egész választott népben, s tette őket egyetlen egésszé, ugyanúgy Krisztus kegyelme cirkulál az újszövetség választott népében, s teszi egyetlen organizmussá.

Az Egyház a megtestesülés misztikus kiterjesztése a világ végezetéig. Miként Krisztus isteni személyisége jelen van egész emberi természetében és annak minden részében, hasonlóképpen Krisztus a Fő (személyiség) titokzatos módon jelen van az egész Egyházban és annak minden tagjában. A két természet egyesülése Krisztusban olyan bensőséges, hogy a tulajdonságok kölcsönösen kicserélhetők. Joggal mondhatom, hogy Isten halt meg a kereszten, és megfordítva is: Ember váltotta meg a világot. Nos, húzzuk tovább ezt a vonalat s azt találjuk, hogy itt is kicserélhetők a tulajdonságok.

„Krisztusban szól az Egyház, és az Egyházban szól Krisztus, és a test a Főben, és a Fő a testben... Akár a Fő beszél, akár a tagok, ugyanúgy Krisztus szól.” (Szt. Ágoston)

Ha tehát Krisztus ennyire egy az Egyházzal, akkor Krisztus áldozata egyben az Egyház áldozata is. Szent Ágoston szavait tehát biztosan mondhatom így is:

Krisztusban szenved az Egyház és az Egyházban Krisztus, akár a Fő szenved, akár a tagok, ugyanegy Krisztus szenved.

Ah, milyen vízió fakad e gondolat nyomában! Csak merjük alkalmazni a „Communicatio idiomatum” törvényét! Krisztus a kereszten elszenvedte mindazt a szenvedést, amelyet Egyháza szenved a történelem folyamán. És megfordítva! Az Egyház az idők végéig szenved a keresztrefeszített Krisztus gyötrelmeit. Gondoljunk arra, amit a fiziológia az érzések kihelyezéséről tanít. A fájdalmakat az érzőközpont érzi, de az érzelmeket, érzeteket kihelyezi az idegvégződésekre. És megfordítva! Az idegvégződés érzi az ingert, s az idegközpont szenved a fájdalmakat.

Ó igen, Krisztus a Fő, egykor elszenvedett mindent, – s azóta az évek egymásba kapcsolódó láncolatán, az évszázadok idegpályáin keresztül ez a szenvedés helyeződik ki a tagokra. Krisztus azóta egyre vérrel verejtékezik, tanítványai elárulják, apostolai félelmükben megtagadják, ellenségei szüntelenül rágalmazzák, hamis vádak alapján elítélik, bebörtönzik, ütlegetik és megfeszítik.

Az Egyház minden reggel bejárja a börtönököt, megkeresi a szanaszét szenvedőket, összegyűjti a véres verejtékeket, fölitatja a némán elsírt könnyeket, szívébe zárja az ég felé szálló sóhajtásokat, magához veszi a fájdalmas ütlegeteket, ciboriumába foglalja a világon elszórt testi-lelki gyötrelmeket, Krisztus kínjainak partikuláit, és minden reggel bemutatja az Áldozatot a mennyei Atyának: „Fogadd el, szent Atyánk, ezt a szeplőtelen áldozati adományt.” Newman szép beszédet mondott erről, hogy az Egyház a magányos lelkek édes otthona. Ugyanígy elmondhatjuk, hogy a szentmise minden reggel a világon szétszórt és Krisztusban szenvedők nagy találkozója. Íme, ez az Egyház áldozata!

3. Az én áldozatom

Megrendült lélekkel járlok az utolsó stációhoz. Már látom a végső következtetést. Krisztus istensége oszthatatlanul volt jelen egész emberségében és annak minden tagjában akkor is, ha az egyes tagoknak más volt a funkciója. Az Egyház is jelen van az egész misztikus testben és annak minden sejtjében; bár a szerepek különbözők, az élet azonos. Mindaz, ami Krisztussal történik, az Egyházzal is történik, az egyes keresztténnyel is történik. Krisztus követése nemcsak feladat, amit teljesíteni kell, hanem sors is, amelyet el kell viselni, meg kell szenvedni.

Ha a kegyelem állapotában vagyok, Krisztus él bennem, és ha így szenvedek, Krisztus szenved bennem. Ezzel is úgy vagyok, mint minden kegyelemmel: egészen Krisztusé és egészen az enyém. Talán szabad ilyen értelemben beszélni szenvedésem theandrikus értékéről. Krisztus szenved bennem, ezért végtelen értéke van, de én bennem, s ezért érdeme az enyém. Hányszor vetik föl a kérdést: mi értelme van a szentmisének? Mit ad hozzá Krisztus érdemeihez, ha Ő egyszer minden érdemet megszerzett? Világos, hogy nem ad hozzá semmit. Hát akkor miért ismételni? Azért, hogy áldozata közöttünk is megjelenjék, és érdeme reánk áradjon. Nem augmentatio, hanem applicatio.

Ugyanígy kérdezhetem: mi értelme az én áldozatomnak, ha Krisztus már elszenvedett mindent? Ó, ha a hit világít bennem, akkor már értem! Nem újabb szenvedés az enyém, mert Krisztus szenved bennem, keresztem Krisztus keresztléneke egy fragmentuma. A világ végéig velünk akart maradni nemcsak Evangéliumában és csupán az Oltáriszentségben, hanem szenvedéseiben is.

„Krisztus szenved bennem és én szenvedek Krisztusban.”

Ember vagyok, az egész univerzum foglalata. Az anyag, a növény, az állat és szellem világa találkozik bennem. S az ember fölvételét az Egyházba, az Egyház pedig Krisztusba. Tehát ott a Kálvárián az egész mindenség élte döntő perceit. A teremtés lázongása végsőkéig fokozódott a kereszt tövében. Milliók ökle emelkedett a magasba: feszítsd meg Őt! De ott fenn a kereszten végsőkéig fokozódott a hódolat, meg a szeretet is. Íme a nagy szavazás: Isten mellett vagy Isten ellen?

Szinte prófétai vízió tárul elénk. A nagy stadionban milliók keze emelkedik Isten ellen, – de a kereszten milliók keze tárul Krisztus kezével Isten felé, mind azok keze, akik az Ő kegyelméből keresztléneke hordozói és szenvedésének részesei lesznek. A döntés megtörtént, a világmindenség sorsa eldőlt abban a pillanatban, mikor Krisztus ajkán elszállt az utolsó sóhaj és valamennyi Vele, Benne és Átala szenvedők lelkének utolsó sóhaja: Befejeztetett!

A szavazás megtörtént a kereszten, de a szavazatok összeszámlálása tart az egész világ végezetéig.

Vajon az én szavazatom közte van-e? Mindennapos szentmisémbe belefoglalom a tulajdon szenvedéseimet is. Hiszen pap vagyok, akire a lelkek üdvözítése van bízva. Az üdvösség forrása pedig a kereszt. Élet csak áldozatból fakad. Papságom nem ad hozzá semmit Krisztus papságához, csak folytatja és valósítja az időben. Annyira, hogy nélkülem Krisztus se működik. Áldozatom se ad semmit Krisztus áldozatához, csak fönntartja és folytatja azt. Keresztléneke kegyelmeit ma az én híveimre az én áldozatomon keresztül árasztja ki. Mire figyelmeztetnek Szentséges Atyánk szavai: „Mivel a pap ilyen szorosán össze van kapcsolva Krisztus áldozatával, állandóan éreznie kell az ösztönzést, hogy hozzá alakuljon, és magát valamiképpen Krisztussal együtt föláldozza. Ezért az eucharisztikus áldozatot nemcsak celebrálja, hanem kell, hogy bizonyos benső oknál fogva élje is.”

Az apostol szavai szerint Krisztust kell magunkra öltetnünk. Ez nemcsak azt jelenti, hogy tanításait magunkévá tesszük, hanem életünket is át kell alakítania. Tábor fényessége s a Kálvária szenvedése tükröződjék rajtunk.

„Valóban nehéz és állandó fáradságos munkát követel, amelynél fogva lelkünk mintegy áldozatul ajánlja fel magát, hogy Krisztus áldozatával bensőleg egyesüljön.”

Mielőtt a szentmisére indulnék, minden reggel néhány pillanatig elgondolkozom: ma milyen áldozatot teszek a paténára? Így nem csupán Krisztus és az Egyház, hanem az én életemnek is központja lesz az áldozat.

Elmélkedés a szentmiséről III.

Amikor Platón megírta legklasszikusabb művét, a Szimposiont, e művével az antik ember és kultúrája eljutott a csúcra. Elzengte legszentebb énekét a földi szerelemlről. Többre a halandó nem képes, szebb éneket nem képes énekelni, és nincsen emberibb gesztus, mint amikor valaki felé kitarja két kezét, és megszületik benne az Erosz. Amikor pedig Krisztus eljutott életének ormára, Ő is elzengte legszebb énekét, búcsúbeszédében kegyes Pelikánunk elénekelte hattyúdalát az égi szerelemlről. Többre Isten se volt képes, szebb himnusz az ég se énekelhetett; s nem talált istenibb gesztust, mint amikor kitarja tanítványai felé jóságos, áldó kezét, és megmutatta szívében a legszebb szerelmet, az Agapét. És milyen csodálatos! Mindketten, amikor a szerelemlről énekeltek, egy lakoma keretébe foglalták azt. Platón a szimposionba, Krisztus az utolsó vacsorába.

A földi szeretet csúcsa az Erosz. Szegénységből fakad: magány-magam kiált a másik felé, hogy gazdagítson. Vágyból fakad, hogy Valaki jöjjön és betöltse örök csendemet. Szomjúságból fakad, hogy valaki végre valóság legyen legszentebb álmaimban. Otthontalanságból fakad, mert csak egy másik lehet a szívem otthona. Éhségből fakad, maga a lét éhezik bennem, mert teljessé csak akkor válhatok, ha valakit Te-nek szólíthat a szívem. Az Erosz bennem lakomára vágyik, hogy Te légy tüzes borom a szívem serlegében és áldott kenyér életem asztalán.

Az égi szeretet csúcsa az Agapé. Bőségből fakad, mely egy másik után vágyik, kiált, hogy gazdagítsa. Vágyból fakad, hogy Valaki megnyílják, s betöltse igéjével árva csöndjét. Valóságból fakad, hogy valaki szívének legszebb álmait léletté lényegítse át. Teljességből fakad, a lét teljességéből, hogy legyen az otthon a másik, a Te, a meghittség egy teljességre szomjas ember szíve számára. Az Agapé is lakomára vágyik, hogy bor legyen a mások serlegében, és áldott fehér kenyér az éhezőknek ajkán.

Így áll szemben egymással az Erosz és az Agapé. Mindkét szeretet a másik felé tárja karjait: az egyik, hogy kapjon, mert szegény; a másik, hogy adjon, mert gazdag. Az egyik kitarul, hogy befogadjon; a másik kitarul, hogy osztogasson. Platón szerint az égiek és földiek közös törvénye, az istenek sorsa is alá van vetve az Erosznak. Krisztus pedig meghozta az új hírt, hogy Isten maga a szeretet, de nem Erosz, hanem Agapé. Aztán lakomát szerzett övéinek, és maga-magát adta eledelül: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem”, „Valóvan az én testem étel és az én vérem ital.” S ez az új hír egyben Evangélium, örömhír. Mert mindazoknak, akik magukhoz veszik őt, hatalmat adott, hogy Isten fiaivá váljanak.

„Isten pedig az igazság...”

Így jelenik meg szemeink előtt a szentmise harmadik arculata: Isten nagy lakomája, melyen keresztül Isten szeretete árad szét a világba, a nagy Agapé. Isten örök lakomájának misztikus megjelenése ez az időben. Elmélkedésünket fűzzük e három gondolat köré: az ősi vágy, – a nagy teljesülés, – a fájdalmas csalódás.

1. Az ősi vágy

Az Erosz néz szembe az Agapéval; két ősi vágy tárja egymás felé a kezét. Az ember vágyódik Isten után, mert szegény és mert bűnös. De az Isten is vágyódik az ember után, mert gazdag és jóságos. A jó-nak természete, hogy kiárad. Ahol ez a két ősi és elementáris vágy találkozik, ahol Isten és az ember titokzatos módon közel kerül egymáshoz, ezt a misztériumot a legrégebb időtől kezdve áldozati lakomával ünnepelték.

Elgondolkoztató jelenség, hogy az áldozat minden időben lakomával volt egybekötve, de megfordítva: a lakomák mindig áldozathoz kapcsolódtak. Két nagy érzés lobbant ott a tudat aljáról: az élet szuverén ura Isten, és az élet táplálója is Ő. Az áldozattal ismerte el az ember,

hogy életének abszolút ura az Isten. A föld hódolata s az ég megszentelődése az áldozati lakomában találkozik. Az a kor, amely nemcsak fogalmakban gondolkozott, s az életet nem csupán a ráció egyetlen dimenziójában ragadta meg, az a lélek, amely még érzékenyen reagált a mély szimbólumokra, az áldozati lakoma ezen szent szertartásában egész testi-lelki valójával átélte az istenséggel való találkozás, a vele való egyesülés misztériumát.

Az ember úgy lép elő a történelem előtti kor sűrű homályából, hogy már hozza magával áldozati oltárát s az áldozati lakoma billikomait. Bárhol áldozott is le a nap egy győzelmes csata után, hálaadó áldozat és lakoma következett. Megrázó természeti csapás vagy sorstragédia nehezedett egy népre, s engesztelő áldozattal és lakomával találkozunk. A lét öröme árasztotta el az ember szívét, és ünnepi érzések lettek úrrá fölötte, dicsőítő áldozatot mutatott be istenének, és lakomához ült vele. Ha nehéz utakra indult, könnyörgő áldozat és lakoma előzte meg. A történelem előtti korból ezt a szót hozta magával, s azóta is az évezredek keresztül az a szó zeng az áldozati lakomákon: Isten... Isten... Isten...

A világ belső történetében új korszak következett. Isten kiválasztott magának egy népet, és szövetséget kötött vele. És íme, a zsidó nép is múltjának homályából egy áldozati vacsorával indul el, küldetése útjára. „E hó tizedik napján vegyen ki-ki atyafiságával és háza szerint egy bárányt... e hó tizennegyedik napján estefelé vágja le Izrael fiainak egész sokasága. A véreből vegyenek, és tegyenek a két ajtófélfára és szemöldökfára azokban a házakban, amelyekben elköltik, a húsát pedig egyék meg azon az éjjel, tűzön sütve, kovásztalan kenyérral, vad salátával.” (Kiv 12,3-9)

A nagy előkép elindul útjára. A zsidó népnek emlékeznie kellett arra, hogy a bárány vére váltotta ki a rabszolgaságból. Azóta minden húsvét előtti este, mikor az alkonyi csillag megcsillan az égen, minden család asztalán ott pihent az áldozati bárány. Vére kihullva, csontja meg nem törve, kétszer körüljárt már a kehely, és a nagy Hallél igéi zengtek, mikor a bárányt elköltötték kovásztalan kenyérral. Aztán a harmadik kehely is körbejárt vízzel vegyített borral. Végül a negyedik kehely is kiürült, és újra felcsendült ajkukon az alleluja... Benedicite... Cantate... Laudate... Azon a csillagfényes tavaszi estén minden hajlékból egy név szállt az ég felé, és minden szívben egy szó muzsikált: az Isten... az Isten... az Isten!

És hogy ez nem csupán az ember ősi vágya, hanem Istené is, és hogy nem csupán „Wunschtraum” az élet terített asztaláról lemaradónak tudatának alján, hanem Isten örök akarata, mutatja a kinyilatkoztatás. Egyszer majd elmúlik minden földi kín. S az ember, ha a múltó létben hű volt Istenéhez, megkapja méltó jutalmát az Úrtól. A vágy pedig szorongva kérdi a szívünkben: és mi lesz ez a jutalom? „Akkor így szólt hozzám: «Jegyezd föl: Boldogok a Bárány menyegzős lakomájára hivatalosak.»” A nagy találkozás Istennel az égből is egy bárány-vacsora lesz. A Házigazda asztalához ülteti barátját, lakomában részesíti, s íme előttünk is ott lesz a Bárány... Miként a városnak nem lesz szüksége se napra, se holdra, mert Isten világossága tölti be fényével, a szövétnek pedig a Bárány leszen, ugyanígy nem lesz szükség se ételre, se italra, mert Isten jósága tölti be szeretetével, az étel pedig a Bárány teste, az ital pedig a Bárány vére leszen.

„Jöjjetek és egyétek, barátaim, igyátok és járjon át benneteket, kedveseim...”

2. A nagy beteljesülés

A nagy távlatok után lépünk be most egy kis terembe. Tanítványok veszik körül az asztalt. Körbe jár a kehely, és zeng az alleluja. Elfogyasztják a húsvéti bárányt, és emlékeznek az Úr jóságáról, aki népét kihozta Egyiptomból. „Jézus akkor fölvevén egy poharat, hálát adott.” A Mester most az asztali áldást mondta, majd a kelyhet nyújtotta tanítványainak oda: „Vegyétek, és osszátok szét magatok között!” Talán még azt is hozzátette: „Utoljára az ősi szokás szerint, mert a régi Pászka véget ért.” „Mert mondom nektek, hogy mostantól fogva nem eszem a szőlő terméséből, mignem eljövendő az Isten

országa.” A hagyományos harmadik kehely volt ez, s a tanítványok néma áhítattal adták tovább egymásnak. Majd Jézus „vevén a kenyeret, hálát adott, megszegé, és nekik adá, mondván: „Vegyétek és egyétek, mert ez az én testem, mely értetek adatik. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” Aztán a vacsora végén sor került a negyedik kehelyre is, és fölhangzott újból a Mester szava: „Vegyétek és igyatok belőle mindnyájan, mert ez a kehely az újszövetségé az én vérem által, mely érettetek kiontatik.”

Mi történt itt az utolsó vacsorán? A két nagy vágy találkozott. Az Isten és az ember vágya egyesült Jézus isteni Szívében. Csak most, és csak ennek a fényében értjük meg először a maga teljességében, mit jelentenek Jézus ajkán ezek a szavak: „Vágyva-vágytam veletek elkölteni ezt a húsvétot.” A megtestesülés konzekvenciája lüktet át az utolsó vacsora szent csöndjében. Arról beszél, hogy Isten és ember nem két külön világ, hanem egymás felé tárja szeretetét. „Magadnak teremtettél Uram, és nyugtalan a mi szívünk, míg meg nem nyugszik Tebenned, Istenünk!” Ez csak egyik fele a valóságnak. A megtestesülés hirdeti, hogy van egy másik oldala is: „Magadnak teremtettél Uram, és nem nyugszik meg szíved, míg vissza nem hódítasz minket, Istenünk!”

Áldozat és lakoma, mint láttuk, egymástól el nem választhatók az emberiség vallásos életében. Pogány és zsidó abban megegyezett, hogy az áldozat bemutatása után a lakoma szent cselekményében kereste az egyesülést, és élte át a kiengesztelődést Istennel. S hogy az áldozati ételt elfogyaszthassa, előbb az áldozatot le kellett ölnie. Ebbe a vonalba állítja be Krisztus is a maga áldozatát, mert tudja, hogy ez az emberi szív örök igénye. De hogyan lehetséges ez? A világon minden kultusz áldozati állatokat mutatott be, hogy húsvatukat fogyasztassa el a lakomán. „Krisztus azonban mint a jövő élet Főpapja... nem bakok vagy borjak vére által ment be egyszer s mindenkorra a szentélybe örök váltságot szerezve.” (Zsid 9,11)

E pillanatban sejtjük meg a nagy titok mélységeit. Ha Krisztus önmagát adta érettünk áldozatul, akkor önmagát kellett adnia áldozati eledelül is. És hogy áldozati lakománk lehessen, előbb az áldozat oltárán fel kellett magát áldoznia. A szeretet nagy örvényében így sodródik egy valósággá a kereszt és az Oltáriszentség misztériuma a szentmise titkában. Az Isten végtelen szeretete Agapét, szeretetlakomát akar szerezni számunkra, s a lakomán magát akarja adni ételül és italul, s hogy magát adhassa, a kereszt oltárán áldozattá válik. „Elkészítettem a lakomát, Bárányom leöletett, és mindent készíttetek el, jöjjetek a menyegzőre.”

Szemlélődő lelkünk még csupán egy feleletet vár. Mi a legmélyebb összefüggés az áldozat és az áldozás között? Scheeben a nagy teológus, hitünk titkait így csoportosítja: Az Ige az Atya ölen, az Ige a Szűzanya ölen s az Ige az Egyház ölen. Igen. De itt nem lehet megállni. Érezzük, hogy Scheeben gondolatait még egy lépéssel meg kell toldani. Az Ige a szívem ölen! Csak így lehet pontot tenni. Ez a megtestesülés végső logikája. Isten szeretetének és megalázódásának teljes kiürítése. Ezek Isten ámulatba ejtő descensusai: emberré lesz, áldozattá lesz, eledellé lesz. Íme, a tökéletes Agapé!

Az áldozat az egész emberiségé, az áldozásban egészen az enyém, hogy egy kis ostya színében rejtőzve a Végtelen isteni szeretetté válhassék bennem. „Ó, Isten szeretete, gazdagságának mélysége, mily megfoghatatlanok ítéletei, mily kifürkészhetetlenek útjai!”

Szeretnék fölkiáltani, Szent Pál szavait a szeretet nyelvére fordítva.

A megtestesülés titka mutatja, hogy Isten és a világ között nem „praestabilita harmonia” áll fönn, hanem a szeretet egysége. Aztán a kereszt titka mutatja, hogy Isten és az ember nem két külön világ, ahogy a deisták gondolták, hanem Jézus Szívében örökre összeforrt. Végül az Oltáriszentség titka mutatja, hogy Isten és én, bár végtelenség tátong közöttünk a lét vonalán, a szeretet szent tűzében egyesülhetünk. Ó, ha egyszer belesejtettünk Isten szeretetének örvényeibe, egyik ámulatból a másikba esünk.

Íme, az Ige az Atya ölében: az Atya egész isteni természetét fönntartás nélkül odaadja a Fiúnak. Aztán az Ige a Szűzanya ölében: Krisztus egész isteni személyiségét odaadja emberi természetének. Majd az Ige az Egyház ölében: Krisztus egész isteni és emberi természetét, amelyet a mennyei Atyjától kapott, és egész emberi természetét, amelyet a Szűzanyától kapott és egész isteni személyét, melyet Egyházának adott, maradéktalanul odaadja nekem a szentáldozásban.

Itt pontot kell tennünk. A végtelen isteni szeretet és a végtelent szomjazó emberi szeretet találkozott Jézus legszentebb Szívében. Aztán ezt a szeretettel túlsordult szívet egy kis ostyába rejtette, hogy az én szeretetre éhes szívemmel egyesíthesse. Az Agapét az Erosszal. A szentáldozás Isten szeretetének terminus ultimusa! „Ha valaki engem szeret... azt szereti Atyám is... és hozzá megyünk és lakást veszünk nála.” Krisztus szentségi jövedele a mennyei lakomához ültet engem, s az örök öröm terített asztalánál az Atya, Fiú és Szentlélek közös boldogságában meríti el szívemet a szentségi színek fátyolán keresztül.

Szentmisét bemutatni tehát annyit jelent, mint Jézus túlsordult szívének ajtót nyitni, hogy kiáradhasson; annyit jelent, mint Jézusnak módot nyújtani, hogy velünk is elfogyaszthassa húsvéti lakomáját; annyit jelent, mint Jézust boldoggá tenni, mert boldogsága együtt lenni az emberek fiaival; annyit jelent, mint Jézusnak alkalmat adni, hogy megtestesülésének titkát kiterjeszthesse és Atyját megdicsőíthesse bennünk!

3. A fájdalmas csalódás

Az Oltáriszentség a megtestesülés végső konzekvenciája. A gondolatot jól meg kell ragadnunk. Az Atya végtelen szeretetét maradéktalanul közli az Igével. Aztán évezredekön keresztül, pátriárkákon és prófétákon át készíti az utat, hogy a szeretet megtestesülhessen. Ez a szeretet viszi Krisztust a keresztre és a keresztről az Egyház oltárára. Pontot lehet itt tenni? Láttuk, hogy nem. Ugyanez a szeretet kétezer év óta ismét vándorol oltárról oltárra, hogy az én szívembe költözhessek. És én?

Amikor Isten jön, osztatlanul és egészen jön. Ránézek az Oltáriszentségre. „Annyira, amennyire!” Magát adja egészen, tehát elvárja, hogy én is magamat adjam egészen. A szentáldozásra is el lehet mondani Szent Tamás szavait: „Amennyire képes vagy, annyira kívánd!” Mi tehát a szeretet legnagyobb gyötrelme? Ha nem talál viszonzást. Ha szívért csak szavakat, szeretetért csupán sablont, áldozatért fagyos közönyt kap viszonzásul. Az Oltáriszentségben elrejtőző Úr Jézusnak *három fájdalmas csalódása* van.

Első csalódása borzalmas. Judás jelenléte az utolsó vacsorán. A Szentírás olvasása közben az ember gyakran megdöbben. A királyi lakoma végén egy szálnalmas embert látunk a példabeszédben. Nincs ünneplő ruhában. „Vessétek a külső sötétségre!” – kiáltja a király szolgáinak. Aztán elérkezik a valóságban is a király fiának lakomája. Akik hivatalosak voltak, nem jöttek. Tehát az utak mellől összeszedett szegény apostolok ültek az asztal körül. És itt is akadt egy szálnalmas ember! Az Úr se tudja sokáig elviselni jelenlétét, eltávolítja szerettei köréből. Az Evangélium ekkor is megjegyzi: „Odakint éjszaka volt.” „Kötözzétek meg!” – kiáltotta haraggal a király. Judást nem kellett, ő maga kötötte föl magát.

A papi élet mélységes éjjele, ha tisztátalan kézzel érinti Krisztus testét, és piszkos ajkához emeli az üdvösség kelyhét. Az evangélista megjegyzi: „Ekkor ment belé a sátán.” A legtöbb papi megátalkodás is itt kezdődik. Az emberi szadizmus észbontó kínzásokat talált föl a történelem folyamán. Elég egyszer megtekinteni a San Stefano borzalmas freskóit. De volt egy mód, amitől még az öskeresztények vértanúságra szomjas lelke is megborzadt. Amikor oszlásnak indult hullákhoz kötötték őket. Élő szívvel egy hulla szívéhez, eleven tagokat a rothadó tagokhoz, meleg ajkat egy feloszló szájhoz. Ilyen lehet Jézus érzése egy szentségtörő pap szívében.

Második csalódása fájdalmas. Ha sohase tudtuk volna, Krisztus ajkáról hallottuk, hogy Isten kimondhatatlanul vágyódik az ember után. Vágyva-vágytam... Magyarul ezt így mondanánk: nagyon-nagyon vágytam... S amekkora ez a vágy, akkora a csalódása, ha a másik nem vágyódik, nem készül a találkozásra. Itt a magyarázata annak, hogy oly sok szentmisénk után, annyi szentáldozás után sem haladunk lelkiéletünkben. Sokszor kellene arra gondolnunk, hogy „a kegyelem befogadásának mértéke az alany végső készülsége.”

A szentáldozás nem mágia. Igaz, hogy Jézus magát adja egészen, de én csak annyit fogadok belőle, amennyire lelkemet kitágítom. Amekkora a vágyam és éhségem, akkora lesz kielégülésem.

Harmadik csalódása bánatos. Amikor egy lélek elfelejt hálát adni. Bizonyos, hogy a hálátlanság a legrútabb és legfájdalmasabb emberi vonás. Az is bizonyos, hogy amekkora az adomány, annak megfelelő hálára vagyunk kötelezve. S hogy Jézus érezte, és szenvedte a hálátlanságot, nincs benne semmi kétség. „Nem tízen tisztultak meg? Hol a többi kilenc?” – kérdezte bánatosan. Róla folyton azt olvassuk a Szentírásban, hogy hálát adott mennyei Atyjának, s talán az Eucharisziát elsősorban azért alapította, hogy ha el is megy a földről, a hála állandósuljon itt közöttünk a megváltás nagy kegyelméért. Szinte azt lehetne mondani, alig lehet az Eucharisziát flagrantsabban megsérteni, mintha elhagyjuk a hálaadást.

Értsünk szót. A hálaadásra nem csupán az Egyház pozitív rendelkezése kötelez, hanem ez a dolog természetéből folyik. Ha a megtestesülés titka egy kicsit is föltárul előttünk, akkor sok mindenre feleletet ad. Test és lélek lényegi egységet alkot, de Isten személyes egységbe lépett az emberrel. Ha kitartunk amellett, hogy az Oltáriszentség a megtestesülés folytatása, akkor éreznünk kell, hogy Jézus nemcsak látni akart bennünket, hanem egyesülni egész valónkkal. Nemcsak külső mechanizmusunkat igényli, hanem gondolatainkat, szívünket, érzéseinket. Amikor a szentáldozásban magunkhoz vesszük, lelkünkben akarja folytatni áldozati állapotát. Miként az áldozatban, Vele, Benne és Általa mutatjuk be hódolatunkat a mennyei Atyjának, ugyanúgy a szentáldozásban velünk és általunk akar Krisztus hálát adni a mennyei Atyjának! Amíg a szent színek jelenléte tart, addig Jézus az unio hypostaticához hasonló egységben akar maradni velünk.

Bár ez így van, mégis alig akad közöttünk valaki, akinek ne lenne állandó nehézsége a gratiarum actio, a hálaadás.

A dolog elég világos. Az ember, ha szentmise előtt elvégezte a zsoltókat egy részét, elmélkedett, celebrált, mire mindezzel végzett, szellemileg elfáradt. Tehát nem lehet csodálkozni, ha nem képes ujjongani, lángolni, szép gondolatokkal körülrajongani isteni Vendégét. Nem is erről van szó. A fontos, hogy adjuk át magunkat Neki teljesen, s aztán egy negyedórán át maradjunk az imádás, leborulás, hódolat állapotában. Vagy vegyük elő psalteriumunkat (lehetőleg az új fordítás szerint), s válasszunk ki a legritkábban használt, legkevésbé ismert zsoltárok közül négyet. Az elsőt mondjuk el imádásul, a másodikat engesztelésül, a harmadikat hálaadásul, a negyediket könyörgésül. Jézus érzelmeivel egyesülve, a Szentlélektől inspirált szövegek a legmértőbbek ezekben a percekben. A kötött és mégsem megszokott szöveg talán kissé le tudja láncolni figyelmünket. Így, az édes Üdvözítőhöz hasonlóan „hymnuszt mondogatva menjünk ki az Úr szőlőskertjébe...”

Elmélkedés a szentséglátogatásról

„Ujjongás között felvonul az Isten, alleluja, harsonazengés között az Úr, alleluja!”

Ascensio liturgiája csupa fény, derű, öröm. Mint ahogy a májusi ég kékjét ezer szállal szövi át a napsugár, mint ahogy a májusi rét zöldjét ezer színnel színezik a virágok, mint ahogy a májusi erdő csöndjében ezer madár ajka trillázik, úgy szakad föl a fény, a dal, az illat és ujjongás a mennybemenetel ünnepén az Egyház szívéből. A győzelem öröme ez:

„Ne féljeteK, én meggyőztem a világot!”

A remény öröme:

„Elmegyek és ismét hozzátok jövök, alleluja, és örvendezni fog szívetek, alleluja!”

Az apostolok öröme:

„Azok meg imádva őt, visszatérének Jeruzsálembe nagy örömmel...”

Az apostoloké, akik még nem ismerték a jövőt és a Jelenések könyvét...

De milyen más érzéssel tekintünk mi a mennybe emelkedő Krisztus után! Hitünk megkopott, reményünk elfáradt, az öröm régen elpárolgott a szívünkől a történelmi lét atmoszférikus nyomása alatt. A mennybemenetel fájdalmas, melankolikus húrokat pendít meg a szívünkben.

„Jöjj, Uram Jézus!” – kiáltjuk az Apokalipszis ajkával. Mauriac nem is tud megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy Jézus végleg elhagyta a földet. És Papini, mikor végére ér Krisztus történetének, megrendítő zokogással kiáltja a távozó Krisztus után Ritornate!... Ritornate... Térj vissza még egyszer az emberek közé, akik megöltek, az emberek közé, akik szüntelenül meg akarnak ölni... Azóta millió júdás újra eladott egy jobb stallumért, farizeusok légiói és kaifások seregei gonosztevőnek ítélték, a simára fésült és borotvált Pilátus ezerszer odadobott a hóhéroknak, és számtalanszor fölhurcoltak a Golgotára és keresztre feszítettek rettegés-kovácsolta és gyűlölet-edzette szegekkel... A föld nem egyéb, mint a nap jóvoltából megvilágított pokol... Soha még nem éreztük ennyire a természetfölötti üdvözítés égető szomjúságát, mint ebben a korban... Mi nem ünnepélyes eljöveteledet kívánjuk az egek dicsőségében, nem a színváltás tündöklését, sem az angyalok harsonáit, sem az utolsó eljövétel egész felséges szertartását... Mi csak Téged akarunk, a Te személyedet, a Te szegény, átszúrt és sebekkel borított testedet, szegény mesteremberre valló szegényes köntösében. Azokat a szemeket akarjuk látni, amelyek áthatolnak a kebel falán és a szív húsán, és gyógyítanak, mikor haragosan belénk vágnak, és megvéreznek, mikor szelíden reánk simulnak... Kétségbeesésünkben már nincs egyébünk, mint a remény, hogy visszatérsz...

Ó, ezek az érzések a mi érzéseink, ezek a mi szívünkől kiszakadt vallomások! Az utolsó évszázadok eszmei harcai elcsigázták idegeinket. Fáradtak vagyunk, nagyon fáradtak. Az individualizmus és kollektivizmus végletei között hányódva irtózatosan magányosak lettünk. Amott az ember önmagát imádta, emitt pedig saját műveinek imadásába süllyedt. A régi stiliták tornyot építettek, hogy közelebb legyenek az Istenhez. A nietzschei ember is tornyot épített maga alá, de nem azért, hogy Istenhez legyen közelebb, hanem hogy távolabb legyen az embertől. Megszűnt ember lenni, és Isten mégsem lett belőle. Magányának tornyában megtébolyult. De a földre is hiába térünk vissza, ott sem találunk többé embert. Csak Harcost, Munkást, Katonát, Ideológust; mindegyik szeme a célon, eszmén, föladaton. A testek közelsége azonban még nem jelenti a lelkek közelségét... Az alkatrészek közelsége sohase képes betölteni szívünk igényeit. A Törvények, Rendeletek, Parancsok, Célok, Feladatok, Tervek és Rációk erdejében iszonyatos egyedüllét fogja el az embert. Szívünk talán még soha se vágyódott annyira az ember után, aki semmi más, csak Ember! És aki bennünk se keresi a Jelvényt, a Pártot, az Osztályt, az Eszmét, hanem csupán az Embert. A történelem mindennap új szenzációt hoz, a tudomány mindennap valami új fölfedezésre bukkan, az élet

megszervezése lépten-nyomon valami új megoldást talál... és a sok valami között mindig égetőbb szomjúságunk támad Valaki után... Valaki után, aki számára a sok valami között mi se leszünk egy újabb valami, hanem valaki!

Vagy sikerül kielégítenünk ezt a vágyat, vagy meghal a szívünk. Az akciók és reakciók földrengései, szirénák harsogása és tömegek felvonulása tényleg apokaliptikus méreteket öltött. Életünk eloldódott, s a szívünk gazdátlaná lett a viharban. Elegünk van a harsonákból. Valóban nem a tündöklő eljövételt várjuk, nem az ítélet borzalmas nagyszerűségét és nem a színeváltozás ujjongó örömét áhítazzuk, hanem a sebekkel borított Testet, a lándzsával átdöfött Szívet szegényes köntösében... azokat a hallgató szemeket, amelyekbe beletükrözhetjük hányatott életünket... a közelséget szomjazzuk. Legtitkosabb vágyunk, – magunknak se mertük talán még bevallani, – hogy újra gazdája legyen szívünknek. Valóban soha még ennyire nem volt szükségünk az örökmécs szelíd fényére s az adorációk gyógyító csendjére. Elmélkedjünk tehát az Oltáriszentségről.

1. A kegyelet szentsége

El lehet gondolni a földet virágpompa nélkül s az erdőt gerlebúgás nélkül. El lehet az életet is képzelni költészet, művészet, szépség nélkül. De akkor a föld nem az lesz, aminek Isten teremtette, s az élet se olyan, amilyenek Isten gondolta. Ember is van, akiből hiányzik a mély kedély, finom, emelkedett érzés, nincsenek szárnyalásai és ünnepnapjai. De az nem az az ember, akit Isten saját képére és hasonlatosságára teremtett. És vallás is lehet, ami csak áldozatot, lebomlást és rettegést ismer, de ez az Isten előtt rettegve bujkáló Ádám vallása, nem azé az Ádámé,

„aki Isten képére teremtett igazságosságban és az igazság szentségében.”

És „per absurdum” el lehet képzelni katolikus lelket is, akiben csak hit, szolgálat, belátás és akarás van, de nincs unctio, ritmus, dallam. Lehet papi lélek, amelyben csak rációk, motívumok, deliberációk és propositumok dolgoznak, de hiányzik az élet édessége, hiányzik a szív melege és a lélek áradása. Isten ura, célja, parancsolója, de nem atyja. Eltölti lelkét a religio, de hiányzik a pietás.

Igen, „per absurdum” el lehet képzelni, de az ilyen már nem papi lélek. Ó, a nagy dolgok sokszor kicsiségeken múlnak. Lehet egy pompásan megszerkesztett gépezet a maga egészében és részleteiben is egyaránt tökéletes, de ha az olajozás hiányzik, hamarosan vége lesz. Shakespeare Coriolanusáról minden dicséretet elmondtak. Valóban talpig férfi, eszményi ember. Ekkor valaki halkan megjegyzi: csupán egy csepp olaj hiányzik belőle. Kemény – gyöngédség nélkül; acél – rugalmasság nélkül. Csikorog. Most még csak csikorog, de hamarosan elpattan.

Ó, lelkem, mondd miért nem találsz örömet vallásos életedben? Miért untat, fáraszt, idegesít az imádság? Miért menekülsz minduntalan a világba vigasztalásért, mikor úgy is tudod, hogy üresen és kedvetlenül térsz majd megint vissza önmagadba? Miért nincs semmi lendület papi életedben? Mert elpárolgott a pietás belőled! Az unctio olaja hiányzik!

Mi hát a kegyelet? Szent Tamás szerint a vallásosság erénye Istenben a teremtőt és urat tekinteni. Ah, ez kevés szívünknek, nagyon kevés. A Teremtő előtt meghajol az ész, az Úr előtt leborul az akarat, de a szív vár valakire, a szív gazdátlan marad.

„Mit álltok itt tétlenül?”

Istenem, mennyi szív vár valakire, ahol elszegődjék! Ekkor jó a pietás, és elvezet ahhoz az Istenhez, aki az Atyánk. Lelkünk eltelik finom érzéssel, a szívünk szerető és figyelmes készséggel. A valakihez tartozás belső boldogsága fűt. Isten az Atyám, és a személyes kapcsolat intim édessége sugárzik belőlem. A kenet illata árad szét életemben. Isten és én otthon vagyunk egymásnál. Igen, a vigasztalások hiányozhatnak, hosszú szárazság kínozhatja a lelkem, de áhítat nélkül nem lehet élni.

A szív csak akkor él, ha gazdája van; s ha él, akkor árad is. Akinek Isten valóban atyja, annak az ember édes testvére... A pietás nemcsak a fiúság, hanem a testvériség lelke is. Akinek szívét a pietás dobogtatja, az mindenkinek mindene lesz. Örülni tud az örvendezőkkel, sírni a szomorkodókkal. Világosság sugárzik belőle és készség. Az ilyen lélek túljutott saját határain. (II.-II. 8.121, al. ad 2 ct 3) A gazdátlan szív ezzel szemben megkeményedik és üresség ásít belőle. Talán a legnagyobb csapás az ember életében a keményszívűség.

Akkor már nem bánt a bűn és nem fáj a mások fájdalma. Ha egyszer Isten nem atyja szívemnek, janicsár lélek lesz belőlem. És hol csörgedez a kegyelem forrása? Ah, dehogycsörgedez! Ömlik, árad, záporoz! Az öröklámpa fénykörében, a szentség ház hallgató csendjében.

a) Mennyi poézis, mennyi finom szépség ünnepel az oltár körül! Mennyi szende szépséggel simulnak a fehér orgonák az aranyos gyertyatartók közé! A szeretet micsoda bíbora, illatos, mámoros elragadtatása izzik a rózsák kelyhében! S a délceg liliumok édes, fényes, könnyes áhítata! Hát nem érzed-e, amint mozdul benned a lélek? Fehér térítők tündöklő tisztasága s az oltárterítő aranyos felirata: „Üdvözlégy Oltáriszentség!” S hogy hangolja, simogatja szíved húrjait! Igaz, mindez poézis. De még valami más is.

b) Az édes szűz Egyház szeretete, finomsága, csókja. Minden virágot a szeretet szedett csokorba. És mennyi áhítat van behintve egy-egy antipendium aranyába és mennyi kegyelet! Ki nem érezné Mária Magdolna keneteinek édes illatát? És ki ne küzdene könnyeivel, ha megpillantja a nagycsütörtöki oltárt és rajta a jegyes szeretetének virágerdejét? Búcsúzásba ájuló szeretetének virágkönyeit. „Amit egynek teszten a legkisebbek közül...” Hát van kisebb, igénytelenebb és kiszolgáltatottabb a fehér Szentostyánál? Szeretetemre, kegyeletemre, áhítatomra van bízva. A mennyei Atya Egyetlenjét, a Szűzanya Szemefényét, az Egyház legnagyobb kincsét bízta rám. Ha a papnak pókhálós a szentélye, piszkos, elhanyagolt az oltára, nem ember az, nem, nem!

c) Tovább hatolok a titok mélyébe. A pietás a testvériség lelke is. És ha Jézus a testvérem, akkor Atyja az én Atyám is.

„Vettétek a gyermekké fogadás lelkét, amelyben azt kiáltjuk: Abba! (Atya!)”

Kitől kaptad a finomság lelkét? Jézustól. És honnét árad állandóan? Az Oltáriszentségből. Ha definiálni akarom a legszentebb Szív életét a szentség ház csendjében, e két szóval fejezhetem ki legfrappánsabban: az Atya tisztelete.

A szentmisében *áldozat*, a szentáldozásban *táplálék*, a szentség házban *áhítat*.

„Meghallgatott az ő hódolatáért”.

Minden közbenjárásának és engesztelésének alapja az a mély tisztelet és gyermeki hódolat, amely eltölti lelkét Atyjával szemben. Jézust a nagytanács angyalának mondjuk. Miért ne mondhatnánk az áhítat angyalának is?

Igen, igen, itt olvad meg szívem keménysége, itt oldódik meg nyelvem némasága, itt gyógyul akaratom bénasága. Itt a könnyek adományának forrása, itt az édes illatú szent kenet, mely megtölti lelkem ürességét. Ó, lelki gyermekség áldott iskolája, itt maradnak mindig kékszeműek a vágyaim! „Bemegyek az Isten oltárához, az Istenhez, ki ifjúi örömmel tölt el engem.”

2. Az egyesülés jele

Szent Ágoston ugyan más értelemben használja e szavakat, de bizonyára nem tiltakoznék e magyarázat ellen sem. Azon a könnyektől hirtelen tavaszi estén, mikor Jézus búcsúzó szavai hullottak bele az éjszaka bársonyába, mennyei Atyja iránti hódolata és tanítványait ölelő szeretete újra megtestesült. S ez a második megtestesülés, – ha szabad e szót használni, – az Oltáriszentség. Akkor is tavasz volt, mikor a Szűzanya suttozta opálos könnyeivel

küzdve: „Íme az Úr szolgáló leánya...” s abban a pillanatban Isten és ember egyesült szent szíve alatt. Most is tavasz, titokkal túlsordult tavasz volt, mikor Jézus suttogta könnyeivel küszködve: „Mert ez az én testem...” S ebben a pillanatban Isten és ember lángoló szerelme egyesült a szent színek alatt.

De mikor a szent színekbe zárta, s a fehér fátyol mögé rejtette, ott az utolsó vacsorán tüzes, balzsamos, kenetes Szívét kitárta, és titkát megmutatta. Az Oltáriszentség ennek a nagy szerelemnek ostensoriuma. Szinte látjuk a pietást, amint unitas lesz belőle.

„Atyám... Én téged megdicsőítettem a földön. A művet, amelynek elvégzését rámbiztad, véghezvittem... Kinyilatkoztattalak téged az embereknek, akiket e világból nekem adtál. Tieid voltak, és nekem adtad őket... Tieid ők, – hiszen mindaz, ami az enyém, a tiéd, és ami a tiéd, az enyém... Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek egyek ők is mibennünk... Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok... (Jn 17)

Igen, Atyám, – mondja Üdvözítőnk, – Te mindig ott vagy, ahol én vagyok, s azt akarom, hogy ők is ott legyenek, ahol én vagyok. Ezért alapítom e nagy Szentséget. Te övelük és ők Teveled bennem találkoznak. Az egység jele.

Ki nem döbönt volna meg, mikor először e szavakat olvasta: Atyám, akarom!

Eddig mindig azt hallottuk isteni Mesterünk ajkáról, hogy eledele a mennyei Atya akarata; azért szállt alá az égből, hogy annak akaratát cselekedje, aki őt küldötte; nem keresi a maga akaratát, hanem atyjáét. Most pedig a szeretet szent tüzében égve kiáltja: Atyám, akarom! Nem óhajtom, nem kérem, nem könyörgöm érte, hanem: Atyám, akarom!

Mi hát a te egyetlen akaratod, te mindhalálig engedelmes Szív? Az, hogy ahol te vagy, ott legyünk mi is. És hol vagy Jézusom? Az Oltáriszentségben. „Atyám, akiket nekem adtál, akarom, hogy ahol én vagyok, ott legyenek ők is!” És a megtestesülés titkának utolsó láncszeme: az istenség és örökkévalóság Jézus Szívében és az Oltáriszentségben a tér és idő foglya lett.

Miért? Miért? Hogy vonatkozási pont lehessen a porszemek számára. Először ember lett, aztán az utolsó vacsorán térdén csúszott apostolai előtt, s végül mikor az Oltáriszentséget alapította, így térdén csúszva egészen a szakadék szélére csúszott; az isteni végtelenség eljött utánunk oda, ahol a mi létünk a nemlét mélysége fölött lebeg. Az ige igenlést, a táplálék éhes ajkat akar, a jelenlétnek pedig jelenlét a vonatkozási ellenpontja. Földre jöttél Uram, hogy keress minket, köztünk maradtál, hogy kereshessünk Téged. Itt maradtál. Uram, hogy ahol Te vagy, mi is ott lehessünk Veled.

Az egység jele! Ó Uram, Te egykor megfédteél minket, mivel folyton jeleket kívántunk tőled. De hiszen tudod, hogy mi szegény érzéki lények a jelek rendjében élünk. Érzéki valók vezetnek az érzékfölöttiek felé, s a láthatatlant látható jelzések közvetítik. Hiszen azért öltöttél Te is testet, s azért maradtál közöttünk szentségi jelek alatt. Hát az angyal nem ezt hirdette már a pásztoroknak? Ez lesz számotokra a jel, gyermeket találtok jászolba fektetve és pólyába takarva. S az agg Simeon vajon nem ezt jövendölte Rólad, hogy jel leszel? Bocsáss meg Uram, jelek kellene nekem, jelzések, szimptomák. Sokszor biztosat szeretnék tudni: hogy vagyok az Istennel? Milyen közel vagyok Hozzá, vagy milyen távol vagyok Tőle?

Nos ez lesz számomra a biztos jel: oltárszekrénybe fektetve, fehér ostyába takarva vár engem az Isten. Amennyire szeretem a szentségi Jézust, annyira szeretem az Istent; amennyire szeretem közelségét, annyira vagyok közel Istenhez. Valóban a szentségi Jézus jel számunkra. Arról panaszkodom, hogy a kísértés nagy, és kevés az erőm. Nem vagyok képes hősi erőfeszítésekre. Hát arra se vagyok képes, hogy átsétáljak a tőlem hús lépésre valósággal jelenlevő Jézushoz? De mikor olyan unott és üres a lelkem! Hát akkor ne mondjak semmit, csak legyek jelen az Ő jelenlétében, hallgassak az ő hallgatásában. Ha már ezt a néhány lépést se teszem meg, akkor ez a jel, nagyon szomorú jel; annak a jele, hogy nem kell nekem az Isten.

3. A szeretet köteléke

Éppen ezért maradt közöttünk édes Üdvözítőnk, hogy ide eljussunk. Mert a hit szeretetből él, a szeretet pedig közelségből. Hogy ajkammal érinthessem, vagy hogy legalább a szemem függeszthessem reá. Szívemnek egy ajtó kell egy finoman libbenő fátyollal, hogy mögötte érezzem, sejtsem a valóságot. Ember vagyok és nem angyal. Ízlelni, ölelni, csókolni akarom azt, akit szívem szeret. Letérdelni előtte és nézni... nézni könnyes szemekkel és pihegő kebelrel... Suttogni előtte édes, szenvedélyes, titkos ígétet... Szerelmet vallani, és a szívet ostromolni. Hódolni és hódítani. Virágot vinni, és mécesest gyújtani előtte... lehozni a csillagokat érte. Aztán zengjen, zúgjon az orgonán minden pedál, manuál, regiszter; dalolni vágyom, ujjongani és zokogni, s végül elcsuklani egy halk pianisszimóban: Szeress!... Szeress!

Ember vagyok és nem angyal! Minden emberi szív így érez, és így beszél, ha szeret. Hát csak az isteni szeretet nem ittasulhat meg a szeretet borától? Az Apostol se volt angyal, hanem ember s azért kiáltotta: „Mutasd meg nekünk az Atyát és az elég!” Mert szeretjük, látni akarjuk, nézni Őt, közelségét érezni. „Fülöp, aki engem lát, látta az Atyát!” És Téged, ó édes Jézusom, hol láthatunk? Közelségedet, szerető szíved lüktető melegét hol érezhetjük? Itt, a szeretet Szentségében! Joggal mondhatjuk erre is az apostol szavait: Hogyan szeretheti valaki Istent, akit nem lát, ha nem szereti az Oltáriszentséget, amelyet lát?

Ó, a nagy szeretet nagy misztérium! Mennyire kell védeni és gondozni! Milyen kiszámíthatatlan és bizonytalan! Milyen hamar kihűl és milyen szenvedélyes. Sokszor azt se tudjuk biztosan, szeretjük-e azokat, akik a közelünkben élnek. Hát akit nem látunk, aki távol van tőlünk! Ó, Istenem, az egész világirodalom telve van az emberi szív tragikus hűtlenségével! Mert általában a szeretet előbb hal meg, mint az élet. Már pedig Isten maga a szeretet, s csak az marad Istenben, aki szeretetben marad. Igen, ez a mi nagy kérdésünk: hogyan lehet az Isten szeretetét megőrizni a szívünkben?

Mi élteti az emberi vonzalmak tüzet? Apró figyelmességek. Mert ezek nem csupán jelei, hanem fönntartói is a meglevő szeretetnek. Amíg keressük és kitaláljuk, mi okozna örömet Szívének; amíg szeretünk Hozzá menni, nála lenni és vele beszélgetni, addig él, növekszik és mélyül a vonzalom. Talán a természetfölötti szeretet más törvényeknek hódol? Ránézek a keresztre:

„Szeretett, engem és átadta magát értem!”

Ránézek az Oltáriszentségre, és suttogom:

„Szeretett engem és átadta magát nekem!” Mennyire szeretett! Fönntartás nélkül adta magát nekem. Az én templomomban elsősorban hozzám jön, az én oltáromon engem vár mindenki előtt. Igazán az Oltáriszentségben érzem, hogy az Isten szeretete nem elvont, hanem reám vonatkozó személyes szeretet. S ez a szeretet mágnes a szívemnek.

„Krisztus szeretete sürget engem!”

Vonz, húz, hívogat. Kíváncsozom hozzá, és szívesen vagyok nála. Díszítem oltárát, és csókolom köntöse szegélyét. Vajon el lehet képzelni, hogy Jézus meleg szívének mindegy, vajon megyek-e Hozzá vagy nem, szeretek-e nála lenni, vagy nem? Nemcsak Neki, de nekem se mindegy. A szív kiüresedésének, a lélek megkeményedésének, a kegyelem elapadásának legbiztosabb útja, ha elhidegülök az Oltáriszentség iránt.

Úgy látogass meg minket, miként mi tisztelünk Téged!

Elmélkedés a papi zsolozsmáról I.

Ki kételkednék abban, hogy Isten körül a dolgoknak súlya van. Egyformán súlyos a csönd és minden kimondott szó. A mi könnyelműségünk a hibás abban, ha nem érezzük át az isteni titok súlyát.

„Midőn mély csend nyugozott le mindent, mindenható Igéd királyi székéből lejött.”

A súlyos csöndben az Ige megtestesült. Az Atya örök képmása és tökéletes dicsősége emberi alakban jelent meg közöttünk. Aztán bölcsője körül fölhangzott az első üzenet: „Dicsőség Istennek a magasságban, és békesség a földön a jóakarátú embereknek.” Talán karácsony romantikája a hibás abban, hogy nem érezzük át a szavak súlyát. Az idők azonban elég kemények ahhoz, hogy a karácsonyt végre színpalak nélkül szemléljük.

Nézzük meg a nyaláb szalmán szendergő gyermeket! Ki hinné róla, ha hitünk nem mondaná, hogy Ő az első és egyetlen tökéletes dicsőítés, mely a szomorú földről fölszáll az Atya trónjához. És ugyancsak Ő az első és tökéletes béke, mely az égből szállott alá. Általa, Vele és Benne van tökéletes békességünk az Istennel, mert általa békítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztyének vérével békességet szerzett mindennek.” (Kol 1,20)

Ki gondolná, ha a kinyilatkoztatás nem beszélne róla, hogy ezek a kis pólyák örökre és széttephetetlenül egybefűzték Isten dicsőségét és a világ békességét. Ez is megtestesülés! Ő mondotta: „Én Téged megdicsőítetek a földön.” És egyedül Ő ígérhette: „Az én békémet adom nektek, az én békémet hagyom nektek, amit a világ meg nem adhat.” Az isteni személyiségbe kellett fölvenni az embert, hogy méltó dicséretet adhasson Istennek. És maga Isten testesült meg, hogy végre megszülessék a földön a béke. Ez a karácsonyi üzenet titka.

„Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jóakarátú embereknek.” Ezekről a szavakról is el lehet mondani, amit Isten egybekötött, ember el nem választhatja. A béke Isten ajándéka, de csak akkor adja meg, ha előbb mi is megadjuk Neki a dicsőséget. Csodálkozunk azon, ha a világ minden erőlködése ellenére sem szilárdul meg a béke? Nincs ebben semmi meglepő, hiszen napról-napra fogy Isten dicsősége. Nos, valóban dolgozni akarunk az igazságos és tartós békén? Hitünk világosan megmutatja az utat: adjuk meg Istennek az Őt megillető dicsőítést és megadjuk nekünk a békét.

Itt ezen a ponton nekünk papoknak félreérthetetlen a szerepünk. És ugyanakkor borzasztó teher nyomja lelkiismeretünket. Mert talán semmivel sem bántunk el gyalázatosabban, mint Isten dicsőítésének szolgálatában a szent zsolozsmával. Az emberiség történetében alig akad még olyan kigúnyolása Isten fölségének, mint amit mi művelünk a breviáriummal! Talán csak egy mentségünk van: végzetes tudatlanságunk. Sejtelmünk sincs mit teszünk, mikor papi zsolozsmánkat végezzük. Unottan, álmosan, faragatlanul hadarjuk el a papi officiumot, anélkül, hogy bekapcsolódnánk a nagy összefüggésekbe.

Végre is az *Ecclesia orans* nem fikció és nem elvontság. Az Istent dicsőítő Egyház bennünk papokban él! Úgy képelem, mint egy hatalmas, az ég felé nyújtózkodó fát, rajta minden pap egy levél, egy ajak, mely Istent dicséri. Az egész fa Krisztus, mi pedig Krisztusból fakadva, Krisztusban gyökerezve, Krisztussal egyesülve dicsőítjük a teljes Szentháromságot. Ez a kép. A valóság pedig? Magamról beszélek: unottan, kényszeredetten végzem a szent szolgálatot. De a szomszédomról is ezt kell mondanom. Tudom, hogy se testének, se lelkének nem kell, csak azért végzi, mert súlyos bűn terhe alatt kötelező. S a harmadikról is ezt kell mondanom. Roppant lehangoló kép. A fa majdnem minden levele hervadtan konyul alá. S ez a fa az Istent dicsőítő Egyház! Ez a mi hivatalos, ünnepélyes kiáltásunk Isten felé: Dicsőség a magasságban Istennek! Hát csodálkozunk, ha Isten felelete is ehhez igazodik: és békesség a földön a jóakarátú embereknek?!

Ezen a ponton szinte valamennyiünk élete gyökeres változásra szorul. Végre egyszer le kell hatolni egészen a gyökeréig. Bármilyen fárasztó is, ebben az elmélkedésben vissza kell mennünk a dolgok lényegéig. A jó Isten segítségével három lépésben haladjunk az igazság felé. Nézzük először a nagy célt, azután a nagy példaképet, végül a nagy föladatot.

1. A nagy cél

„Nagy az Úr és mindenek fölött dicséretre méltó!” Hányszor imádkoztam már zsolozsmázás közben. De gépiesen tovasiklottam fölötte, vagy pedig... Minek tagadjam, nem mertem időzni e szavak mellett, mert zavaró képzetek rohantak meg, s alig győztem lerázni őket. Szkeptikus, kiábrándult korban a legszentebb gondolatok is kérdéssé válnak. Bevallom, az Isten szuverén hatalmának hangsúlyozása sokszor megzavar. A teológiából emlékszem még, hogy a teremtés kizárólagos célja Isten dicsősége. Ember egyedül azért létezik, hogy Istent dicsóítsa. Őszintén szólva, akkor se hatoltam a gondolat mélyére, s ma is sokszor fölborzol. Talán még soha sem mertem kimondani magamnak, de most kimondom. Valami nietzschei rabszolga-morált érzek mögötte. Jó volna egyszer világosságot deríteni a kérdésre.

1. Abból az alapvető tapasztalásból indulok ki, hogy életem nem az enyém. Mástól kaptam és tőlem független biológiai tényezők sodorják végzete felé. Sorsom se az enyém. Egyenesen nevetséges lenne függetlenségről, autonómiáról beszélni. Események, történések és helyzetek ágyazzák be sorsomat általam ismeretlen, vagy csak futólag fölismert összefüggésekbe. A kiszolgáltatottság érzése, legősibb örökségünk, szintén erről beszél. De belső világomban se vagyok szuverén. Lelkiismeretem világosan tanúskodik róla, hogy törvényeimet se én alkottam. A törvény megelőzött engem. Nem kényszerít, de kötelez. Ilyen és ehhez hasonló tapasztalások horizontján lassan kirajzolódik lelkem előtt az Isten trónusa. Tudom, hogy életemnek abszolút ura Ő.

2. De ebből még csak az következik, hogy meg kell hajolnom. Saját jól felfogott érdekem kívánja, hogy alkalmazkodjam. Az abszolút túlerővel szemben az okosság ezt írja elő. De dicsőítésről itt még szó sincs. A vihar is erősebb lehet nálamnál, betegség is ágyhoz szegezhet, de lélekben mindkettővel szemben megőrzöm fensőbbiségemet. Az ellenség is, ha erősebb, letiporhat, megbilincselhet. Kapitulálok, átadom a kulcsokat, de csak a külső kapukét. Ott bent sohase hajlok meg előtte, ott nincs rajtam hatalma. Ó, ha Isten is csak nagy volna, ha csupán hatalma lenne fölöttem, lelkem legmélyén sohase hódolnék meg előtte.

3. Az Isten azonban nemcsak hatalmas, hanem szent is. Szent, azaz méltó a hatalomra. Amikor a „hatalom” szó előkerül, kitör a vihar. Egy egészen új szóra lenne szükségünk, hogy Istenre alkalmazhassuk. Tulajdonképpen a teológia minden emberi szóval zavarban van. Ez a vergődés szülte a negatív állításokat. Azt mondja, mikor a teremtményt és Teremtőt összehasonlítja, ha az ember szeretete szeretet, akkor Isten nem szeretet, ha ez jóság, akkor Isten nem jó, ha ez bölcsesség, akkor Isten nem bölcs. De mindez hagyján. Hanem mikor ezt a szót kiejtjük: hatalom! Az emberi történelem annyira meggyalázta és beszenyezte, annyira átkozottá tette ezt a szót! Képtelenek vagyunk megszabadulni a borzalmas asszociációktól, melyek kísérik. Teljesen alkalmatlanná tettük arra, hogy Istenre alkalmazhassuk.

4. Valójában az isteni hatalom mentes minden önkénytől, kiszámíthatatlan szeszélytől. Hatalmának titka ezekben a szavakban rejlik: „Vagyok, aki vagyok.” Egész lényege végtelen bölcsesség. Minden elgondolásában és akarásában, minden nyugalmában és mozdulásában, minden hallgatagságában és minden szavában ez az abszolút bölcsesség vezeti. Rajta kívül nincsenek szempontjai, nincs semmi, amire tekintettel kellene lennie. Ezzel szemben a teremtmények között nincs szent, nincs jó, nincs bölcs, aki mondhatná: „Vagyok, aki vagyok.” A szent nem azonos szentségével, a bölcs bölcsességével, a jó saját jóságával. A legszentebb emberben is ijesztő szakadék tátong a szentség és személyisége között, a bölcsben bölcsessége és önmaga között s a jó emberben a jóság és tulajdon lényé között. S

ebből a szakadékból minden pillanatban egy ismeretlen, kiszámíthatatlan és ijesztő démon lobbanhat elő. Ezért félelmetes az ember, és rettenetes, mikor hatalom van a kezében.

Istenben azonban nyoma sincs ilyen ismeretlennek, irracionálénak. Neki nem kell félni saját magától. Hatalma talán legjobban az igazságéhoz hasonlítható. Mert az igazság hatalma tulajdon létezése. Nem kényszerít, csupán érvényes. És aki nem ismeri el érvényességét, önmagát zúzza össze. De ez még nem elég. Ha Isten csak ilyen lenne, nem szünnék meg ijesztő lenni. Mert nincs borzalmasabb a személytelen igazságnál. De nem, Isten nem valami elvont világértelem. Lényege nem csupán igazság, hanem szeretet is. Hatalma sem csupán kristálytisza, hideg fény, hanem sugárzó jóság is. Íme, ennyit jelent, hogy Isten szent, méltó a hatalomra. E kettőből, méltóságából és hatalmából születik meg szívünkben egy sajátos, áhítatos hódolat, az imádás.

Egyedül Te vagy szent! Egyedül Te az Úr! Egyedül Te vagy a magasságbeli!

5. De ez még nem dicsőítés. Sőt, mintha éppen saját dicsősége vetne árnyékot abszolút szentségére. Mit is jelent az, hogy Isten mindent kizárólag saját dicsőségére teremtett? Önmagán kívül millió tükröt keresett, hogy abban tetszelegjen? Hódolók hízelgő hadával vette körül magát, hogy folytonosan teremtményei tömjénezésében fürödhessék? Ah, ezek emberi elgondolások!

Az egyikünk előtt sem lehet kétséges, hogy mikor Isten teremt, éppen mivel végtelen bölcsesség vezeti, teremtményein is elárad valami az Ő tökéletességéből. Valami, ami eddig csak Benne volt, most rajta kívül is fölragyog. Tehát dicsősége, ha nem akarná, akkor is visszatükröződnék Reá a dolgok arcáról. Rosszat Isten nem teremthet, mert akkor nem volna Isten. Ha pedig jót teremt, az már dicsősége. „És látá Isten, hogy mindaz, amit alkotott, jó.”

De a dicsőség még nem dicsőítés. Igen, azt megértjük, hogy Isten minden alkotásán elárad dicsősége. De nem volna szebb, ha itt pontot tennénk? Nem volna Istenhez is méltóbb a világ néma hódolata, az értékek objektív bizonyossága? Dicsőségét nem szabad megtagadni, nem szabad eltulajdonítani, de miért dicsérni? És miért kötelezni erre az embert? Még hozzá súlyos bűn terhe alatt? Nincs ebben Istenre is, emberre is egyformán valami mélyen megalázó? Miért kell azt állandóan hirdetni, hogy ami van, tőle van, és amim van, tőle van? Ezek a kesernyés tépelődések nem ok nélkül ébrednek szívünkben. Félünk a szavaktól, mert a hazug dicsőítések fenekestül fölkavarták életünket.

E pillanatban fölkattantom a rádiót, és megyek állomásról állomásra. Egyik mondat átömlik a másikba, egyik nyelv a másik nyelvbe. Lenyűgöző a hatása. Gazdasági, politikai, művészeti és ideológiai előadások szállnak az éter hullámain. Neveket hallok. Goethe művészetéről, Napóleon zsenialitásáról, Platón államtanáról, ma élő politikusokról... Ah, hát mindenkiről lehet beszélni, csak Istenről nem? Mindenkit lehet magasztalni, csak az Istent nem? Aki egyedül méltó a dicséretre. Goethe nem volt azonos művészetével, Platón se bölcsességével, Napóleon se saját zsenialitásával. Adomány volt, amit Istentől kaptak. S épp Isten marad ki a dicsőítésből, akitől minden zsenialitás származott!

Ez a látás többet ér a bizonyításnál. Egészen elrettent az Isten ilyenfokú negligálása. Hát a teremtett létben mi a többi önállósága vagy kapottsága? Hiszen itt minden Istentől és Istenből való! Minden teremtett lény egy tagadásból és egy állításból van összetéve. Egy tagadásból: nem vagyok Isten! És egy állításból: minden Istené bennem! Hátha egyszer beszélni tudok, lehet erről nem beszélni? Szabad erről hallgatni? Hát nemcsak addig lehet szó emberi életről, amíg jogrend uralkodik a földön, míg az igazságosság érvényesítésére törekszünk?

Suum cuique. Mindenkinek a magáét.

Nos, a vallásosság is az igazságosság erényének egy része. Hogy Istennek megadjam dicsőségét, az az igazságosság elemi követelménye. De tovább megyek. Nem érezzük az emberi lét rettenetes hatalmát?

„A szív bőségéből szól a száj.”

Ám a szavak nem csupán a gondolat kivirágzásai, hanem az élet formálói is. A világot eszmék irányítják, az eszmék pedig szavak által lesznek nagyhatalommá. Az eszmék és emberek dicsőítése egyben jelenti uralmukat is. Szavalókórusok, énekek, költemények és dicsőítő beszédek töltik be földünk egész légkörét. Csak az Isten dicsőítése lesz mindig halkabb, és a papok jóvoltából mindig visszataszítóbb és nevelésesebb. Strandfövényeken eldőlvé, pamlagon heverészve, késő este bóbiskolva kimotyogott zsoltárok... Ó, papok, lehetetlen, hogy higgyetek Istenben! Különben nem így bánnátok Istenetek dicsőségével.

De még tovább megyek. Kell azt bizonyítani, hogy az eredeti bűn tovább él a földön? Lesztek, miként az Isten. Az ember nemcsak negligálja Isten dicsőségét, hanem tagadja és eltulajdonítja azt. A természetet dicsőíti és az embert imádja. Elmondhatjuk, hogy Isten dicsőségének apokaliptikus detronizálása folyik a tudományban, művészetben, életben. A propaganda rettenetes hatalma mutatta meg, hogy a szó nemcsak beszéd, hanem tett is. A gondolat, szó és cselekedet háromságában a verbum egylényegű és egyenrangú a másik kettővel. Ezt tudjuk és mégis... Papok, végzetes a ti hűtlenségtek! Mikor minden pillanatban millió ajak káromolja Istent, hát nem kellene nektek az oltár elé borulva vagy a kereszt tövébe omolva, zokogva, üvöltve, kiáltva túlharogni a megszervezett blaszfémiát?!

Egyedül Te vagy a szent! Egyedül Te az Úr! Egyedül Te vagy a Magasságbeli! Kiáltásatok hangosan, pásztorok!

2. A nagy példakép

Hogy megvigasztalódjam, felemelem fejemet az angyalok tisztult légkörébe. Ó, ha sejtenénk, mit jelent a tiszta szellem! Arcunkat a porba fúrnánk a legkisebbek előtt is, és mint Dániel és Szent János, Istennel tévesztenénk össze. S a tiszta szellemnek milliárdjai nem egyedek, hanem specifikusan különböznek egymástól. Nemcsak a szellemi lét foka szerint múlják felül egymást, hanem mindegyik a szellem egészen új, sajátos megvalósulása. Ó, milyen pislogó mécses egy Aristoteles, egy Szent Ágoston, vagy Pascal e szellemóriásokhoz mérten! Minél följebb haladunk soraikon, annál szédületesebb csillagászati számok kellenének szellemük kifejezésére.

Hitünk a tiszta szellemek három osztályáról és kilenc karáról beszél. A legalsóbb osztályban az angyalok, arkangyalok és fejedelemségek, Isten követői, nagykövetői, valamint ezek fejedelmei. Istentől hozzák a rendelkezéseket és Hozzá viszik föl hódolatunkat. A második osztályba tartoznak a hatalmasságok, erők és uraságok, Isten követői és nagykövetői az angyalok között, valamint ezek fejedelmei. Nekik már nincsenek kapcsolataik a kozmikus világgal. Isten és az alantas angyalok között végzik szolgálatukat. Végül a legfelsőbb osztály is három karra oszlik: trónusok, kerubok és szeráfok. Isten legalsóbb udvartartása. A szellemi lét olyan kolosszusai, olyan megrendítő magaslatok, amelyekre se szavunk, se fogalmunk, se képzeleteink nincsenek.

Létük lényege, egész tartalma Isten dicsőítésében merül ki. A trónusokra ismerünk a huszonnégy preszbiterben, akikről a Jelenések könyve beszél: „A trón körül huszonnégy szék. A székeken huszonnégy vén ült fehér ruhába öltözve, fejükön arany korona.” Isten hét szelleme, akik ragyogó fáklyaként lobognak a trón körül, jelölik a kerubokat. A négy élőlény pedig, akiket Isten szeretetének emésztő tüze nem hagy nyugodni, a szeráfok. Éjjel és nappal nem szűnnek meg kiáltani: Szent!... Szent!... Szent! Értjük ezt? Dehogy! Sejtjük? Valamit talán. Szédületes szellemi létük az egész örökkévalóságon át kimerül ebben a hódolatban. A szellemi lét végső csúcán már nem ismernek tisztább, szellemibb szolgálatot, mint Istent dicsőíteni. Egész létüket belemondják ebbe az örök Sanctusba! S valahányszor elhangzik egy ilyen kiáltás, mely betölti az egész mennyországot, a huszonnégy preszbiter arcra borul, harsonáját a földre téve kiáltja: „Méltó vagy Urunk Istenünk, hogy tiéd legyen a dicsőség, a

tisztelet és a hatalom, mert te alkottad a mindenséget: akaratod hívott létre és teremtett mindent.” (Jel 4)

Az angyalok tisztult világából visszahullik tekintetem önmagamra. Preszbiter vagyok én is. Azt a szerepet kaptam a földön, mint a legfőbb angyalok az égben. Vajon ilyen lélekkel veszem én is kezembe a breviáriumot? Ilyen szívvel végzem a szent szolgálatot?... Kesernyész hangulatomban Szent Tamás szavait hallom. Mikor az angyalokról az emberekre fordítja szemét, azt mondja: A felfogóképesség legalsó foka.

Valóban egyedül értelmünk sötétsége magyarázza meg, amit a breviáriummal művelünk. És tényleg a tapasztalat mutatja, hogy azok a papok, akik faragatlanok és otrombák Isten dicsőítése terén, szellemileg is szegénylegények, primitívek, akikbe nemcsak a lélek, de hálni jár a szellem.

Jöjj, papi szívek fénye!

3. A nagy feladat

Még magasabbra emelem szememet, az angyalokon is túl. Mikor a szellemi lét szédítő ormára érek, végtelen szakadék következik... ott kezdődik Isten. A hit fényében egészen halványan, mint az Andromada köde, földereng a Szentháromság belső élete. Az Atya egész valóságát és minden tökéletességét belemondja az Igébe. Tehát mindaz, ami a Fiúban van, az Atyától való. Semmit se ad hozzá, semmi többlet nincs benne. Kettőjük között csupán az a különbség, hogy ugyanazt az isteni lényeket az Atya adja, a Fiú pedig elfogadja, az Atya kisugározza, a Fiú anélkül, hogy egyetlen sugarát is elnyelné, visszatükrözi. S ez az adományozás és elfogadás a Verbum titokzatos tényében történik: az Atya egész lényét és dicsőségét kimondja, a Fiú pedig visszamondja. Ez a kimondás teszi az Atyát atyává s a Fiút fiúvá. Íme, itt van minden dicsőítés, minden zsoltosma és minden liturgia ősforrása!

De még valamit tudunk a kinyilatkoztatásból. Azt tudniillik, hogy az Atya mindent az Igében teremtett. Ebből következik, hogy minden teremtmény szükségképpen a visszamondás és visszatükrözés jegyében áll fenn, ez a teremtett lét legmélyebb metafizikai gyökere. Az egek hirdetik Isten dicsőségét. Az egek, a föld és a mindenség.

„Kezdetben volt az Ige és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ez volt kezdetben az Istennél. Mindenek Óáltala lettek és nála nélkül semmi se lett, ami lett...”

Aztán folytatódik:

„Az Ige megtestesült és közöttünk lakozék.” De nemcsak lakozék, hanem ma is lakozik. „Íme, én veletek vagyok a világ végezetéig.” És pedig hogyan? Amikor a szent színek fölé hajolva suttogom a konszekráló igéket... velünk marad. És amikor kezembe veszem a breviáriumot s zengem, akkor is velünk marad. Amikor a szószékről hirdetem Krisztus tanítását, az Evangélium igéit... velünk marad. Az Igének ez a hármas papi szolgálata egyformán szent és egyformán szükséges.

Átváltoztatni... hirdetni... áldani...

Ah igen! Ezentúl így akarom kezembe venni a breviáriumot! Látom a nagy összefüggéseket, érzem a felelősséget. Nemcsak az oltárhoz és a szószékhez kell hűnek maradnom, hanem az Isten dicsőségének szolgálatához is!

„Így dicséretet mondok a Te nevednek mindörökkön örökké, hogy teljesítsem fogadásomat napról-napra.” (60. zsoltár)

Elmélkedés a papi zsolozsmáról II.

Vannak tények, amelyek végzetesek. Ilyen megdöbbentő tény, hogy mi papok is legtöbbször nem vagyunk tisztában hivatásunkkal. Szó szerint értem ezt. Úgy, mint mikor egy földműves nincs tisztában a vetésforgóval vagy az orvos a vérkeringéssel és az ügyvéd a perrendtartással. Nagyon súlyos szavak ezek, talán csak az idők súlyossága indokolja, hogy kimondjuk őket. De ki kell mondani: mi, papok, már nem is igen vagyunk igazi papok. Vagy ha tetszik: talán papok vagyunk a magunk elképzelése szerint, de nem úgy, ahogy Isten akarta és az Úr Jézus megalapította a papi rendet. Mert mi a pap? Isten embere. Krisztus életének folytatója! Közvetítő az Isten és az emberek között!

1. Vir Dei

Isten emberének lenni annyit jelent, mint otthon lenni Istennél és az istenes dolgok között. Közelebb az égiekhez, mint a földhöz. Mózes az Isten embere volt, és mikor leszállt az imádság hegyéről, a nép egy más világ valóságát látta csillogni szemében. Mózesre néztek, s valamit láttak Istenből. A próféták is ilyen thephaniák voltak a világban. Bizalmasai a Legszentebbnek. „Ó Isten embere, szólj érettünk az Úrnál!” – így kérték őket. Isten embere szükségképpen az imádság embere.

„Mivel egyedül testénél fogva él ebben az idegen hazában, gondolata, vágya révén abban az örökös hazában tartózkodik...”

Így vagyok én is az Isten embere? A könyörgés, az engesztelés égbe meredő oszlopa?

A pap Krisztus folytatója. Életének és művének fenntartója. Ma mi vagyunk a Krisztus, s az én falumban én vagyok Krisztus. Az Ő élete pedig két részre oszlik. Harminc évig imádkozott, és három évig tanított. Ezt a hármat megint meg kell feleznünk. Nappal hirdette az Igét, éjjel pedig

„imádságban virrasztotta át az éjszakát”.

Imádkozott, azaz zsolozsmákat és himnuszokat zengedett az Atyának. Az az isten-emberi szív tele volt az Atya imádsásával. Finom és érzékeny szelleme csupa hódolat, leborulás, hála és készség. Ő, milyen vigíliák és matutinumok lehettek ezek! A hajnali harmat csillogott haján, ajkán pedig a laudes igéi zengtek az erdő csendjében.

„Adjatok hálát az Úrnak, mivel jó, mivel irgalma örökkévaló!”

Csodálkozunk, ha megnyílt fölötté az ég s az Atya elragadtatott öröme csordult alá? „Ez az én szerelmes fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok.”

A pap közvetítő Isten és az emberek között. Ianus arc. Egyformán néz Isten felé és az emberek felé. A pap olyan, mint az angyal Jákob létráján: viszi magával a föld sóhaját, a világ hódolatát és az emberek könyörgését az Úr trónja elé, azután lehozza Istentől és kiosztja a kegyelmeket. Legalább ugyanannyit tartózkodik Isten trónja előtt, mint az emberek között. „Sokat kell beszélni Istennek a bűnöséről.” Ki mondta ezeket a szép szavakat? Nem egy középkori remete, nem egy karthausi szerzetes, hanem egy modern szent és apostol!

Mi pedig szívesen megyünk az emberek közé, de nem érezzük jól magunkat az Isten közelében. Rengeteget tudunk beszélni a társaságban, – igaz, nem az isteni dolgokról, – de egyszerre nincs mondanivalónk, ha Istennel kell beszélnünk. A breviárium iszonyú teher számunkra, ezért titokban abban reménykedünk, hogy az Egyház hamarosan leveszi rólunk ezt a keserves igát. Miért? Mert a „lelkészkedő papságot akadályozza a munkában.” Milyen eretnek szavak! A munka istenítése és a tett imádása behatolt már a szentélybe is!

Ez a „pusztulás utálatossága a szent helyen.”

Titokban reménykedünk, hogy a Szentlélek el fogja hagyni Egyházát s az Egyház megszűnik majd „az” Egyház lenni. Nem fog többé hinni az imádság mindenhatóságában! Az

imádság nem minden, de mindenható! Az az Egyház, amely tudatunkban él, ha nem is tudatosan, már nem természetfölötti intézmény, hiszen minden, vagy majdnem minden a mi módszeres, korszerű, tervszerű és nem tudom milyenszerű megszervezett akciónktól függ. A magyar nép fiai vagyunk, ez büszkeségünk. De sajnós bennünk is tovább él népünk vaskos naturalizmusa. Magyaroknak lenni, bármilyen fájdalmasnak hangzik is, ez a történelem folyamán legtöbbször annyit jelentett, mint naturalistának és túlzottan realistának lenni.

Valami ki nem formált remény él a lelkünkben, hogy bizonyos szavak végleg kifakulnak majd az Evangéliumban.

„Szükséges mindig imádkozni és nem megfogyatkozni.”

Úgy gondoljuk, az Úr Jézus ma ezt biztosan nem mondaná.

„Örködjetek tehát minden időben imádkozván.”

Az az érzésünk, hogy ezek is idejét múlt szavak.

„Szünet nélkül imádkozzatok!”

Korszerűsítve ez így hangzik:

„Szünet nélkül dolgozzatok, tevékenykedjete!”

Kétezer év egyöntetű, soha meg nem szakadt tradíciója ellenére olyan Egyházzól álmodunk, amelyben az imádságnak minimális jelentősége lesz. Olyan életszentségről álmodunk, amelyet férfias nekifeszülések, hősi tettek, lázas munka jellemez majd, de az imádságnak nem sok szerepe lesz benne. Végre lesznek szentek, akik gyökeresen különböznek a kétezer év összes szentjeitől. Mert akik eddig éltek, sokban különböztek egymástól, de egyben mind megegyeztek: nagy imádkozók voltak!

Gondolok-e arra, hogy a vallást elsősorban az imádság teszi vallássá, mert benne válik az Isten központi és személyes valósággá. Ha valahol egyszer az imádság kimarad, akkor az Isten is kimarad. Abban a pillanatban a vallás esetleg világnézet, filozófia, emberbaráti intézmény vagy valami nemes kultúr intézmény. Bármilyen, csak éppen vallás nem. Márpedig az olyan pap, akinek élete középpontjában nem Isten áll, akinek nincs vele állandó és személyes kapcsolata, az talán hívő, de mindenesetre vallástalan. És vallástalan pap hogyan tudná vallásossá nevelni a híveket? Ezek a megfontolások teszik szükségessé, hogy újra a papi zsolozsmát tegyem elmélkedésem tárgyává.

2. Az imádkozó Egyház

Most, amikor lelkem húrjai lassan hangolódni kezdenek, hirtelen törnek rám a régi emlékek. A katakombák hűvös folyosóit járom. Talán soha, és sehol se éreztem annyira az első keresztények tiszta, Isten felé forduló lelkét. A falakról a nagy „Orante” (Az Imádkozó) képe tekint rám, az Ecclesia orans. Az imádkozó Egyház.

Ott a hűvös folyosón egyszerre izzani kezdett a travertin, a travertinben szunnyadó őskeresztény lélek. Ó, Istenem, hogy éreztem akkor a szavak erejét:

„Míg Pétert a börtönben fogva tartották, az Egyház szüntelen könyörgött érte Istenhez.”

(ApCsel 12,5)

Igen, az Egyház ereje akkor is, most is, ma is, mindig az imádság.

Ó, kitárt karú zsolotárokat éneklő Egyház!

Ó, az Isten imádsásával eltelt imádkozó Egyház!

Ó, a leboruló, ujjongó és zokogó Egyház!

„Jöjjetek, hódoljunk, boruljunk le és zokogjunk az Úr előtt, mivel Ő maga az Úr, a mi Istenünk, mi pedig az Ő népe és legelésző juhaink.”

Ó, katakombák libbenő lángja között kitárt karokkal könyörgő Egyház, hogy szeretném odakiáltani néked az Úr szavát:

„Asszony, nagy a te hited!”

Igen, az imádság őrzi meg nagy hitedet és ugyanakkor ez a hit éleszti, szítja imádságod tüzet. Ebben van fölényes biztonságod, reményed, erőd.

„Ne félj, kicsinyke nyáj!”

Igen, a katakombákat ma is látom, de mintha falain elhalványodott volna az Orante képe. A földalatti élet folyosóin libbennek a lángok, de ma imádságok tüzet nem érzem. Az első keresztények kora visszatért, de a lelke hiányzik. A kiszolgáltatottság érzése fokozódik, az Istenhez való nagy odafordulásé azonban nem.

És amikor imádkozunk, imádságunk még mindig annyira individuális. Az elmélkedés annyira csak a saját lelkem kis kérdéseivel, apró ügyeivel foglalkozik, hiányzik a kollektív ima, sőt még annak érzéke is. Hiányzik az a tudat, hogy az Egyház imája magának Krisztusnak imája, s ez az ima a szent zsoltó. Az Egyház állította össze, legnagyobb részét a Szentlélek inspirálta, Krisztus ajka szentelte meg, és kétezer év keresztény áhítata itatta át. Ezeket a zsoltárokat énekelték az apostolok, sóhajtották a vértanúk, dalolták a hitvallók, és zokogta annyi szenvedő. Mint egy nagy folyam hömpölygött végig az emberiség életén és benne a bűnbánók könnyei, benne a szenvedő lelkek fájdalmának cseppjei, benne a megdicsőült seregek ujjongásai! És benne hömpölyög, beléje ömlik a mi elhadart, gépiesen elmorzolt, lélek nélkül eldarált szavainknak törmeléke... hullaszavak úsznak a víz tükrén... szórónacsok fertőzik a vízfolyam tisztaságát... Az élővizek eliszaposodnak a papok ajkán!

3. Krisztus mása

Megszokott szavak. Közhely lett belőlük. Mert, ha valóban Krisztus mása lennénk, akkor Krisztus lelkülete, Krisztus magatartása verődne ki életünkön. Nos és mi a legjellemzőbb Krisztus lelkiségében? Semmi kétség benne, az első látásra, az Evangélium első olvasására nyilvánvalóvá lesz: a mennyei Atya iránti hódolata. Jézusnak mindene a mennyei Atya!... Hálát adok neked, Atyám!... Ó, én igaz Atyám!... Ó, Szent Atyám!... Atyám, én megdicsőítettelek Téged!... Atyám, a munkát befejeztem!... Atyám, a kezembe ajánlom lelkemet!... – Valóban, Jézus egész lényénél fogva a mennyei Atya szolgája. Ez az odafordulás, készség, hódolat birtokba veszi egész existenciáját, egész lényé eszerint kultikus személy: a mennyei Atya objektív és szubsztanciális kultusza, egyetlen és tökéletes főpap, akit a Szentlélek kent föl erre.

Amikor engem szenteltek pappá, Krisztus papságára ordináltak. Ez a konszekráció egész lényemet kiemelte a profán világból, birtokába vett, kultikus személlyé szentelt. Tehát hivatásomnál, helyzetemnél, egész existenciámnál fogva arra vagyok rendelve, hogy Jézus lelkét öltsem magamra, hogy Jézus lelkületével forduljak, Jézus magatartásával közeledjem állandóan az Atyához. A mennyei Atya továbbélt, objektív és személyes kultusza vagyok. Valóban így áll a dolog nálam?

Amikor híveim közé megyek, Jézust akarom sugározni. Ez helyes. Amikor szentségeket szolgáltatok ki, Jézus lelkületével akarom osztani, küldeni a Szentlelket. Helyes. Amikor a Szűzanyát tiszteltem, Jézus lelkével akarok a mennyei Édesanya gyermeke lenni. Ez is helyes. És amikor a breviáriumot kezembe veszem? Vajon akkor is Jézus lelkével, főpapi szívvel megyek a mennyei Atyához, hogy bemutassam a dicséret áldozatát?

Gondolok-e arra, hogy Jézus akar imádkozni bennem és általam, valahányszor a szent zsoltókat mondok? A nagy erőművek, a hatalmas elektromos centrálék nagyon beszédes hasonlatok. Bármerre kigyullad egy kis villanykörte, ebből az erőközpontból meríti a világosságot. De ha az a villanykörte homályos és piszkos, akkor nem sugározza a kapott fényt. Egy másik hasonlat még kifejezőbb. A stúdióban egyetlen hang beszél. Szépen, értelmesen, megindítóan. Minden rádión keresztül ez a hang hallatszik. De ha a készülék rossz, akkor torzít, recseg, és a legszebb hang és legmegindítóbb beszéd is bántó, bosszantó, idegesítő.

Nos, a hitem azt mondja, hogy Jézus főpapi szíve ez a hatalmas erőmű, az én papi szívem pedig a kis villanykörte. A megdicsőült Üdvözítő ott áll az Atya trónja előtt, és bemutatja imádó, hódoló, dicsőítő áldozatát. De azt akarja, hogy ez az egyetlen igaz hódolat, a sacrificium laudis, a földön is meglegyen, és minden papi ajak hangszóró legyen. Amikor kezembe veszem a breviáriumot, gondolok-e arra, hogy most az imádkozó Krisztust kapcsolom be? Általam, velem és bennem Ő akar imádkozni. Vajon az én készülékem nem torzít? Nem bántó és idegesítő? Vajon az Isten dicséretéből az ajkamon nem lesz blaszfémia? Vagy legalább is karikatúra?

4. A kiengesztelés titka

Az „alter Christus”, Krisztus mása nemcsak azt jelenti, hogy Krisztus lelkületét öltsem magamra, hanem azt is, hogy Krisztus művének folytatója vagyok.

„Krisztus tegnap, ma és örökre ugyanaz.”

Igaz. De ma énbennem él Krisztus s a mi nemzedékünk számára nekünk kell Krisztus művét folytatnunk. Sajnos azonban Krisztus művét is milyen egyoldalúan fogják föl. Nemcsak gyakorlatunkat, de még látásunkat is megfertőzte a modernizmus. Majdnem teljesen elfelejtettük, hogy Krisztus megváltói műve négy szálból fonódik. Először meg kellett engesztelnie az Atyát s visszaadni neki elrabolt dicsőségét (reconciliatio). Azután méltó elégtételt kellett nyújtani az Atyának (satisfactio). Csak azután fordul az ember felé, hogy kiszabadítsa a bűn rabságából (redemptio) és újra a kegyelem állapotába helyezze vissza (restauratio).

Ha igazán őszinték vagyunk, nem kell-e megvallanunk, hogy mikor a megváltásra gondolunk, csupán az ember rajzolódik ki szemünk előtti. És amikor Krisztus művét akarjuk folytatni, nemde ismét csupán az emberekre irányul tekintetünk? Hirdetni, szervezni, építeni, alkotni, szentségeket kiszolgáltatni... És a mennyei Atya? Szép csendesen kimarad számításunkból. Pedig a megváltói mű első fázisa Neki szól: engesztelni, leborulni, hódolni, könyörögni, dicsőíteni. Csupán második fázisa fordul az emberek felé, hogy őket Istenbe vezesse, Isten irgalmát rájuk fordítsa. Vajon a mi nemzedékünkért nem kell könyörögni, talán ma már semmi sincs, ami Istent föllobbantaná? Vajon az Atya dicsőségét semmi sem homályosítja el napjainkban?

Ó, mikor a breviáriumot kezembe veszem, gondolnom kell arra, hogy most éppen olyan papi munkát végzek, mint mikor prédikálok vagy pedig bűnöket oldozgatok. Mert Isten ránk bízta a kiengesztelés ígét.

„Mindez Istentől ered, akit Krisztus kiengesztelt irántunk, s aki ránk bízta a kiengesztelés szolgálatát. Tehát Krisztus követségében járunk.” (2Kor 5,18-20)

Napjaink legnagyobb kísértése, hogy a történelem és erői, az ember és művei elfátyolozzák az Isten arcát. Emberi félelmek és emberi reménységek között hányódva elfelejtjük, hogy a történelem szuverén ura az Isten, Isten szívéhez pedig a kulcs az imádság. De nem akármilyen imádság, hanem Krisztus imádsága, a breviárium!

„Lépjünk tehát bizalommal a kegyelem trónja elé, hogy irgalmat nyerjünk és kegyelmet találjunk, amikor segítségre van szükségünk.” (Zsid 4,16)

Járuljunk újra Jézusunkhoz, mint az apostolok, s kérjük meg mi, mai magyar papok: „Mester, taníts meg minket imádkozni!” Ó, halljuk meg az ígét! Amikor imádkoztok ezt mondjátok: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...” És figyeljük meg jól a sorrendet Mesterünk ajkán. Nem a mindennapi kenyér kerül az első helyre. Az sem, hogy szabadíts meg a gonosztól, sem az, hogy ne vigy minket a kísértésbe. Sőt még Isten országának a terjedése előtt is van valami. Az első, ami mindent megelőz, aminek elmaradni nem szabad, ami égen és földön minden teremtmény első és alapvető kötelessége:

„Szenteltessék meg a Te neved!”

Ó, azt nagyon jól tudjuk, hogy a magyar föld a förtelmes káromkodások klasszikus hazája. De ki tudja, talán azért, mert itt az Isten nevét dicsérő, áldó, megszentelő zsolozsmának hosszú idő óta soha sem volt igazi becsülete. Primitív elgondolásunkban azt véltük, hogy Isten nem szorul rá a mi engesztelő imánkra! Az igaz! Isten semmire sem szorul rá. De mi annál inkább, mert szennyes ajkú nép vagyunk. Ezért, mikor kezünkbe vesszük a breviáriumot, legyen az engesztelés, legyen vezeklés a magyar ajkak szörnyű bűneiért! És főként ne legyen blaszfémia, újabb kigúnyolása Isten szent nevének!

5. Mit tegyek tehát?

1. *Az első szabály:* „Oszd meg és uralkodj!” Ha az egész zsolozsma estére marad, lehetetlen, hogy az ilyen vergődés imádság maradjon. A gyökeres reformot tehát ezen a ponton kell megkezdeni. Ha nem vagyok korán kelő ember, akkor a Matutinumot és a Laudest anticipálom. Lefekvés előtt, esti imádságnak a Completoriumot szánom, mert az Egyház is annak szánta. Reggeli imádságom a Prima lesz, melynek oratiói a munka megáldását célozzák. Szentmise után elrecitálom a Tertiát. Közvetlen ebéd elé kerül a Sexta, ebéd után a Nona, lámpagyújtáskor vagy közvetlen vacsora előtt mondom a Vesperást. Így minden a maga helyén és a maga idejében elvégezve nemcsak Istent dicsőíti, hanem a magam lelkét is felüdíti a szent zsolozsma.

2. *Második szabály:* Külső magatartás és belső áhítat organikusan összefügg. Eszméink és érzéseink psychomotorikusak, ami annyit jelent, hogy egészen más képzetek támadnak bennünk ülő helyzetben, egészen mások térdelve vagy állva. Lehetetlen, hogy valakiben az imádság és hódolat érzései ébredjenek, ha elterpeszkedve vagy süppedő karosszékbe süllyedve végzi zsolozsmáját. Ritkán eszmélünk rá, hogy lelkünk belső áhítatát és a tisztelet szellemét lompos külső viselkedésünk teszi tönkre. Föl-alá sétálunk, megállunk, nézelődünk, babrálunk valamit, és közben ajkunk szünet nélkül mormolja az imádság szavait. Kész imamalom. Ha pedig leülünk, könyörtelenül jön az álomosság. Mit tegyünk?

A karthauziaknál láttam egy jó megoldást. Ők az officiumnak csupán egy részét mondják közösen. A többi mindenki maga végzi a cellájában. De nem akárhogyan! Minden cellában van egy egyszemélyes stallum. Lakója ebben végzi a zsolozsmát, pontosan úgy, ahogy a közösségben végzik. Az egyik zsolotárt állva, a másikat ülve, minden Gloria Patria felállva és mélyen meghajolva. Volt idő, mikor nekem is magányosan kellett zsolozsmáznom. Ehhez a módszerhez folyamodtam. Minden Glóriára mélyen meghajoltam. Felváltva hol halkan, labialiter, hol hangosan recitálva, hol meg tónusban énekelve peregetek ajkamról a zsolotárok. Észre se vettem, hogy elrepült az idő, úsztam az áhítatban, és azzal a boldog tudattal csuktam be a breviáriumot, hogy ez most valóban imádság volt!

3. *Harmadik szabály:* A zsolotárok tanulmányozása kísérje végig egész papi életünket. Hiszen a breviárium is végig elkísér. Legyen külön kis zsolotároskönyvünk, melynek jegyzetei folyton bővülnek és főként mélyülnek. Fiatal papi éveink tusakodó, fontoskodó, tudálékos jegyzetei után jönnek életünk delén a szív és az élettapasztalat mélyebb meglátásai. Mondhatom nincs ennél boldogítóbb stúdium! Talán erre gondolt a zsolotáros is, mikor arra ösztönöz: „Énekeljete az Úrnak új éneket!” Igen, így mindig újabb, mindig mélyebb és mindig értelmesebb lesz imádságom. „Zsolotározatok okosan.”

4. *Negyedik szabály:* Mindig Krisztusba öltözötten vegyük kezünkbe a breviáriumot. Mikor elmélkedem, akkor Krisztust nézem. Vele beszélgetek. Őt óhajtom mintázni. Mikor viszont zsolozsmámat végzem, akkor Krisztus papságába öltözötten a mennyei Atya elé lépek, ugyanolyan ünnepélyességgel, mint mikor az áldozatot mutatom be. Valójában ezt is teszem, a dicséret áldozatát celebrálom.

Ha ez egyszer átment a vérembe, akkor mindig megvéd a faragatlanságtól. Lelkiismeretem rögtön figyelmeztet: lehetetlen, hogy az Úr Jézust ilyen nevetlen

magatartásba kényszerítsem! Elképzелhetetlen, hogy Ő így forduljon az Atyához! Nem lehetek az imádkozó Üdvözítő karikatúrája.

Istenem, ha arra gondolok, hogy az Úr Jézus ezeket a zsoltárokat földi életében százszor elimádkozta, akkor megcsókolom zsoltároskönyvemet. Ha arra gondolok, hogy megdicsőült ajkaival most is zsoltárokat zeng az égben Atyja dicsőségére, akkor megindult lélekkel kölcsönzöm oda ajkaimat e szent szolgálatra. Dicsérni, áldani, hódolni csak az tud, akiben nagy lélek és mély szív lakik. És jaj, az enyém kicsiny és felszínes! Ó, Jézusom, küldd el Szentlelkedet és add nekem Szívedet, hogy méltón tisztelhessem az Atyát! „Mutassuk be általa Istennek szüntelenül a dicséret áldozatát: nevének ajkunkon fakadó magasztalását.” Amen. (Zsid 13,15)

II. rész

Elmélkedés a Szűzanyáról

Minden áldott nap hálát kell adnom Istennek a hit ajándékáért. Mert mi lenne velem, ha az Egyházon kívül állnék? Sokszor elgondolkodom ezen. Szívósan keresném az igazságot, mert úgy van teremtvé a szívem, hogy csak eszményekért lelkesedjék. És mégis kívül maradnék. Azt is tudom, hogy miért. Azok miatt, akik az eszményeket képviselik. „Ember vagyok, és semmi emberit nem tartok magamtól idegennek.”

Ember vagyok, ne vegye hát zokon senki, hogy az örök szépet és nemeset is emberi alakban akarom szemlélni. Hiszen ez a megtestesülés logikája is. „Amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk, amit megnéztünk és kezünk tapintott az élet igéjéről...”

Az Evangélium eleven kiadásait keresném hirdetőiben. És éppen mimiattunk, papok miatt, maradnék kívül.

Ó Istenem, mert semmi vonzó nincs a mi életünkben! Semmi! Semmi! Egyáltalán nem a külső körülmények okozzák ezt. A belső rend hiányzik: a lendület, a lelkesedés, a hit lobogása és a meggyőződés heve. „Tudom, kinek hittem, és bizonyos vagyok!” – kiáltott föl Szent Pál. Mert Krisztusnak hitt. Mi meg talán számokban, eredményekben, munkánk látszatában hittünk, s hogy azok nagyjából megsemmisültek, most sután és ágrólszakadtan topogunk romjaink fölött. Még tisztán emberi szempontból is milyen kevés a vonzó jellem, és milyen ritka a sugárzó egyéniség közöttünk. Alig van nagyobb szellemi igény, melegebb szív és gazdag kedély.

Egyetemi éveink egy emléke jut eszembe. A questura. Kitöltött indexeinkkel minduntalan meg kellett jelennünk a sűrű kis tisztviselők előtt: tandíjat fizetni, leckeönyvet egyeztetni, kollokviumról elszámolni, absolutoriumot kérni. Számoltak és pecsételtek. Most is elnézem indexeimben a sokszínű pecsételés művészetét. Ó, ezeknek a jó uraknak fogalmuk sem volt a dogmatikus órák mélységeiről, a titkok tudományának szárnyalásáról. És jaj! Mintha az Egyházban is túltengne a questura. A lelkek lélektelen stemplizésének szédületes rendszere.

Egy letűnt világnak, a kispolgári gondolkodásnak és kispolgári erényeknek utolsó bástyái vagyunk. És mert papi lobogók lobognak a bástyán, elvárjuk Istentől, az emberektől pedig megköveteljük, hogy ezt az utolsó bástyát tiszteletben tartsák. De mit nyerünk vele, ha közben a lelkek elhidegülnek tőlünk? Ha sok fiatal lélekben azért alszik ki a papi hivatás lángja, mert semmi kedve sincs ahhoz, hogy „olyan” legyen, mint mi.

De van az éremnek másik oldala is. Magammal szemben sem akarok igazságtalan lenni. Hiszen itt is alkalmazhatom: Ember vagyok, és semmi emberit nem tartok magamtól idegennek. Ember vagyok én is. Igaz, hogy „az emberekért rendeltetve”, de ugyanakkor „az emberek közül kiemelve”. Igaz. És embernek lenni, és egész életen keresztül lángolni, jaj, ez felülmúlja az emberi erőket. Igazán csak az Isten tudott egészen ember lenni. Krisztust sugározni a fiatal évek derűs ritmusával, ezt még lehet. De jön a nyár, és jön az ősz. Nemcsak a bűnnek van borzalmas monotóniája, hanem az erénynek és a hűségnek is! Hányszor elmélkedtünk alázatosságról, engedelmségről, tisztaságról, szegénységről. Elmélyedtünk a szentmisének és szentszolzsmának titkaiban. Mi öregebbek talán egy kicsit fanyar szájjal... Szavak... gondolatok... eszmék... De a valóság egészen más! Már lemondunk arról, hogy ezek az eszmék a mi életünkben valósággá váljanak. Akik előttünk jártak, elakadtak. Mi is elakadtunk valahol. És azt is tudjuk, hogy a fiatalok is el fognak akadni. Ezért vagyunk szkeptikusok.

E pillanatban reménytelenségünk egén kigyulladt a Csillag, a hajnali Csillag, melyet Isten keze gyújtott a világban. „Tekintsd a csillagot, hívd Máriát!” Keresem a kaput, ami az eszményeket átvezeti a valóságok világába? De hisz Te vagy az, „mennyország kapuja”. Keresem a kulcsot a legszebb férfierényhez, a hűséghez, ahhoz a hűséghez, amelyből még a szentelés olajának illata árad? Te vagy a „hűséges Szűz”. Keresem a kutat, amelyből mindig csillogó csöppekben csordul a kegyelem fakuló szívemre? Te vagy az „isteni kegyelem Anyja”. Igen, szeretném, ha szívem mindig megmaradna az aranyos füstölőben, melyből az áhítat illatos felhői fodrosodnának az ég felé! Te vagy az „ájtatosság jeles edénye”. És ha hűlni kezd a lelkem bíbora, apostoli vágyaim tüzes bora, Te vagy az „apostolok Királynéja”.

Buzgóságunk és hűségünk egyetlen garanciája a Szűzanya, ez a lelki írók egyhangú megállapítása. Ha pedig ellanyhulunk, annak magyarázatát ott kell keresnünk, ahol van: alábbhagyott tiszteletünk a Szűzanya iránt. Mert az anyaság és fiúság korrelatív fogalmak, a fiúság kegyelme az anyaság kegyelmével kapcsolatos. A jó Isten nem lehet igazán Atyja annak, akinek Mária nem igazán édesanyja! Elmélkedjünk tehát a Szűzanyáról. Három vonását ragadjuk meg szemlélődő szemünkkel. Mária papi szűz! Mária eszményi szűz! Mária anyás szűz!

1. Mária papi szűz

Még most is látom magam a primiciás oltár előtt állni. Jézus keresztje mellett állottam...

Ó, mennyire tudtam még akkor, hogy mit jelent papnak lenni! Emberek közül vétettem, milliók közül, akiknek könnye és könnyörgése emelt magam fölébe. Emberek miatt rendeltettem, hogy fölszentelt kezeimre legyen írva sorsuk: „Íme kezeimre írtalak Téged”. Hogy szívemre legyen írva sorsunk: „mint minden nép között vigasztaló...” És ajkamra legyen írva sorsuk: „hogy gyógyítsam az összetört szíveket...” Azért rendeltettem, hogy tiszta, szent és szeplőtelen áldozatot mutassak be Istennek, „hogy áldozatokat mutassak be a bűnökért.” Nem magam választottam a hivatást, nem én tornásztam föl magamat e méltóságra, hanem Isten örök és titokzatos hívása hozott. „És nem is veszi senki magának ezt a tisztességet, csak akit Isten hív.” És most újra odanézek a primiciás oltárra, az első primiciára, melyen az egyetlen és örök áldozatot celebrálták. Ott is áll valaki az oltár előtt. „Ott állt Jézus keresztje mellett az ő Anyja, Mária.” Ó, a Szűzanya is emberek közül vétetett, milliók közül, akiknek könnye és keserve emelte föl Isten oltáráig. És emberek miatt rendeltetett, hogy bemutassa a tiszta, szent és szeplőtelen áldozatot Istennek. Szeplőtelen teste és szűzi vére volt az offertorium, és alázattal suttogta a konszekráció ígét: Fiat! Fiat!... Aztán fölmutatta és megmutatta a pásztoroknak, királyoknak egyaránt: Mert ez az én testem. És végül a második eleváció ott a kereszt tövében. Hogy rebeghette, hogy zokoghatta: „Általa és Vele és Benne van neked mindenható Atyaisten a Szentlélekkel egyetemben, minden tiszteleted és dicsőséged.” Ő se maga választotta e méltóságot, hanem örök Isteni akarat hívta. Százszor inkább, mint bennünket papokat. Mert a papság bennünk csupán járulék, de hogy a Szűzanya Jézust adja az Istennek és a világnak, ez egész létének és lényének alapja.

Igen, Szűzanyám, Te pap vagy, ha nem Melkizedek, de az édesanyaság rendje szerint, és ez magasabb és méltóbb a szentségi papnál. „Te pap vagy mindörökké!” Örökre és elválaszthatatlanul hozzá vagy kapcsolva szent Fiad papságának gyakorlatához az áldozati szándék és az áldozat bemutatásának tényében. Ott állottál Fiad mellett a kereszt tövében, és ott állsz ma is minden áldozati oltárnál. Nem mondhatod ki a konszekráció szavait, mert egyszer már kimondtad, és minden konszekráció a te „legyen” szavadnak visszhangja. Mert mit jelent papnak lenni? Ott állni Isten és ember között. De hát volt-e valaha is tisztán földi teremtmény, aki annyira egybeölelte a kettőt, mint amikor Mária szűzi méhében Jézus isteni és emberi természete találkozott?! A pap a kegyelmek közvetítője. És kitől kaptuk a

legnagyobb kegyelmet, a megtestesülést, ha nem Máriától? A pap a lelkek táplálója, „hogy életük legyen és bőségesebben legyen.”

És az anya hivatása nem ugyanez? A pap az Istent árasztja, sugározza bele a világba a szentségek színe alatt. És a Szűzanya is ugyanezt tette és teszi: Istent adja a világnak Jézus szent emberségének fátyola alatt. Minden papság három szálból szövődik: papi hivatásból, papi jegyből és papi lelkületből. Ó Szűzanyám, a te hivatásod valóban papi, hiszen Téged kizárólag Jézusért teremtett az Isten. De Jézus anyja is azért lettél, hogy a lelkek anyja lehess. Kegyelmet találtál Istennél, a legnagyobb kegyelmet. És egyetlen vágyad, hogy ezt a kegyelmet közölhesd a lelkekkel. A Te lelkedben is ott az eltörölhetetlen jegy, papi pecsét, ha nem is a szentségi papságé, de az anyaság valóságos, egész lényedet lefoglaló pecsétje. Szentelémednél angyal volt az archidiakonus és a mennyei Atya keze nyugodott fejedben. A Szentlélek szállt reád, és azért, aki tőled születik, Szent, és minden, ami tőled születik, szent. Sacerdos!

Végül a lelked is egészen papi lélek: csupa szeretet, részvét és irgalom. Látod, hogy üres korszok és szakadozott tömlők vagyunk, az örök élet vizei mind kifolytak belőlünk. „Fiam, nincs boruk.” A papi lélek szolgáló lélek, és Te vagy az Ancilla Domini!

Papi életem állandó veszedelme, hogy a hivatásból mesterség lesz, kihal belőlem a papi lelkiség, és csupán a pecsét marad. Fájdalmas, hogy az ember már csak akkor veszi észre ezt, mikor bekövetkezett. Mit lehet még ilyenkor tenni? Csak egyet. Vissza a Szűzanyához!

Nagyon szegény, de nagyon talpraesett falusi gyerek indult egyszer falujából az élet felé. Kezében kis batyuja. Válláról madzagon csüngött a cipője. E fiúból pap lett, szent lett, milliók apostola lett. Hatása páratlan a modern egyháztörténelemben. A nevét ismeri mindenki a világon: Don Bosco. És mi a titka apostoli sikereinek? Maga mondotta meg: „Amit tudok, amit teszek, minden a Szűzanyától van. Ő vezet egész életemben kézen fogva, lépten-nyomon, életem minden körülményeiben ott van a Szűzanya.”

2. Mária anyás szűz

Mária egész lényegének értelme anyasága. Ez teszi őt egészen egyedülállóvá, páratlanná a teremtmények között. Miként a mennyei Atya egész személyiségét a Fiú határozza meg: azáltal lesz Atyává, hogy nemzi a Fiút, ugyanúgy a Szűzanya egész léte isteni Fiában bírja értelmét: azért van, hogy a Fiúnak anyja legyen. Léte, élete, személyisége, tiszta és maradéktalan vonatkozás, odafordulás Fiához. „Az én életem Krisztus”, ki mondhatta ezt nagyobb joggal, mint a Szűzanya? Bátran mondhatjuk, hogy Mária anyasága Isten örök atyaságának meghosszabbítása, kiterjesztése időben. „Minden a tiétek, ti Krisztusé, Krisztus Istené,” és Máriáé! Az Úr Jézus nem kevésbé gyermeke a Szűzanyának, mint a mennyei Atyának, hiszen az atyai és anyai vonatkozások a gyermeket illetően azonosak.

A mennyei Atya öröktől fogva hordja ölen az Igét, azt akarta, hogy Mária is ölen hordozza az időben, Anyasága annyira egyetlen és egyedülálló a földön, mint Isten atyasága az égben.

De ez csak az első lépés. Mert Mária nemcsak Jézus anyja, hanem a mi anyánk is. Sőt, – és ez páratlan! Csak azért lett Jézus anyja, hogy a mi anyánk lehessen. Azért hozta Isten Fiát a világra időben, hogy Istennek gyermekeket ajándékozhasson az örökkévalóságra. Tehát Isten Mária által lett az Atyánk! Miként a Fiú a mennyei Atyának egyszülöttje a Szentháromság ölen és elsőszülöttje a kegyelem rendjében, ugyanúgy a Szűzanya számára is unigenitus a természetes születés révén, de primogenitus a fogadott fiakhoz viszonyítva.

„Ez okból hajtom meg térdemet a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja előtt, akitől minden Atyaság nevét nyerte a mennyben és a földön.” (Ef 3,14-15) És meghajtom fejemet a mi Urunk Jézus Krisztus anyja előtt, akitől minden anyaság nevét nyerte az égen és földön.

És ha az atyai és anyai vonatkozások azonosak a gyermeket illetően, akkor Isten bennünket eleve arra rendelt, hogy fiaivá fogadtassunk Jézus Krisztus által, (Ef 1,5) fiaivá a mennyei Atyának és fiaivá a Szűzanyának. Joggal kiálthatjuk az apostollal: „*A gyermekkéfogadás lelkét vettétek, melyben azt kiáltjuk: Abba! Atyánk!*” (Róm 8,15) És azt kiálthatjuk: Mária! Anyánk! „Lássátok minő szeretetet tanúsított irántunk az Atya, hogy Isten fiainak neveztetünk, és azok is vagyunk.” Tegyük hozzá: és Mária fiainak neveztetünk, és azok is vagyunk. „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte, hogy mindaz, aki benne hiszen, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” És ugyanígy szeretett bennünket Mária is. „Atyám is szeretni fogja őt...” És Anyám is! Mária tehát nemcsak Jézus Anyja, hanem a mi Anyánk is. És most tegyük meg a következő lépést is. Nagyon lehangoló teológia volna az, amely éppen az anyaságban siklanék el a lélektani szempontok fölött. Hiszen a Szűzanyával egészen új eszmény jött a világra: a nő több, mint vitális értelemben vett szülő. Az anyaságnak egészen új lehetősége hajnalodni kezd: egy olyan anyaságé, amelynek gyümölcse nem a vérből, sem a férfi és a test indulatából, hanem Istenből származik. A Szűzanya egész nőisége ebben az anyaságban borul virágba. Egészen anya nemcsak ontológiai és teológiai, hanem pszichológiai vonatkozásban is Anyám! Edesanyám!

Az apostol szavai szerint az anya azáltal szentelődik meg, hogy gyermeket szül. (1Tim 2,15) A gyermek szülése azonban nem fejeződik be azonnal, hogy a világra jött. Utána ugyanannyi fájdalom és anyai gondoskodás által meg kell szülni benne az emberi jóságot, az etikai jellemet és közösségi érzést. Utánozhatatlan anyai ösztönnel és női finomsággal meg kell szülni benne a vallásos, az istenfélő és természetfölötti embert. Hogy a férfi kemény és hideg karakterében mégis annyi fogékonyság tud lenni a jóság és melegség iránt, azt az anyáknak köszönhetjük. Anyává lenni nem nehéz, de anyának lenni, ennél sokkal több. Igen, az anyaság végtelenül több, mint pusztán biológiai folyamat. És Mária szent anya, aki minden szentségét azért kapta, hogy anyja lehessen természetfölötti életünknek. „És mutasd meg az Anyát is, és megnyugszik a szívünk!”

Azért, mert pap lettem, nem szüntem meg férfi lenni. És a férfi, tudjuk nagyon jól, egy kicsit mindig gyermek marad. Talán harcos és kemény, talán tudós és hideg, de lelke legmélyén mindig gyermek, akivel törődni kell, akit gondozni, babusgatni kell. Valaki kell neki, akinek karjai között levette harcos maszkját kicsiny lehet; valaki, akinek szívében kisírhatja magát; valaki, akit tisztelhet gyöngéden, szerethet lélekkel, szívvel, érzéssel, anélkül, hogy vére lángot vetne. Ő, melyikünk ne érte és szenvedte volna meg azokat az órákat, mikor apostoli utak után hirtelen magunkra zárjuk az ajtót! Elosztottuk a szívünket, kiosztottunk minden szeretetet, kisugároztuk minden melegét. A lelkek szárnyra keltek szavaink nyomán, s az arcokon a szépség muzsikált... Akkor hirtelen magunkra zártuk az ajtót. Fáradt idegekkel, lehangolt húrokkal, – ó, hogy vártuk, hogy valaki most velünk is törődjék, szeressen, babusgasson!... Ezekben az órákban bennünk minden anya után kiált: hát ezért kaptuk Istentől az áldott Szűzanyát!

3. Mária eszményi szűz

Boldog az a pap, aki muzsikálni tud. Vasárnap alkonyatkor, mikor körülötte az élet s a felhők halk ámulással mártják meg gyermekarcukat a búcsúzó aranyban, ujjai keresőn kúsznak végig a billentyűkön. Aztán szordinós szívéből gyöngyözni kezd az ének: „Lelkem tiszta lánggal ég, ó Mária, éretted!” Szemérmes, fátyolos férfivallomás. És vallomás a szeme is, az a két csöndesen csillogó könnyecsepp a szeme szögletén. Ő, ki tudná megmérni egy könnyecsepp mélységét! A hivatásnak ormán álló férfi feloldhatatlan magánya csillog benne? Talán az is. A gyermekkönyvei annak, ki férfi lett, és tükröt keresett, hogy megtalálja benne gyermek álmait? Ő nem. Ezek férfikönyvek. A férfi legszebb könnyei: hódolat az örök szépség oltára előtt.

„Das Ewig-Weibliche zieht uns hinan.” (Goethe)Az örök nőiesség vonz bennünket. És jól van ez így, mert Isten akarata. A lét teljességét itt a földön a nemek kölcsönösségében gondolta el. Mindegyikben van valami, ami a másiktól hiányzik, ami szép, vonzó, lelkesítő. Az emberi lélekben sok olyan teremtő potencia szunnyad, amit csak a másik tud fölkelteni. Hiszen az alkotási kedv örök forrása, a nagy és hódító tettek rugója: valakinek szemében és szívében nőni, emelkedni szeretnénk. Aki se férfi, se nő, csak ember, az nem képes teremteni, mert minden élet, lendület és alkotás az eroszból fakad.

És itt állunk a mi papi problémánkkal. Szüzek vagyunk. De az olyan szüzesség, amelyből a nemek polaritása hiányzik, előbb vagy utóbb megbosszulja magát. A férfilélek önmagában hideg és személytelen, műve hódítás, tette kíméletlen. A női lélek tölti meg személyes léttel, melegséggel a férfi műveit, jóságával mérsékelt hódító tetteit. A modern lélektan mutatta meg, milyen veszedelmes az, ha a bennünk rejtőző vitális erőket csupán visszaszorítjuk, elnyomjuk. Ebbe a kitölthetetlen belső térbe vagy démoni erők nyomulnak be, vagy pedig az egész ember életidegen, magábazárt, fanyar és terméketlen marad. Tudata mögött kesernyés irigye az életnek. Csupa fáradság és kedvetlenség az egész ember. Az élet kialszik, a lélek elfonnyad körülötte.

Ilyen apostolokra akarta bízni isteni Mesterünk Isten országának építését? „Akik magukat teszik férfiatlanná a mennyek országáért?” Ó nem eunuchokra! Nem terméketlen emberekre! Ismerjük a kereszten a végrendeletét. „Íme, a te Anyád!” „Íme, a te fiad!” Utolsó rendelkezésével egymásnak ajándékozta a két szüzet. A papokat a legszentebb Szűznek és a Szentszűzet papjainak. Mária elsősorban a miénk, a Szűzanya a szűz atyáké.

Higgyük el, hogy a bennünk lappangó férfi durvaságait sohase tudjuk tisztán dresszurával megnevelni. Az ösztönök barbárságát aszkézissel össze lehet törni, de féltő, hogy vele együtt összetörik friss és egészséges kedélyünk is. A lemondás nem elég. A magány se elég. Valóság kell, aki mégis eszményi. Eszmény kell, aki mégis valóság; akit csodálni, tisztelni, szeretni tudunk. Akihez hódolattal odavihetjük a szívünk minden tiszta hevületét. Igen, mi papok egyedül vagyunk képesek megőrizni a női méltóságba vetett hitet a férfi brutalitásával szemben, sőt, ha kell, a nővel szemben is! A világ addig marad keresztény, amíg papi szívünk minden férfias lángolása örökmécs a Szűzanya oltára előtt.

Ó Szentszűzem, Te vagy kicsiny kápláni szobám királyi bölcse, oázisom mosolygó zöldje. Elefántcsontból való tiszta torony, túl földön, sáron, poron! Te misztikus rózsája magányos életemnek, tükre könnyeknek, örömöknek. Szép szűzvirág harmatos, üde s a Szentlélek szelíd tüze piheg ajkadon.

Ha festő lennék, lefesteném a lelkem legszebb álmát, s elébe állnék minden könnyes este. Ha hegedülni tudnék, Szent Szűzem, szívem csak Neked muzsikálna levélhullató őszi szerenádót! Ha költő lennék, ódát énekelnék, s a színarany szavak zenéje hódolna Néked minden hajnalon. De nem vagyok zenész. És költő sem vagyok. Festő se lettem, hangom is suta. Csupán a szívem orgonáján szállnak szemérmes férfisóhajok. Te vagy az oka minden öröömnek. Te szép szeretet anyja, Mária! Teneked hozok minden reggel hódolni harmatos virágot. Te vagy az örök ifjúságom, hitem, reményem s megőrzött papi tisztaságom!

Elmélkedés a rózsafüzérről I.

Michelangelo nagy alkotását a Sixtina falán szintén kikezdte az idő. Füst és korom törte meg a színek misztikus hatását. De talán így még megdöbbenőbb és kifejezőbb. Az utolsó ítéletet úgy mutatja be, mint az ember és műve teljes összeomlását. Az isteni harag betör abba a világba, melyet az ember épített magának sok tudással és nagy szorgalommal, de még több önhittséggel és göggel. Az isteni harag egyetlen fuvallata romba dönti az egész „rendet”. Magának a történelmi létnek eresztékei mállanak széjjel. Semmi sem marad a régiből. Ez az abszolút pusztulás még a szentek arcára is rémületet rajzol. Michelangelo gigászi freskója az utolsó ítéletnek csupán ezt az arcát ábrázolja. A régi elmúlt, de az újból még semmi sem látszik. Az ember borzalmas kudarcának örvényébe hull, de Krisztus győzelme még nem mutatkozik. Ó, mintha a magunk világát vetítette volna falra a mesteri kéz! Ráismerünk kortársainkra a kétségbeesett és reménytelen arcokban. A füst és korom színeit érezzük, amint elterpeszkedik lelkünk hangulatain.

A hatalmas freskón csupán egyetlen nyugodt pont, egyetlen vigasztaló alak látható: a Szűzanya jóságos alakja. Kezéből két rózsafüzér ereszkedik alá a mélységbe. A borzalmas káoszban két hágcsó, a kegyelemnek két köteléke, két fogódzó pont a lét egyetemes bomlása közben. Hát hogyan kapnánk utána! Belső világunk semmivel se biztosabb, mint akár a történelmi lét, vagy a kozmikus világ. Az ember örök morális potencia. Minden pillanatban minden lehet belőle. Évtizedes szívós munkával építhetem, következetes küzdelemmel védhetem belső várkastélyomat, s amikor legbiztosabbnak érzem művemet, az egész semmivé válhat. Hát hogyan kapaszkodnék görcsösen a rózsafüzérbe! Hogyan menekülnék minduntalan a minden kegyelmek Anyjához.

Elmélkedjünk tehát a rózsafüzérről. De úgy, ahogy papi életünk titkai vannak beledzödve: papi életünk örvendetes, fájdalmas és dicsőséges titkairól.

a. Ki hitünket növelje

A középkori ember égre emelte két kezét, és nyomorúságainak, bűneinek könnyeivel küszködve kiáltotta: „Isten!... Isten!” Aztán jött az új Kolumbusz, még most is a fülünkbe cseng a renaissance-ember ujjongó kiáltása: „Föld!... Föld!” Majd a humanizmus diadalhymnusza: „Ember!... Ember!” Végül a materializmusnak hívei harsognak túl mindent. Az ember minden ereje, ideje és figyelme bele van vonva az anyag meghódításának s az energiák irányításának nagy csatájába. Hol marad itt hely és idő az örökkévalók részére? Hol egy pillanatnyi rés, amelyen keresztül az Isten igéje is besurranhat az anyagi erők zárt rendjébe? Ne feledjük, az emberi erőtartalékok világában minden elvész, porlik, omlik, amit nem erősítenek, töltenek, gyarapítanak. Senki se vonhatja ki magát az evilágiság bágyasztó, enerváló hatásai alól.

Nos és ebben a minden érzékünket magához láncoló, minden idegszálunkat igénybevevő világban azt a másik világot mi képviseljük. Ha erre gondolok, görcsösen szorítom meg a szentolvasót. „*Növeld bennünk a hitet!*” Valóban, minden ez, nincs más járható út. Ha azt akarom, hogy híveim hite életben maradjon, ha azt akarom, hogy erős, állhatatos maradjon, nekem kell növekednem a hitben. Régi, ráérő korszakokban talán az apologetikának nagyobb szerepe volt. Ma azonban mind világosabbá válik, hogy a hit egzisztenciális valóság. Nem elég érvelni, lélettel kell tanúsítani.

Hogy a hit fönmaradhasson, apostolokra van szükség, akiknek hite nemcsak ép, de látható is, tanúságtétele nemcsak igaz, hanem meggyőző is. Tanúságot tenni több, mint vitatkozni. Hogy higgyenek a másvilágban, ha én is itt keresem a kielégülésemet? Hogy higgyenek a lélekben, ha én is testi vagyok? Hogyan higgyünk az Oltáriszentségben, ha

engem se húz oda a szívem? Nem szabad elfelejtenem, hogy a hit mindig homályos marad. Az évrre ellenérvet lehet hozni. Minden bizonyítást meg lehet cáfolni. De a tettel szemben nincs hatalma a bizonyítéknak!

Az ígéket, amelyeket én mondtam nektek, tegyétek, és tapasztalni fogjátok, hogy élet van bennük!

b. Ki reményünket erősítse

Isten nemcsak igaz, hanem jó is. Az ember nemcsak ész, hanem szív is. A szív pedig a jóságból él. Hit az Isten jóságában, ez a *remény*. A hit adja életem szilárd alapját, a remény épít. A hit kinyitja a kaput, a remény hajt, lendít, vezet. A hit a gyökér, de életem föl akar törni és virágba borulni. Ez a remény. A remény Isten arca életem fölött, az az arca, mely Krisztusban hajolt fölénk. A tékozló fiú atyjának az arca, és az irgalmas szamaritanus arca. Hogy bizalom van bennem a léttel szemben, hogy derű ömlik el kedélyemen, hogy lendületet érzek akaratomban, mindez a remény ajándéka bennem. *Ó Uram, erősítsd meg reményemet!*

És gyógyítsd meg reményemet! Igen, mert van téves remény is. Tehetetlen passzivitás, mely Istentől nem a kegyelmet, hanem a csodát várja, nem az erőt, hanem az eredményt. Renyhe kérődzés a nagy valóságok árnyékában, merő várankozás a mennyország előszobájában. És van fáradt remény is, mikor a múlt fájdalmas tapasztalatai megbénítják erőmet, mert a mögöttem sorakozó évek folytonos csődjeim és szomorú lemaradásaim tanúi. Ilyen múlt után mit várhatnék a jövőtől?

Ó nem! Az igazi remény annyit jelent, mint teljes lendülettel belefeküdni a cselekvésbe. Az igazi remény a bizonyosság öröme, hogy Isten velem van és segít. Az igazi remény az a tudat, hogy Isten jobban és hatékonyabban akarja üdvösségemet, mint én magam. Erre a szívből sugárzó reményre szüksége van az embernek, ha véghez akarja vinni azt a nagy tettet, aminek élet a neve. Mert élni annyit jelent, mint remélni. És ha a fájdalmas múlt előre vetné az árnyékát, hogy bénítson, akkor – a remény ellenére remélve – reményem Istenbe kapaszkodik. Nem azért, hogy mágikus erővel varázsolja a jövőt vágyaim képére, hanem mert tudja, hogy a jövőt még a múlt se determinálhatja, mert a jövő egyedül Isten szuverén hatalmában nyugszik. „Az Isten szeretet!” Ha pedig Isten szeret, akkor nem hagy el. Ó édes, erős, szép reménység!

c. Aki szeretetünket tökéletesítse

A kozmikus világ csupa úr. Az atomok világában és az égitestek birodalmában egyformán térközök és szédítő ürességek ásítanak. És ha belső világomba tekintek? Ha egyszer lelkemet mint a szivacsot kicsavarnák, mennyi szeretet csordulna ki belőle? Hány olyan cselekedetemről tudnék számot adni, ami tiszta szeretetből fakadt? Kötelességeimet

112

becsületből végzem, imádságaimat megszokásból, ha jót! teszek, illendőségből. Milyen kevés az, amit Isten iránti szeretetem inspirál!

Lelkemnek van egy arca, melyet én alkottam aszkéti-kus olvasmányaimból, elképzeléseim és álmaim felhői- j böi. Ez álarc. Lent a mélyben van egy másik arcom is. Az igazi. Három markáns vonás van rajta: érzékiség, uralomvágy, restség. Minden cselekedetem e három rugó e-gyikéből fakad. Mire azonban a mélységből följön a tudatba, az érzékiségnek már apostolkodás a neve, az uralkodási ösztönt lángoló buzgóságnak nevezem, a restséget pedig lehiggadt bölcsességnek. És mi fakad tiszta szeretetből?

Az apostol szavai szerint megmarad a hit, a remény és a szeretet. De a hit látásba, a remény valóságba megy át, egyedül a szeretet marad változatlanul. Én pedig elmondhatom, a

hit valahogy megmarad, a remény is pislákol, de mire negyven éves lettem, szeretetből már semmit se teszek.

Ó Uram, tökéletesítsd bennem a szeretetet! De mielőtt tökéletesítenéd, előbb teremtsd meg bennem! Hogy ne csak a Sunda-sziget primitívjeit, ne csupán az eszkimókat és hottentottákat szeressem, hanem káplánomat is, aki itt ül velem az asztalnál, és fiatal szíve szomjaz a szeretetre. Hogy szeressek tisztán, melegen és tevékenyen.

Isten *igazság és szeretet*. E kettő lesz az ítélet mértéke. Minden álarc és hazugság lehullik rólam, minden szertefoszlik majd, amiben nem a szeretet szíve dobogott. Mi marad akkor belőlem? Ha az igazság oldaláról tekint reám Isten, egy hosszú élet hazugsága. Ha pedig a szeretet oldaláról néz, csupa negatívum, vacuum, űr, léthiány. Csak olyan mértékben részesülhetek majd Istenben, amennyi igazság és szeretet lesz majd bennem. És ha e pillanatban kellene számot adnom? Ó, siessünk szeretni, amíg élünk!

1. Kit, te Szentszűz, Szentlélektől méhedben fogantál

Minden papi titok e szavakkal kezdődik. A fogantatás által Isten elválaszthatatlanul össze van kötve a Szűzanyával. Kilenc hónapon keresztül szinte egy személy vele, ugyanazok a jogai, a javai, egy test, egy vérkeringés. A papszentelés által pedig velem van összekötve elválaszthatatlanul. Szinte egy személy velem. Én konszekrálok, egyes szám első személyben beszélek, ha feloldozok, ő az, aki feloldoz. Amikor az áldozatot mutatom be, az Övé is, az enyém is az áldozat.

Ez igaz. De még valamit meg kell fontolni, amire sokszor nem gondolok. Isten e méltóságot ingyen adta Máriának, a *kiválasztás rendjében*, de nem ingyen az *adományozás rendjében*. A megtestesüléskor azért egyesült a legszorosabban teremtményével, mert Mária a leghűségesebben egyesült a kegyelemmel. Annyira Isten leánya volt a kegyelem által, hogy Isten anyja lehetett a fogantatás által. Mária anyaságának alapja ugyanolyan jellegű, mint a miénk, csak fokozatban óriási a különbség. Páratlan méltóságának is a megszentelő kegyelem az alapja. S ha a kettőt el lehetne vonatkoztatni egymástól, akkor nyugodtan állíthatnók, hogy a kegyelem nagyobb méltóság az anyaságnál. Bármilyen meglepően is hangzik, de igaz, a Szűzanya szívesebben lenne Isten leánya a kegyelem által, mint Isten anyja a fogantatás által. Papságomban is két titok található: *papi méltóság* és *papi lelkiület*. A kettő sokkal szorosabban összefügg, mint gondolnám. Nem vagyok Katharus, sem Montanus, sem Novatianus hive. Vallom szentül az Egyházzal, hogy a méltatlan pap is *érvényesen* szolgáltatja ki a szentségeket. De hát a hívek nem *érvényességéből* élnek! Különbséget kell tenni egyes papi funkcióim és egész papi működésem között. Minden szentmisém valódi áldozat, minden föláldozásom eltörli a bűnt, minden prédikációm közli az ígét, és mégis egész papi működésemnek csak annyi lesz a gyümölcse, csak annyi az eredménye, amilyen fokban én vagyok egyesülve a kegyelemmel. Áhítat, buzgóság, élet, lendület csak szent papok körül szövődik. Igaz, hogy Isten szuverén. Lehetnek papok, akiken csak azért megy keresztül a kegyelem, hogy másokat találjon el. De ez kivétel. A mérnök tudása által épít, az orvos praxisa által gyógyít, a művész tehetsége által alkot. Én pap vagyok. Építeni, gyógyítani, teremteni csak szentséggemmel vagyok képes.

2. Kit, te Szentszűz, Erzsébetet látogatván méhedben hordoztál

Megvalósult a próféták látomása, az „Emmánuel”. Az Ige megtestesült. De mielőtt velünk lett volna, kilenc hónapig egyedül Máriával akart lenni; mielőtt a miénk lenne, előbb kizárólag Máriáé lett. Talán szabad ebben is analógiát látnom. Mióta pappá szenteltek, az élő és állandó Dominus vobiscum vagyok mindenütt. Az Úr legyen veletek. De Jézus tőlem is azt akarja, hogy mielőtt másoknak hirdetem, előbb velem legyen; mielőtt másoknak osztom,

előbb enyém legyen. Hogy a *Dominus tecum*, az Úr legyen velem – előzze meg a Dominus vobiscumot. Ne kanális légy – mondja Szent Bernát, – hanem ciszterna. A kanálison csak keresztülfolyik a víz, a ciszterna azonban előbb megtelik színültig, anélkül, hogy maga kiürülne, adja tovább tartalmát.

„Útrakelvén pedig Mária ama napokban, sietve ment a hegyek közé...” Ó, a mindig csendes és mindig nyugodt Mária most hogy siet. Mert a szíve alatt szunnyadó Jézus szárnyakat ad lépéseinek, hivatása megkezdődött. Eddig csak Isten szolgáló leánya volt, ettől kezdve az emberek szolgálója is. Eddig magának élt, most már mindig másnak. Tudja, hogy csupán ezért lett az Isten anyja, hogy a lelkek anyja lehessen. Megkezdte hivatását sietve, szárnyalva, szökdellve, fölfelé a hegyekbe.

Mária a lelkek anyja, én pedig a lelkek atyja vagyok. Van-e lendület, szárnyalás, ritmus papi életemben? Csak akkor, ha én is Krisztust hordozom szívemben. Különben csupa önzés, laposság, görcsös ragaszkodás rigolyáimhoz.

Nagy embernek, szentnek lenni a maga számára. Íme, az egyetlen fontos dolog!
(Baudelaire)

Milyen szomorú szavak ezek egy keresztény ajkán! Pedig akárhány papnak ki lehetne írni az élete fölé! Szent a maga számára. Ó nem! Még szent se lehet valaki a maga számára. Csak másoké, csak másokért. Mária még meg se szólalt, s íme, Erzsébet már hangos szóval hirdeti, olyan hangosan, hogy szava betölti az egész eljövendő Egyházat: „Áldott vagy az asszonyok között!” Jézust kell nekem is hordani hallgatva. Jézust megérezni jártamban, keltemben. Ó, ez is papi tevékenység! Jaj, de mennyire az! Áldott állapot. Mert minden munkánk és sikerünk végső titka nem az, amit teszünk és amit mondunk, hanem az, amik vagyunk. Az ember elsősorban jellemével és egyéniségével hat másokra. Szavainak is ez ad erőt. Tettei ettől válnak hatékonyá. És itt a magyarázata annak is, hogy sok papi munkának miért nincs eredménye. Legszenőbb szavaink ijesztően konganak saját ürességünk akusztikai terében. Tisztulatlan jellemünk és zavaros egyéniségünk bántó reklám az Evangélium mellett. De ha Jézust hordom halkán, csendesen, talán még akkor is kalapot emelnek igéim előtt, ha a szavak lármája túlharsogja. Jézus a tabernákulumban is folytatja megváltói művét, hát egy papi lélek tiszta csendjében!

3. Kit, te Szentszűz, a világra szültél

Menynyire hangsúlyozza a kinyilatkoztatás, hogy a foganás és a szülés összetartozik, egymástól a kettő el nem választható. A próféta is azt hirdeti: „Íme a szűz fiat fogan és szül.” Az angyal is ezt az üzenetet hozza: „Íme fiat fogansz és szülsz.” Amilyen a foganás, olyan lesz a szülés is. Szűzen fogantál, szűzen is szülsz. Igen. Igen. Sokszor akarok gondolni erre. Mikor a világba viszem Krisztust, nehogy engem ragadjon magával a világ. Amikor másokat akarok emelni, nehogy én süllyedjek. Amikor másokat akarok kiemelni a bűnből, nehogy az én lelkem sérüljön meg. Szűzanyám, Te úgy tudtál anya lenni, hogy szűz maradtál. Ez a Te csodálatos anyaságod titka. Ebben a tizedben azért imádkozom, hogy tudjak mindig tartózkodó lenni. Finoman, de határozottan távolságot tartani. Tudjak a kellő időben visszavonulni. Ó ragyogó csillag!

Ahogy a csillag nem veszít tiszta ragyogásából, mikor elküldi sugarait szerte a világba, tudjak én is aranyosan ragyogni mások égboltozatán, de mindenkitől egyforma távolban, eltörölhetetlenül.

És Szentszűz, te Jézust a világra, a világnak szülted. Nem magadnak. Betlehemi csillag csillog mögötted, királyok omlanak térdre előtted, angyalok énekelnek fölötted. Mindebből semmit se tartasz magadnak. Mind a Gyermeke. Aztán Jézus megkezdte önálló életét. Tizenkétéves korában már érezteti veled, ő több, mint a te gyermeked. A kánai menyegzőn hirtelen és szédületesen fölébe nő a názareti hajléknak. És a Szűzanya szépen, halkán eltűnik

a nagy csendben. Jaj, nagy baj az, ha egy pap görcsösen ragaszkodik a nagy műhöz, amit alkotott, a helyhez, ahol dolgozott és a lelkekhez, akiket vezetett. Amikor személyi kultusz szövődik körülötte, és a szívek hozzá tapadnak és nem Istenhez. Hányszor fordul elő, hogy egy diszpozíció egészen felkeveri a lélek nyugalmát. Nem tud és nem akar elszakadni. Távolról is irányítja a dolgokat, beleszól és zavarja az utód helyzetét. Buzgónak és lángoló apostoloknak hitt papokról hullik le ilyenkor a lepel, s láthatóvá válik a mezítelen valóság: nyers uralomvágy, sőt sokszor egyenesen hatalmi téboly húzódik meg a szent leplek mögött.

4. Kit, te Szentszűz, a templomban bemutatnál

Most kapta gyermekét Istentől, s máris viszi, hogy bemutassa, felajánlja. „Papi szüzet és oltárt hozz” – mondja Szent Epifánusz. Valóban, a Szűzanya egész élete áldozati oltár. Mindent megkapott Istentől. Minden kegyelemmel teljes. És minden kegyelmet Szent Fiáért kapott. Most Szent Fiát is megkapta, ő pedig siet, hogy Fiát és vele együtt minden adományt visszaadjon Istennek.

Áldozópap vagyok én is. „Mit adjak viszonzásul az Úrnak mindazokért, amit nekem adott?”

Milyen titokzatos, mennyire érthetetlen sokszor az Isten. Virágokat teremt, hogy elhervassza; csillagokat, hogy kioltsa; utakat, hogy berekessze; szép és szent dolgokat, hogy aztán valamennyit visszakérje. Lelkeket ajándékoz nekünk, hogy legyen mit visszaajándékozni Neki. Ó, sokszor hogy tud fájni, ha látom, hogy mindenkinek lehet valakije, valamije. Nekem semmim sem lehet. *Lemondani* annyit jelent, mint *visszaadni*. Isten éppen ezt a visszaadást kívánja papjaitól. Ezzel a folytonos visszaadással teszünk tanúságot arról, hogy *minden az Övé és semmi se Ő!* Rólam is el lehet mondani: „Szűz.papot és oltárt hozz!” Szűz pap és oltár. Nehéz sors ez. Egy életen keresztül szennyezetlenül oltár maradni, melyről mindig az áldozat füstje száll az ég felé. Csak a Szűzanya segítségével lehetséges.

Kit, te Szentszűz, a templomban bemutatnál... Jézust mutatom be az oltárnál. Ó, és Jézust kell bemutatnom az életemmel. Ez utóbbi sokkal nehezebb. Misézni csak elmisézhet az ember, de Krisztust megmutatni életünk és magatartásunk tükrében, az iszonyú. Tudni azt, hogy sokan nem szeretik Krisztust, mert ellenszenves képet mutatunk róla. Tudni azt, hogy sokan alusznak a mi hibánkból, mert nem keltegettük őket... Az örvendetes olvasó e titkánál tör járta át a Szűzanya szívét... Ó, alkonyodó papi élet emlékei szinte penitenciás színeket szőnek bele az örvendetes olvasóba.

5. Kit, te Szentszűz, a templomban megtalálnál

Ó Jézust megtalálni könnyű. De keresni, jaj de nagyon nehéz! Mert olyan hamar beleunok a keresésbe. Olyan hamar megtalálom nyárspolgári békémet, apró örömeimet, lapos és sivár nyugalmamat. Ó Istenem, adj nekem nyugtalanságot, hogy sohase szűnjek meg keresni! Adj nekem elégedetlenséget, hogy semmi se legyen nekem elég! Adj nekem örök türelmetlenséget, hogy végig az életen keresztül hajszoljak egy álmot. Mindent megmérjek, és mindent könnyűnek találjak. Te légy a zászló távoli kék hegyek horizontján! Ó ne vedd el tőlem a néma könnyeket, és a magányos zokogásokat, melyek olyan megokolatlanul törnek fel a szívemből...Teutánad!

Jézusom, én pap vagyok. Sokfelé kereshetlek, de megtalálni csak a templomban tudlak Téged. Egyedül ott vár rám a boldogság. Tiszta szép papi örömeim. A szószéken atya vagyok, bölcs és erős. Az áldoztató rácsnál anya vagyok, meleg s jóságos. A gyóntatószékben orvos vagyok, csupa részvét és készség. Az oltárnál pedig áldozat, szeplőtelen. Erős, tempós, férfias gesztusaim, szívem szent pátosza, lelkem szárnyalása, alkotókedvem itt mind kielégül.

Szeretem kis templomomat, díszítem, szépítem, hiszen otthonom és mennyországom, de csak akkor, ha ott is Téged kereslek és nem magamat, ha ott is minden teerted történik, és nem azért, hogy engem bálványozzanak. A templomban nem megbecsülést, nem népszerűséget és hírnevet keresek, hanem Téged!

Igen, az örvendetes olvasó azzal a titokkal végződik, hogy nincsen vége. De egyszer végleg megtalálunk Téged, az már dicsőséges, ha pedig többé nem keresünk Téged, az fájdalmas titok. De örvendetes csak addig, míg folyton keresünk, míg lelkünkben zúg és zeng a várakozás szent himnusza, amíg reméljük a találkozást.

Isten az „akit mindig keresünk, hogy édesen feltaláljuk, legédesebben feltaláljuk, hogy még szorgosabban keressük.”

Elmélkedés a rózsafüzérről II.

Nagy titok a gravitáció. A testek törvénye, mely egyenletesen gyorsuló mozgással vonz mindent a föld középpontja felé. Ha földobok valamit a magasba, az se tud megszabadulni a bűvös erőtől. Mozgását, irányát két hajtóerő szabja meg. Az egyik a fölfelé mozgó energia, a másik a lefelé húzó gravitáció. Tehát semmi se szabad, semmi se független a kozmikus térben. Nincs izolált lét, nincs magárahagyott valóság. Valamennyien egy titokzatos középpont mágneses terében élünk.

Dante látnoki szeme egyebet is észrevesz. A föld középpontjába helyezi az *Infernót* s annak középpontjába *Lucifert*. Az anyag gravitációja csupán burkolat. Ruhája egy másik, még titokzatosabb gravitációnak. Etikai világunk se izolált, független, magában álló. Valamennyien alá vagyunk vetve egy nehézkedési törvénynek.

„Hiszen a teremtett világ alávetett a hiábavalóságnak, nem önként, hanem attól, aki alája vetette a reménység nyújtásával.” (Róm 8,20)

Minden csúszik, húzódik, zuhan lefelé a mélységbe. A kegyelem fölfelé lendít, de neki is számolnia kell a gravitáció erejével. Az eredő itt is mindig a két összetevőből származik.

A lelki újjászületés se szabadít fel a törvény alól. Az aszkézis se mentesít tőle. A remete elbújhat a puszta kellős közepén, de ott is a fájdalmas erő mágneses terében marad. A kegyelem és bűn egyformán univerzális, senki se szabadulhat hatásuk alól. Hol az egyik van túlsúlyban, hol a másik, de amíg az élet tart, vonzásuk is tart. Ahol a két erő egymást keresztezi, az a *kereszt*. A,z élet pedig e kettő fájdalmas tusakodása, fájdalmas titkok sorozata egyik tizedről a másikra. Az örvendetes titkok a gyermekkorral véget érnek, a dicsőségesek majd csak a halál után kezdődnek. A kettő között nincsen mozgás; vagy *de profundis*, vagy *infernum*...

Ezzel a szemlélettel hatoljunk be a fájdalmas olvasó titkaiba.

a. Ki értelmünket megvilágosítsa

„Legyen világosság!” Ez volt Isten első szava a teremtés hajnalán. Ezt kiáltom én is belső világom gomolygó káoszába, kérve, könyörögve, esdekelve. Mert nemcsak a kozmikus világ, hanem belső világom is ezzel a titokkal kezdődik.

„Kezdetben vala az Ige!”

Mert mi az élet? A fény csatája a sötéttel. Azzal is, ami a történelemben terjeng, meg azzal is, ami a szívemben uralkodik. „Tested világa szemed, ha szemed jó, egész tested világos lesz, ha pedig rossz, tested is sötét lesz. Vigyázz tehát, hogy a világosság, mely benned vagy, sötétség ne legyen.” (Lk 11,34-36) Körülöttem csupán dolgok, tények, történések vannak. Szememmel látom őket. De hogy mit olvasok ki belőlük, hogyan értelmezem üzenetüket, az értelem világosságától és hitem fényétől függ. Láttál már embert, akinek elborult az értelme? Dolgokat lát, összefüggéseket nem lát; hangokat hall, üzeneteket nem hall. De milyen az, akinek hite borult el? Dolgokat lát, de Isten arcát nem látja bennük. Tényeket regisztrál, de Isten üzeneteit nem hallja bennük.

Mit jelent érteni? Belátni a dolgok szívébe. Megérteni annyi, mint belül olvasni. Áttörni az érzékek iszonyú uralmát, és a fátyolok mögé hatolni. Meglátni a járulékok köntösében a lényegét, a szavak burkolatában a szellemet s a szimbólumok színes fátyola mögött az arcot. Minél erősebb a fény, annál mélyebbre hatol. De van egy pont, ahol meg kell torpannia. A természetes ész a természetfölötti határát át nem törheti. Ahol a hit világa kezdődik, új világosságot kell gyújtani. „Az igazi világosság volt, mely megvilágosít minden világra jövő embert.” (Jn 1,9)

Ennek a fénynek azonban már nem értelmi, hanem etikai gyökerei vannak. Minél tisztább a lélek, annál mélyebben lát. „Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent.” Talán itt van a válasz az én hitem vakságára, szellemem sötétségére is.

„Legyen világosság!”

Ezt a fényt kérem a világosság Atyjától, hogy a dolgoknak ne csak hasznát, ne csupán értelmét, hanem célját is láthassam. Mert nem elég szemlélnem, cselekednem is kell. Nem elég látni, csodálkozni és lelkesülni, tenni is kell. És ehhez még erősebb fény kell. Mikor az örök eszményeket szembeítem a tények bonyolult világával, hogy megtaláljam az utat és a sok út közül azt, ami Istenhez vezet. Ó, mert olyan sok útja van ennek a világnak, ami sehová sem vezet!...

Isten... ragyogjon arcod fölöttünk... hogy megismerjük a földön utadat!

Legyen világosság! És világosítson be a bűn éjszakájába. Ki érti a bűnt? Igaz, a bűn titok, megérteni nem lehet. De a hit fényében rá lehet sejteni a titokra, meg lehet érezni a súlyát és borzongani távlatai fölött. Minden bűn forrása a butaság, a szellem tespedése. „Rész szerint ismerünk” – mondja az apostol. Mindig csak részt ismerek. De hogy melyik részre hullik szemem fénye, annak gyökerei a tudatalatti mélységekben vesznek el, abban a feneketlen kútban, ahol a bűn mocsarának zavaros vizei bugyognak. Minden bűnben van valami a bujócskából: tragikus játék a fényvel. A pillanat ragyog, az örökkévalókat homályba burkolja. A rész ragad magával, s miatta nem látom az egészet. A mulandó boldogság vakít, s nem veszem észre a mögötte húzódnó örök kárhozatot. Fiat lux! Fiat!... Fiat!... Legyen világosság, mert ahol az értelem fénye világol, ott angyalszárnyak villóznak, s ahol a szikrája lobog, ott szellemek készülnek kiszakadni az anyag tompultságából és a szellem hisztériáiból.

b. Ki cselekedetünket megerősítse

Azt szokták mondani, a múlt nem áll hatalmunkban, a jövő pedig még nem a miénk. Csak a jelen pillanat az, amit magunkénak mondhatunk. Valójában nem így áll a dolog. Igaz, a jövő még nem a miénk. De a múlt? Ó, egyáltalán nem vész el az idő süllyesztőjében! Egész múltam ott áll a jelen pillanat mögött, vagy inkább lüktet jelen pillanatomban. Minden helytállásom és lemaradásom, minden hűségem és hűtlenségem építette az utat jelen pillanatom felé. Semmi se tűnik el nyomtalanul. A jelen pillanat nem más, mint elmúlt életem megtestesülése. A szobrász sokszor évekig dolgozik remekművén. Az órák és évek elszálltak, de megmaradt a mű. S a véső és kalapács birkózása az anyaggal rajta hagyta minden nyomát: lángolásokat és letöréseket, az ihlet lázait s az elhagyatottság gyötrelmeit.

Jelen pillanatom is szobor. Bele van mintázva elmúlt életem. Szobor. Másszóval: fény és árnyék dialógusa. Isten kegyelmének emelkedései s bűneim mélységei alkotják életem plasztikáját. Csak ez az emlékezés jogosult a lelkiéletben. De ez szükséges is. Uram, erősítsd meg az emlékezetemet! Hogy észrevegyem azt az aranyszálat, amelyen át a Te szereteted ereszkedik alá egész elmúlt életemen keresztül megszakítás nélkül jelen pillanatomig. És hogy meglássam azt a másik szálat is, bűneimnek violaszín szalagját, melyet minden pillanatom gömbölyít tovább. Ez az arany és lila fonál fonja egységbe életemet, mint ahogy a fény és árny alkotja a szobrot. Ebből az emlékezésből fakad két szép erény: a *hála* és a *penitencia*. Ez a kettő köti legerősebben Istenhez szívünket.

Janusszobor vagyok. *Reményeim* a jövő felé fordítják arcomat, az *emlékezés* pedig múltam kódéba mélyed el. Egy idő óta mind világosabban látom, hogy a kettő összetartozik. Mindig tisztább, természetfölöttibb lesz reményem. Ez már az érett kor édes gyümölcse. Nevezhetném „szerzett természetfölötti reménynek”. Mert elmúlt életem minden lapja dokumentum Isten jósága és a magam gyatrasága mellett. „A világosság a sötétségben világít!” Isten jósága igazán csak akkor ragyog föl, ha a magunk gyatraságát volt időnk átélteni. Minél hosszabb az élet és minél mélyebb az emlékezés, annál természetfölöttibb a remény.

Ah, igen, ebből az emlékezésből meríti szívem a bátorságot. Mert Isten irgalmának himnusza vagyok. Minden elmúlt, ez az egy megmaradt. Isten jóságának vagyok a szobra, szeretetének megtestesülése. Még árnyaim is arra szolgálnak, hogy a kegyelem fényét kiemeljék.

Dísztelen életem a bánat violaszínével Isten dicsőségét hirdeti. *Uram, mikor emlékezetem erősítet, akkor reményemet is erősítsd, és növeld saját dicsőségedet!*

És még valamit eszembe juttatnak Szent Pál szavai. „Testvérek... elfelejtem, ami mögöttem van, és nekifeszülök annak, ami előttem van, s így törtek a célra.” (Fil 3,13) Igen, mikor visszajárok múltam emlékei közé, nem képtárban akarok andalogni, s elmúlt tavaszok édes ízét kóstolgatni, hanem tanulni és okulni. A távoli célra csak úgy törhetek, ha annak feszülök neki, ami előttem áll. Elém áll, és megoldást követel. De ehhez okosság kell, körültekintés kell, tapasztalat kell. És miből táplálkozik mindegyik? Az emlékezésből. Akiben semmi nyomot sem hagyott a múlt, az mindig fölületes és kapkodó marad. Aki nem szokott visszafelé utazni életében, az nemigen halad előre sem. *Uram, mikor emlékezetemet erősítet, akkor okosságomat, céltudatos törekvéseimet is erősítet!*

c. Aki akaratumkat tökéletesítse

Kell az értelem világossága, kell az emlékezés mélysége, de nem elég. Világos látás és helyes önismeret az életszentség területén már fele út, de még csak a fele. Másik fele az akaratra tartozik. Szent Tamás tiszta és szép intellektualizmusa diadalra vitte az értelem elsőbbségét. És mégis, amikor megkérdezték tőle, hogyan juthatunk el a tökéletességre, csak annyit mondott: *Akarni kell!*

Ó, ha ilyen egyszerű lenne. De Szent Tamás is nagyon jól tudta, mi lakik az emberben. Ha tiszta szellem lennék, talán büszkén tekintenék akaratomra. De ember vagyok, méghozzá törött ember. Az egész teremtett univerzum lüktet, morajlik, zúdul keresztül belső világomon. Az anyag, az ösztönök, az élet félelmetes feszültségei közé vagyok kifizítve. Ha csupán a külső akadályokkal kellene megküzdenem, az is állandó harcot jelentene. De mi ehhez képest a beszó világom ellenállása? Millió meghatározó erő sodrában élek, belém felszívódott determinációk alakítják sorsomat. S velük szemben milyen árva egyedül, mennyire magárahagyott a szellemi akarás!

Testem engem is beleépít az anyagvilág megbonthatatlan összefüggéseibe. Hiszen a kozmosz minden atomja kölcsönhatásban él egymással. Az elektronok és csillagködök, az atomok és tejutak egyetlen nagy rekesztő, vibráló univerzumban épülnek össze. S azok az atomok, melyek most az én testemet építik, milyen szédületes utat futottak meg az ősködök óta, s egyre hordozzák és bennem is érvényesítik az anyag kérlelhetetlen hatalmát. Testem nemcsak az enyém, hanem az univerzumé is.

De az a belém épült atomrendszer nem holt, hanem élő anyag. Tehát cselekedeteim se csupán kozmikus történések, hanem a faj él és dolgozik bennem. A faj, mely tovább akarja adni életét, s utána nem törődik többé az egyeddel. Ha tehát a testemet építő atomok sorsa visszanyúlik a teremtés pillanatáig, akkor a bennem lüktető élet is visszavezet az élet forrásáig. Tudatalatti folyosókon keresztül áramlik bennem az ősök sorsa: s talán állati elődök nyers ösztöne, az őserdők borzalmas harcai...

Tenger vagyok. És ha jó a dagály, az élet ijesztő ritmusa megemeli a hullámokat, s az előbb még tiszta tükör vad örvénylésbe kezd. De hogy milyen törvényeket követ, nem ismerem. Vulkan vagyok. Kiszámíthatatlanul és készületlenül remegés morajlik végig bennem, áthevül a vérem, kitüzesedik tekintetem, tűz és láva csapódik fel a mélyből. Aztán kihül a tűz, kialszik szemem lidérces csillogása. Csend van. Csend van. Csak a felperzselt élet jelzi a tragédiát. Csatatér vagyok. Ismeretlen őseim dulakodnak és láznak véremben, ősi éhségeiket bennem akarják kielégíteni, ki nem élt álmaikat általam megvalósítani,

félbemaradt tetteiket velem befejezni. Nemcsak az vagyok, aki vagyok, hanem azok is, akiknek folytatója vagyok. Valóban: „vérből, a férfi akaratából születtem...”

Ó, ha így látom belső világomat, akkor görcsösen szorongatom olvasómat. *Uram, tökéletesítsd akaratomat!* „Uram, adj nekem akaratot és tökéletességet!”

1. Aki érettünk vérrel verejtékezett

Csak aki tulajdon életének ijesztő szakadékait megjárta, sejt meg valamit Krisztus véres verejtékéből. Ő látta valamennyiünk végzetes elesettségét. Egyedül Ő látta, hogy a bűn öröklődik, a kegyelem nem. Egyedül Ő tudta, hogy a test, a vér és az ösztön a sátán szövetségese, a lélek pedig a testé, mert értelmünk is elhomályosult, akaratunk is rosszraajló lett. Miguel Unamuno könyvet írt a kereszténység agóniájáról, az isteni erő félelmetes harcáról az ember ijesztő gyengeségével. Nos, ez az egész eljövendő harc e pillanatban Krisztus lelkében dül. Benne, aki a bűnt nem ismerte, de Isten bűnné tette érettünk. (2Kor 5,21) Hogy erőnk lehessen, egész gyöngeségünket el kellett viselnie, hogy győzelmünk lehessen, magára kellett vennie minden elesettségünket.

A kép akkor válik teljessé, ha az alvó apostolokat is szemléljük. A vergődő Üdvözítő háromszor tér vissza, és az apostolokat mindig mély álomba merülve találja. „Hát nem tudtok egyetlen órát sem virrasztani velem?” Az egész üdvtörténelemben egyetlen nagycsütörtöki éjszaka lesz, – s ti akkor is alusztok. „Simon, alszol?”

Van ebben valami végzetesen ijesztő, hogy mi papok kétezzer év óta még mindig az első álom legyőzhetetlen kábulatával küszködünk. Talán ennek az órának az volt a legnagyobb fájdalma: isteni Üdvözítőnk előre látta, hogy sohase számíthat vigasztalásunkra, A történelem sorsdöntő óráiban mindig egyedül lesz. Mi saját kis életünk takaróiba burkolózva átalusszuk a nagy éjszakákat. Aztán dideregve szétfutunk.

„Aludjatok már és nyugodjatok!”

Voltak, akik kesernyés iróniát éreztek kicsendülni a szavakból, mások páratlan nagy fájdalmat. Annyi bizonyos, hogy a látó Lélek szavai ezek, aki tudja, hogy az egész világtörténelmen keresztül neki magának kell megvívni a harcot. A történelem új napjai nem a mi vergődő éjszakáinkból hajnalodnak elő...

2. Akit érettünk megostoroztak

Amikor szentmise közben kezembe veszem a hófehér ostyát, egyes szám első személyében mondom: „Mert ez az én testem”. Mikor pedig pappá szenteltek, Krisztus mondotta rólam: ez az én testem. Lábai az én lábaim, melyek ma is apostoli utakra visznek. Ajkai az én ajkaim, általa mai nyelven hirdetem az Igét. Kezei az én kezeim, hogy a mai embert is feloldozhassam. Szemei az én szemeim, hogy újra meg újra megsirathassam a világ nyomorúságát. Teste az én testem, hogy ismét odaadhassam élő, szent és Istennek tetsző áldozatul. (Róm 12,1) Coelibátusában tovább teljesedik az én életem: „Vágóáldozatot és ajándékot nem akartál, de testet alkottál nekem: égő és bűnáldozatok nem tetszettek Neked. Akkor mondtam: íme, eljövök.” (Zsid 10,5) Igen, papjaim szeplőtelen testében lépek, Atyám, mindennapi oltárod elé; „*ecce venio!*”

Valóban ilyen testet adok én isteni Mesteremnek? Ilyen szent és Istennek tetsző áldozat az én coelibátusom? „Szent, ártatlan, szeplőtelen?” (Zsid 7,26) Vagy pedig én vagyok a „pusztulás utálatossága a szent helyen?” A hófehér alba szennyes papi testet takar? S az örök Főpap szent gesztusai egy piperkőc pap karikatúrájában jelennek meg az oltár előtt? Az isteni Üdvözítő szent testére sújtó ostorcsapások elsősorban papjai testi bűneiért ontják tiszta vérért. Ó, ha legalább részvét ébredne szívemben ennél a tizednél!

3. Kit érettünk tövissel megkoronáztak!

A szédületes univerzumban a legnagyobb érték a személyiség. Önmagának és önmagáért való létező. Isten legtisztább tükrözése a világban. Egyszervaló és pótolhatatlan, mint az Isten; önmagában álló és önmagát átfogó, mint az Isten; önrendelkező, mint az Isten. Cselekedetei belőle indulnak ki, és mint felelősség hozzá térnek vissza. Nem használható föl, nem használható ki, és nem használható el. Nem dobható oda „magasabb szempontokért”, mert mint az Isten, önmagáért van. Nem eszköz és nem funkció. Joggal beszélhetünk a személy szent méltóságáról. Minden személy szuverén uralkodó. Király. Tisztelet, hódolat, elismerés jár neki. Jogod van, hogy azzá légy, aki vagy. El kell fogadnod olyannak, amilyen vagy. Belőled Istennek nincs másodpéldánya.

Ezt a szédületes méltóságot alapjaiban gyalázza meg a személy kigúnyolása, megcsúfolása. Hiszen hasznossági szempontoknak se lehet kiszolgáltatni, mert nem eszköz és nem alkotórész. A gúny pedig mások legaljasabb szórakozásának, szadista kielégülésének eszközévé, játékszerévé teszi a személyt. Nem vagy az, aki vagy, ha azzá leszel, amivé én akarlak aljasítani. Valóban felségsértés.

Az atomoktól föl a szédületes számú csillagokig, minden lehet játékszer az ember kezében, egyedül egy másik ember nem. A kicsúfolás pedig a legközönségesebb játékszerré aljasítja le őt.

És íme, amikor az Isten az ember kezébe esik, ezt a legborzalmasabb játékot is el kell szenvednie tőle. Végre ütött az óra, az ember magát Istent kaparinthatta kezébe, minden teremtett személy ösképét, az örök Igét. Az, akinek a legkisebb paránytól föl a legszédítőbb csillagokig minden szolgál és hódol, most az ember legaljasabb játékának tárgya lett. S ez az óra egyre tovább tart. Mikor egy pap Krisztusba öltözött lép az oltárhoz, s ott komédiát rendez; mikor Krisztus követségében érkezik a faluba, s Bacchus papjaként hordják el onnét a nép gúnykacaja között; mikor szennyes élete kis ügyeit köpik ellenségei Krisztus arcába; mikor hideg és kemény szívvel képviseli a szelíd és alázatos szívű Jézust; mikor sikerül neki is a legszentebb személyt maskarává aljasítani... Ez valóban az Isten-képmás metafizikai meggyalázása.

4. Ki érettünk a nehéz keresztet hordozta

Autonóm gondolkozásunk és naturalista életérzésünk számára talán a legnehezebb elfogadni azt, hogy Isten előtt bűnösök vagyunk, és csak két választás áll előttünk: vagy a kárhozat vagy a kereszt.

Claudel mondja:

Az élet célja, hogy éljünk? Nem, hanem, hogy meghaljunk.

És nem csupán ácsolni kell a keresztet, hanem föl is kell szállni rá. Igen, kereszt a munka, kereszt a hivatás, kereszt az együttélés másokkal, kereszt az együttélés önmagunkkal, de kereszt az Isten akaratának teljesítése is. „Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét mindennap, és kövessen engem.” (Lk 9,23) És Jézusnak talán azért volt olyan nehéz a kereszt, mert mi papok olyan könnyen vesszük. Életformánk állandó kísértés a tartalmatlan, üres és kényelmes életre. Fiatal korunkban nem kell vergődve megteremtteni egzisztenciánkat, férfi korunkban nem kell családi gondokkal viaskodni, beülünk a kész plébániára, közvetlen hivatalfőnök nincs mellettünk, napi penzumunk sincs kijelölve, hivatali időnk nem kezdődik percnyi pontossággal. A kereszt ott van templomunk tornyán, ott van oltárainkon, – lehet, hogy azért nem tartózkodunk szívesen közelükben. Rá van hímezve kazulánkra, – lehet, hogy azért sietünk levetni magunkról. Csak éppen az életünkön nincs. Ó szegény Krisztus, a papok ma is melletted vagy előtted haladnak, de a keresztet most is szegény civil Cirenei Simonok segítik hordozni...

5. Kit érettünk keresztre feszítettek

Talán szabad a titkot így is fogalmazni: Kit *miattunk* keresztre feszítettek. A tény itt áll előttünk: Krisztust a papok ítélték el. Isten törvényes szolgái, a szövetség őrei, a kinyilatkoztatás hordozói. Hogyan jutottak ide? A betű megölte bennük a szellemet, a hivatalból lassan kihalt a lélek, s a gyakorlatok mögül az áhítat. A hivatásból hivatal lett, a misztériumok helyébe a tekintély tornyosult, a bölcsesség helyét az evilági okosság foglalta el.

Ó, ha a misztikus Krisztus újból és újból megismétli a történelmi Krisztus sorsát, akkor ezen a ponton egészen ijesztő lehetőségek tárulnak elénk. Ó, Istenem, hány lélekben halt már meg Krisztus, mert mi öltük meg őt bennük. Kétezer év óta ellenségei írják alá halálos ítéletét, hűtlen hívei kiáltják a feszítéskor, de az ítélet szerzői és felbujtói a papok. Papok, akiknek szívében lassan elmeszesedett a szeretet: papok, akik az oltárnál Judás-csókot adnak Jézusnak: papok, akik talán még breviáriumboznak, de már régen nem imádkoznak; papok, akik még végzik a funkciót, de már elvesztették az unctiót... Farizeus papok, akik kettős életet élnek; és szadduceus papok, akik eladták magukat az imperiumnak... Papok, akik az utolsó kegyelmet is kiutasították, mint Dosztojevszkij nagy inkvizitora. A hallgató Krisztus szótlanul föléje hajol, és megcsókolja. Ez az egyetlen, ez az egész felelete. Az inkvizitor akkor fölrántja az ajtót, és kiutasítja Krisztust: Távozz, és ne jöjj többé vissza! Egyáltalán ne jöjj többé vissza!... soha, soha többé!

Minden aposztázia Krisztus utolsó csókjával indul el szomorú útjára...

... és a templom kárpitja meghasadt...

Elmélkedés a rózsafüzérről III.

A hízelgők el akarták hitetni Nagy Sándorral, hogy Jupiter fia. Amikor aztán megsebesült, kiomló vérével feléjük tartva mondotta: „Hát ehhez mit szóltok? Nem becsületes, rendes emberi vér ez?” – Ó, igen, a kinyilatkoztatáson kívül élő ember nem tudja elképzelni, hogy az Isten emberi vért hullasson, és hogy Isten szívéből valóságos emberi szeretet lüktessen felénk. Teremtett értelem nem tudja elgondolni, hogy a végtelenül szent Isten magára vegye a bűnt, s az örök dicsőség Királya a gyalázat fáján lehelje ki lelkét. A kereszt két szára tilalomfa és sorompó. Megálljt parancsol a természetes ész számára. Az alázatos hit előtt azonban a kitáruló kapu két szárnya, mely bevezet az Isten titkaiba. A keresztre két oldalról lehet tekinteni. Ha az egyik oldalról nézzük, akkor a bűn borzalmas nagyságának kinyilatkoztatása. De ha a másik oldalról közelítünk feléje, akkor az isteni szeretet végtelenségéről beszél. Ha bűn nem lenne, sok mindent tudnánk akkor is Istenről, de egyet, a legszebbet, a sírnivalóan szépet talán sohasem ismernénk; azt, hogy irgalmas. Talán volna örvendetes olvasónk telve édes poézissal, de nem lenne őt fájdalmas tizedünk, őt megrendítő felvonásunk, melyen keresztül Isten tanúságot tesz előttünk mérhetetlen szeretetéről. És lenne Immaculatánk, szikrázó alpesi fényben csillogó csoda, elérhetetlenül lebegne életünk egén; de nem lenne fájdalmas Anyánk, kinek szeméből könnyek permeteznek, s ölében elpihen megtépett emberi szívünk.

Csak a fájdalmas titkokról lehet rákanyarodni a dicsőséges olvasó útjára. Ha a lélek megjárta Isten megaláztatásának állomásait, ha megjárta és elbírt ezeket a távolságokat, csupán akkor lesz ereje elbírn azokat a távlatokat, melyek a megdicsőülés állomásain várnak az emberre. Ki tudná megmondani, melyik nagyobb titok? A végtelen Isten teljes *kiüresedése*, vagy a bűn förtelmeiből fölemelkedő ember *átistenülése*? Bárhol ringott a bölcsőnk, gyermekkorunk tele volt örvendetes titkokkal. De bármerre vezessen felnőtt életünk útja, előbb-utóbb a Kálváriára kapaszkodik. De hogy a megdicsőülés, az átistenülés titkaiban is részünk legyen egyszer, ehhez szédületes hit szükséges. Mikor a dicsőséges olvasó szemeit pergetem, érzem, hogy életem igazi titkai még hátra vannak. Olyankor minden azt mondja bennem: ne sajnáld, hogy múlik az életed, ne kapaszkodj bele görcsösen, hiszen az igazi még előtted áll. Húsvéti harangok búgnak, pünkösdi szelek zúgnak, és mennyei karok kórusa zengi: Jöjj... jöjj... megkoronázzlak. Ezzel a lélekkel hatolok be a dicsőséges olvasó titkaiba.

a. Ki gondolatainkat igazgassa

Kaleidoszkóp a lelkem. Szünet nélkül ébrednek benne gondolatok. Időnként káprázatos szépek, sokszor színesek, legtöbbször lehangolóan szürkék. Honnét jönnek, és mi az értelmük? Milyen sokszor nem jelentenek többet, mint egy tudattalan folyamat tudatos villanásait. Ösztönös énem mélyéből telefonhuzalok vezetnek éržeim felületére. S e drótokon gondolatok villódnak föl a mélységből, vagy a külső benyomások szaladnak le a mélybe. Nem egyebek, mint vegetáló, érzéki énem vetületei a szellem homályos tükrén. Gondolkodom, tehát vagyok – mondja az újkori bölcselő. Valóban, sokszor egész létem nem egyéb, mint kusza és szeszélyes gondolatok hullámmzése.

És ha csak hideg hullámok lennének! Ha csupán hidegen csillogó csillagok gyanánt keringenének, vagy mint megvilágított porszemek napfényes szobában, kergetnék egymást lelkem légterében, – de a gondolatok élnek, akarnak, gyújtanak, sodornak. E gondolatok én vagyok, az az én, akinek arcát még sohase láttam, de hangját egyre hallgatom: „Mert az ember gondolata vallani fog neked.” Igen, Uram, gondolataink a legőszintébb vallomás

Neked. „Már messziről megismerted gondolataimat.” Már messziről megismer gondolataimról. „Az Úr megismerte az emberi gondolatokat, mivel haszontalanok azok.” Gondolataim hű képe annak, aki vagyok: hiúság, érzékiség, üresség.

És ezek a gondolatok elkísérnek legszentebb cselekményeim közé is. Mikor zsolozsmámat végzem, mikor elmélkedem, mikor az oltárhoz lépek, egyszerre meglepnek, és hatalmukba kerítenek. Úgy vagyok velük, mint Ábrahám, mikor áldozatot készült bemutatni az Úrnak. Odakészítette a húst, aztán órákon át a ragadozó madarakat kellett hessegetnie. (Ter 15) Hessegetem én is a zavaró gondolatokat, melyek meg akarják fosztani minden imádságomat értékétől. Sokszor sírni volna kedvem, olyan tehetetlen vagyok velük szemben. Évek múltán megadom magam. A lehetetlenre senki sem köteles – mondom magamnak. De azért tudom, hogy nincs jól. Ah Uram, ki is tudna rendet teremteni gondolataim között? Csak Te! Ha Te közbelépsz, akkor megelőző, ihlető, felvilágosító kegyelem lesz belőlük. Ezért könyörgöm Jézushoz e titokban, hogy gondolataimat igazgassa.

b. Ki szavainkat kormányozza

Adná meg Isten kegyelme, hogy valahányszor e titkot imádkozom, mindig mélyebben belátnék az emberi szavak felelősségébe, rádöbbenék a szavak szentségére s a beszéd lenyűgöző hatalmára.

Kezdetben vala az Ige... és Isten volt az Ige. A beszéd a személyiség belső világának kinyilatkoztatása. Isten se örök csendben éli a maga végtelenül gazdag életét, hanem szentháromságos párbeszédben. Sőt az Atya csak azáltal Atya, hogy egy vele teljesen egylényegű Igében mondja ki egész önmagát. Ebben láthatjuk minden kimondott szó örök eszményképét. A beszéd nemcsak kifejez, hanem önmagunk is általa leszünk azzá, amik vagyunk. Nem csupán a belső tükre, hanem annak alkotója, formálója is. Szavaink visszahullanak tulajdon bensőnkbe, és ott élnek és hatnak tovább. A beszéd nem olyan, mint a vízgyűjtő medence. Miután megtelt, kicsordul. Aki erre vár, az sohase jut el a beszédig, mert sohase telik el mondanivalóval. Amikor valamit kimondunk, elsősorban lelkünk mélyét győzzük le, megfogalmazzuk azt, ami eddig jellegtelenül élt lelkünk tavában. A szó, amit kimondunk, fölold, tisztít, kibontakoztat, faragja lelkünk arcvonásait. Uram, kormányozd szavaimat, hogy tiszta és igaz beszédem híven tükrözze az örök Igét.

És az Ige testté lőn és miköztünk lakozék.

Ez a beszéd második feladata: összekötni az embert az Istennel és Istenben egymással az embereket. Igaza van Szent Ágostonnak, mikor azt mondja, hogy két néma állat sokkal jobban hasonlít egymásra, mint két ember, aki nem tud egymással beszélni. Kimondott szavaink fűznek össze bennünket társadalomba, közösségbe. Ezek a szavak építenek, vagy rombolnak, tisztítanak vagy beszennyeznek. Isten igéje mag. Nemcsak Isten Igéje, hanem minden kimondott szó több, mint hangkép. Mag, amely mások lelkében tovább él, kicsírázik, elbokrosodik. Vajon szavaim mögött mennyi a tiszta búza és mennyi a konkoly? „Mondom pedig nektek, hogy minden hiábavaló szóról számadást fognak adni az ítélet napján.” (Mt 12,36) Ó, Uram, kormányozd szavaimat, hogy meg ne szégyenüljek az ítélet napján! „Benne élet volt, és az élet volt az emberek világossága.” Nem, nem mindegy, hogy milyen szót mondok. Csak az a szó épít és gyújt, csak az a szó hozza közelebb Istent a lelkekhez, amelyben élet lobog. Csak azok a szavak lesznek a lelkek világossága, melyben meggyőződésem heve lüktet, hitem és szeretetem lángol, lelkesedésem izzik. „Isten szava eleven és hatásos”. (Zsid 4,12) Milyen lehangoló, ha Isten igéi fönn a szószéken éppen a prédikáló pap ajkán hálnak meg, hervadnak el, és hatástalanul hullanak a hallgatók közé. Mert élő igéket csak az Igéből élő lélekkel lehet hirdetni. „Az igék, melyeket én szólottam nektek, szellem és élet.” Amikor Isten nagyon meg akarja büntetni a világot, ezt a kettőt veszi

el papjai ajkáról: a *szellemet és életet*. Uram, úgy kormányozd szavaimat, hogy az örök élet forrásai fakadjanak nyomukban.

Midőn mély csend nyugózott le mindent... mindenható Igéd királyi székéből leszállt...

Csak annak a szónak van hatalma, amely a csendből születik... Mikor a függöny felgördül, halálos csönd borul a nézőtérre és színpadra egyaránt. Ebben a csendben hangzik föl a szó. Valahogy minden beszédnek tiszta és mély csöndből kell fölfakadnia, mint az Alpesek felhői. A csend nemes fém, aranyfoglat a gyémánt-szavak körül. Az a szó, amely nem a csend mélységeiből fakad, és nem oda tér vissza, csörömpölő üvegszilánk. Azt is megsebzí, aki mondja, azt is, aki hallgatja. Shakespeare hősei patetikus lendülettel mozognak a színen, de amikor a legmélyebb érzésekre kerül a sor, elhallgatnak, – ... a többi néma csend – mondja Hamlet végszava. Ezért nincs lehangolóbb látvány a fecsegő, folyton anekdotázó papnál. A szó csupán olyan neki, mint pipás ember szájában a nyál, köpködni kell. A csend pedig mint nyitott szemetesláda, – folyton meg kell tölteni hulladékszavakkal. Ó Uram, igazgasd szavaimat, hogy a csend úgy ölelje körül őket, mint a bársonyos ég a ragyogó csillagokat.

c. Aki cselekedeteinket vezérelje

Gondolatok keringenek bennem, szavak szakadnak le ajkamról, véleményt formálok magamról és másokról. Mindegyiken rajta van egyéniségem pecsétje. Legbensőbb valóságomat mégis az mutatja, hogy miként *cselekszem*.

Miből is születnek meg cselekedeteim? Kétségtelen, hogy adottságaim, ösztönös hajlamaim nagy szerepet játszanak. Azonban nem vagyok csupán ösztönképlet, hiszen szellemi lénynek teremtettem. Lelkem eszmény és eszmények felé tájékozódik. Ha az ösztönös vágyaknak erős nyomása van is akaratomra, de ugyanakkor az értékek is vonzást gyakorolnak reám. Szólítanak, hívnak, lelkesítenek.

Melyik lesz erősebb? Az ösztönös áramlások ragadják magukhoz cselekedeteim kormánykerékét, vagy pedig eszményeim? Aki fölkutatta saját mélységeit, az már tudja, hogy az értékelésnél mekkora szerepet játszanak érzelmeink. Rajtuk keresztül pedig a mélységek párája árad az ingadozó akaratra. És az értelem? Sok esetben az se tesz mást, mint szalonképes ruhába öltözteti meztelen indulatainkat.

Milyen tragikus. Akaratunk önmagában vak képesség, értelmünk pedig erőtlen, a motívumok folyton változnak, tetteink pedig tovatűnnek. Hát akkor mi dönti el cselekedeteink irányát? A mélységben meghúzódó érzület. Az eszményeivel eltelt kedély és hivatásáért lelkesedni tudó szív. Csak ez a szent szerelem képes ellensúlyozni, sőt legyőzni a vitális erők elemi sodrását. De melyikünk ne érezné az állandó veszedelmet, hogy hivatásunk sablonos gyakorlatai mögött észrevétlenül átalakul az érzelmi anyag, idegen, ellentétes érzület gyülemlik össze, s egy váratlan pillanatban bekövetkezik a robbanás. Uram, amikor arra kérlek, hogy vezérelj cselekedeteimet, akkor elsősorban azért könyörgök, hogy a papi érzületet őrizd, mélyítsd, növeld a lelkem mélyén! Hogy szívem mindig Szívedre rezonáljon.

1. Aki halottaiból föltámadott

Ki tudná elemezni azokat az érzéseket, amelyek Nagyszombat alkonyán tavaszodnak elő az emberi szív mélyéből? Ott térdelünk Krisztus koporsója előtt és könnyeinkkel küszködve keltegetjük: „Ébredj fel, miért alszol, Uram? Ébredj fel és ne taszíts el végképpen. Ébredj fel, Uram, segíts minket és szabadíts meg minket.”

Ez a hír számunkra minden. Reményünk, üdvösségünk, jövőnk, boldogságunk bölcsője. Mert ha Krisztus nem támadt föl, akkor hiábavaló a tanítás és hiábavaló a hitünk, (vö. 1Kor 15,14)

Mikor a tizedet imádkozom, ezek az érzések úgy lepnek meg, mint a márciusi szél. Ilyen márciusi szél most a szívem. Csupa remény és csupa bánat. Csupa könny és csupa mosoly. Lelkem Krisztus koporsója. Előtte letérdelek és keltegetem őt: „Kelj fel... miért alszol. Uram, szabadíts meg minket!” Ó Uram, mennyi kegyelem van eltemetve a múltamban. Minden esztendő, ami elfutott fölöttem, koporsó, remények nyugszanak benne, remények, amikből nem lett valóság.

De most nem időzöm a múltnál. Ha lelkem Krisztus koporsója, akkor csupa ígélet és lehetőség. Arra gondolok, amit Szt. Tamás tanít a „*potentia oboedientialis*”-ról: „Isten minden teremtményt valamely más, magasabb cselekvésmódba vihet át, amelybe természetes hatóok viszi.” (III. q. 11. a. 1.)

Minden kis fűszál harmatos szeme és minden csillag csillogó szeme Istenen pihen. Minden atom minden pillanatban kész, hogy önmaga fölébe nőjön, és szolgáljon egy magasabb rendnek. Ha Isten int, a nap nem mozdul Gabaon felé, hús forrás fakad a szikla szívéből, és kivirágzik Áron vesszeje. Amikor pedig pappá szenteltek, Isten addig emelte lelkem fölfelé nyújtózó készségét, hogy magának Krisztusnak királyi papsága virágozzék ki rajta. Minden papi lélekben minden percben végtelen lehetőségek lappanganak. Akkor is, ha ifjúságom tüzei régen kialudtak, akkor is, ha Krisztus évtizedek óta alszik a szívemben. Nem számít. E pillanatban fölébreszthetem, és holnap szent pap lesz belőlem. „Kelj fel, Uram, segíts engem, szabadíts meg engem!” Hogy új tavasz és új húsvét lehessen. Ébredj föl, Uram, a szívemben, s akkor egész falum fölött zúgni fognak a húsvéti harangok, bennem pedig újra orgonálni kezd a papi lélek boldog békéje.

„Feltámadtam és mégis veled vagyok. Alleluja!”

2. Ki a mennybe fölment

Mikor Romano Guardini a Harmadik Birodalom bukása után Bécsben meghallotta a Stephansdom harangját, könnyek szöktek a szemébe, és halkán suttozta: Es is noch ein christliches Land! Valami ehhez hasonlót érzünk valamennyien, mikor megszólalnak a húsvéti harangok. Még az is, aki régen elvesztette kapcsolatát gyermekkora élő hitével, valamit érez, valamit megsejt a húsvéti harangok zúgásában. Kozmikus és szent öröm árad szét a világon, amelynek hatása alól se vonhatja ki magát. Az örök ígéretnek ünnepe magának a létnek öröme ez. Ekkor értjük meg először Szent Pál szavait: „Krisztussal együtt már föltámadtunk, vele együtt már a mennybe felvitettünk.” (Ef 2,6)

Az első húsvét óta a föld nem képes többé egész pogány lenni. Amíg a templomok állnak, amíg a harangok zúgnak, amíg a tavaszi szellők alleluját lobogtatnak a mozduló mezők fölött, addig a világ megérzi, hogy az ég nyitva van fölötte. És amikor a papok lelkéből erő és lendület árad, amikor a papok életéből örvendező tisztaság és tiszta öröm tükröződik, akkor körülöttünk már egy darab mennyország mosolyog a világra. „Azért tehát, ha föltámadtatok Krisztussal, keressétek az odafönt valókat, ahol az Isten jobbján ülő Krisztus vagyon. Az odafönt való dolgokat keressétek, ne a földieket.” (Kol 3,1-2) Ha a pap csupán az oltárnál pap, egyébként pedig a földön turkáló, sopánkodó kesernyés hétköznapi lélek, akkor persze hogy penészszagú lesz a kereszténység is körülötte.

Werfel egész könyvet írt az elsikkasztott mennyországról. Keresem én is, hol sikkadt el életemből? Amíg égtem és éltem, amíg harcoltam és dolgoztam, addig a mennyei ég kékje mosolygott le egemről. Amíg voltak nagy álmaim és hittem bennük, addig egy „más világban” éltem. Aztán egy szép napon „reális” lettem, – és a siralom völgyében fölébredtem. Tulajdonképpen ez is az élet egyik paradoxona. Amíg az ember hajszoja a mennyországot, addig mennyei békében él, amikor abbahagyja, hogy megpihenjen, akkor veszíti el lelke békéjét és boldogságát.

3. Ki nekünk a Szentlelket elküldötte

A kinyilatkoztatás nem jegyezte fel az első szavakat, amelyek a gyermek Jézus ajkait elhagyták. Hogy a lelke mit suttogott, azt tudjuk: „Azért jövök, hogy megtegyem akaratodat.” De az emberi beszédre nyiladozó ajkán mi volt az első szó, nem tudjuk. A mennyei Atya nevét ejtette ki először: Abba. Atyám!/? Talán. Vagy a Szűzanya drága nevét? Lehet. Azt azonban följegyezte az Írás, hogy mik voltak az utolsó szavak, melyek itt a földön elhagyták emberi ajkát. Ó Istenem, utolsó szavak! A föld rohan tovább az űrben, és viszi magával ezeket a szavakat. A történelem tovaszáguld kiszámíthatatlan útján, és viszi magával ezt az üzenetet. Utolsó szavak, amelyek azóta is ott lebegnek az ascensio napfényében fürdő domb oldalán. Utolsó szavak Szent Lukács evangéliumának utolsó lapján. Milliók olvasták azóta, aztán becsukták a könyvet, és könnyes szemekkel tekintettek távozó alakja után. Alakját már rég fölitta az ég aranya, de a szavak még egyre muzsikálnak: „És én elküldtem Atyám ígését rátok: ti pedig maradjatok a városban, míg nem fölruháztatok erővel a magasságból.”

Ezek a szavak nekünk papoknak szólnak. Maradj! Egy lépést se tégy, ha nem a Szentlélek lobog a szívedben. Semmit se ér az életed, ha már nem vagy a Szentlélek hárfája! Azé a Szentléleké, aki „élő forrás, tűz, szeretet.” Ne mondd, hogy elsápadtak az örök élet vizei, kedélyed megfáradt medrében. Ne mondd, hogy nincs többé lángolás öregedő szíved zsarátnokán. Ne mondd, hogy lelked ligetében a szeretet minden lombja lehullott. Hiszen vetted a Szentlelket! Pap vagy, az Isten Lelke most is lebeg lelked mélységei fölött. Pap vagy, és nem galambdúc, ahová csak aludni jár a lélek. Templom vagy, nem hangár. Pünkösdi harang vagy, nem nagypénteki kereplő. Ígélet vagy, és nem megfáradt emlék. Erő vagy, és nem elernyedtt húr a hegedűn. „Fogadjátok az erősség Lelkét!” Csak hívnod kell, és kibontja benned a szárnyát. Csak ki kell tárnod az ablakot, és a szeretet szellője hárfázik kedélyed ezüsthúrjain. Csak rá kell fűjnöd a parázsra, és primiciás oltárod minden lángja újra lobogni kezd. „Ezért figyelmeztetek, szítsd föl magadban Isten kegyelmét, amely kézföltételem által benned van.” (2Tim 1,6)

4. Aki téged Szentszűz, a mennybe fölvelt

E pillanatban mintha a mindenség minden harangja megkondulna. Az Isten legszebb, legmelegebb és legédesebb gondolata hazatért. Egyszer fehér szárnyakon szállt le a földre. Jákob létráján millió angyal kegyelmet vitt le a bölcsőjébe. És Mária lelkében minden kegyelem növekedett korban, bölcsességben és kedvességben Isten és az emberek előtt. De mi volt minden kegyelmének forrása? Áldott anyasága. Ezért teremtette, őrizte, halmozta el őt az Isten. Ezért lett szeplőtelen, és ezért maradt sértetlen, és ezért vétetett föl a mennyországba dicső testével is. Valóban azt kell mondani, a Szűzanya egyáltalán nem is lenne, ha Isten anyja nem lenne.

Kétségtelen, nagy méltóság az Isten anyjának lenni. És mégis! Az anyaság elsősorban nem méltóság, hanem hivatás. Isten szeme előtt egy hivatás lebegett: ha Jézus egészen ember lesz, akkor Mária legyen egészen anya. Íme, az Ember, és íme, a te Anyád. Ehhez a hivatáshoz teremtette a személyt. Aztán a személyt elhalmozta minden kegyellemmel, hogy hivatásához fölérjen, hogy a személy teljesen betöltse azt, hogy egy legyen a hivatásával. Tehát minden kegyelem, amit kapott, ezt a hivatást mélyítette, formálta, gazdagította. Fogantatásától kezdve egészen a megtestesülés pillanatáig minden kegyelem, ami rásütött a lelkére, anyábbá tette. (Bocsánat a szóért!)

És most itt van a csúc. A beteljesedett kegyelem a beteljesedett anyaságot jelenti. Minden titka és minden kegyelme anyaságára vonatkozott. Mivel pedig az anyaság testi vonatkozást jelent, test szerint is fölvetetett az égbe. „Egészen szép vagy, én lelkem, szeplőtelenem!”

Egészen szép vagy most, mert egészen anya vagy! Irgalmasságnak anyja az irgalmasság trónusánál. Minden kegyelmek anyja a minden kegyelmek forrásánál. Szépen mondja Szent Bernát: „Mária, miként Krisztus, felmenvén a mennybe, ajándékokat adott az embereknek.”

Szűzanyám, mikor Isten engem teremtett, akkor is egy hivatás lebegett szeme előtt: „Te pap vagy mindörökké!” Ehhez a hivatáshoz teremtette testemet, lelkemet. Születésem pillanatától kezdve fölszentelésem pillanatáig minden kegyelmet azért kaptam, hogy papibb legyek. Fölszentelésemről kezdve minden kegyelem mélyebben pappá akar tenni engem. Ó áldott Szűzanyám, add, hogy személyiségem mindjobban betöltse hivatásomat, hogy életem és papságom lassan egyetlen valóság legyen. Ó Szűzanyám, add, hogy életem utolsó pillanatában a beteljesedett kegyelem bennem is a beteljesedett papság legyen!

5. Ki téged Szentszűz a mennyben megkoronázott

Mikor a nap fölkel a könnyes szemű felhők mögött, mielőtt megjelenik, rózsaszín sugarát előre küldi. És amikor a lángoló hegyek mögött lenyugszik, nem látjuk már, de bíboros sugarát továbbra is rácsókolja ámuló egünkre. Aztán a színek szimfóniája között magához vonja az utolsó sugarát. Ez a mi édes Szűzanyánk földi története. Ezüstfényű hajnali csillag az öröndetes olvasóban. Aztán a dicsőséges olvasó alkonyi egén újra feltűnik mint bíboraranyba égő esti csillag, hogy millió angyal harsonája közben lépjen a dicsőség trónusára.

Azt mondják, a kereszténység a szeretet vallása. Igen, és még valami, a hit vallása.

Nem tudom, hány ezer vallást tart nyilván a vallástörténelem. De mind megegyezik abban, hogy élményvallás. Keresi a módot, hogyan élje át, hogyan tapasztalja meg az Istenséget. Egyedül a keresztény hit-vallás. „Boldogok, akik nem láttak és hittek!” És ebben van a Szűzanya igazi nagysága. Gigantikus hite hozta le az Igét méhébe, ez a hit ragadta a lelkét mind magasabbra, vitte föl egészen Isten trónusáig. Végig az egész életén ismétli: „Ecce ancilla.” (Íme, az Úr szolgálóleánya.) Nem értem, nem látom, de hiszem! Aki így tudott meghajolni és szolgálni a földön, annak uralkodnia kell az égben. A Regina coeli nem más, mint az Ecce ancilla diadalmos ujjongó visszhangja. „Ez a mi hitünk diadala.”

A Szűzanya hitt, amikor senki se hitt. Hitt a bölcső fölé hajolva, és hitt a kereszt fölé borulva. Hitt, mikor még senki se hitt. Péter se, János se, Magdolna se. Nem ment húsvét hajnalán a sírhoz, nem vitt balzsamos kenetet, nem sopánkodott, hogy ki hengeríti majd el a hatalmas köveket, nem jajveszékelt, hogy ellopták az Úr testét. Mert hitt. Mit is keresett volna húsvét hajnalán a kételkedő, hitevesztett tanítványok között? Most megkapja mindezért a koronát. „Boldog vagy, aki hittél!”

Szűzanyám, ez a Te assumptiod hegyorma. Innét a hitnek égbevezető ormáról szállottal föl az égbe. Ide kísérték, innét cseng feléd forró fohászom:

„Vonzz bennünket, Szemplótelen Szűz, utánad futunk keneteid illatára.”

Szentszűz, vonj magad után öröndetes, fájdalmas és dicsőséges titkaidon át, hogy én is mindjobban belegyökerezem a hitbe, hitből éljek, hitben éljek, hitemnek éljek és hitemért éljek. Egyszer ennek a hitnek ormáról emelj föl engem is Hozzád az Égbe!

„A pályafutást bevégeztem, a hitet megtartottam, készen vár már reám az igazság koszorúja, amelyet megad nekem azon a napon az Úr, az igazságos bíró.” (2Tim 4)

III. rész

Elmélkedés az erényekről

Bizonyára sokan olvasták Mereskovszkij nagy trilógiáját, *Krisztus és az Antikrisztus-t*. Bármilyen legyen is a véleményünk a műről, elejétől végig érezzük írójának vergődését, őszinte sóvárgását az igazság után. Krisztus arca lebeg állandóan lelke előtt, s keresi annak objektíválódását a történelmi térben. Egyik oldalon ott áll a leáldozó antik kultúra egész tüneményes szépségével, ott áll a reneszánsz művészetének ragyogásával, látja Nyugat technikai készülődését azzal a titáni törekvéssel, hogy meghódítsa az egész világot. És mit lát a másik oldalon? Lehangelő az a kép, mely elébe tárul. Látja a történelmi kereszténység fájdalmas botrányait s a keresztények kiábrándító kicsinyességét, sivár formalizmusát. Vajon melyik oldalon áll Krisztus és melyiken az Antikrisztus? Az író nem akadályozza rokonszenve a klasszikus pogányság iránt. Tudja, hogy annak kora végleg lejárt. Azt is tudja, hogy csak Krisztus képes megmenteni a világot. De hol találja meg Krisztust? Elmélyed a Nagy Konstantint követő időkben, aztán a reneszánsz-egyház korában. Végül Nagy Péter alakján keresztül a keleti egyház arcát világítja meg. Mindenütt fájdalmas csalódás fogadja. A történelmi egyház s főként a papság lesújtó megállapítást érlel meg lelkében: Krisztus nem található meg egyikben sem, az igazi egyház János egyháza lesz, de ez még csak eljövendő.

Az író téved, de tévedése tapasztalati igazságon alapszik, s ez tragikus. Ha alázatos lélekkel olvassuk a mű lapjait, fájdalmasan érezzük, hogy mi papok valóban nem vonzzuk a lelkeket Krisztushoz, hanem életünk példájával inkább elijesztjük tőle. Hányszor használjuk a szószéken az apologetikus ízű hasonlatot: az Egyház kívülről nézve olyan, mint a gótikus templomablakok. Előbb be kell lépni, s belülről szemlélni, csak akkor tűnik elő páratlan szépségük. Ki is állunk Egyházunk kapujába, s hívogatjuk befelé a lelkeket. Igen, ha belépnének, számukra is feltárulnának szépségei. De hogyan lépjenek be, mikor a küszöbön mi állunk, és elveszük kedvüket, hogy belépjének.

Ha a megtérések lélektanát bogozgatjuk, mindenütt megtaláljuk egy szentéletű pap, vagy imponáló keresztény jellem döntő hatását. Ha pedig arra keresünk választ, hogy a sok kereső lélek végül is miért nem talál haza az Egyházba, ismét csak személyes jellegű hatásokra bukkanunk: kicsinyes keresztények, anyagias és jellemükben gyenge papok ábrándították ki őket. Ezért kívánja Szentséges Atyánk, hogy a pap ne csupán az alázatosság, engedelmesség és igénytelenség tükrén keresztül mutassa meg Krisztust a lelkeknek, hanem minden erény példaképe legyen. „Kell, hogy a pap az összes erényekkel ékesített legyen és másoknak a jó élet példaképét nyújtsa – idézi Kempis szavait. – Társas életében ne járjon a világiak szokásos és közönséges útjain, hanem a mennyekben az angyalokkal, vagy a földön a tökéletes emberekkel.”

Elmélkedésünkben most csak a vallásosság, okosság és igazságosság erényeit tegyük megfontolás tárgyává. Főként azt a kegyelmet kérjük isteni Mesterünktől, hogy eljuthassunk önmagunk helyes megismerésére. Ne csak azt tudjam mondani: igen, ilyenek vagyunk mi, emberek, mi, papok, hanem igen, ilyen vagyok én!

1. A vallásosság erénye

Fiatal pap koromban volt egy öreg pap atyai jobarátom. Ha régmúlt időkről emlékezett, és papokról esett szó, időnként hozzátette: Valóban katolikus keresztény volt az illető. – Vagy: – Igen, vallásos ember volt. Isten nyugosztalja! – Akkoriban nagyon különösnek találtam

jellemzését. Hát lehet ez másként is? Dehát jozefinista, liberális korról volt szó, így könyveltem el magamnak. Azóta eltelt vagy húsz esztendő, a jozefinizmus és liberalizmus történelmi emlék csupán. Mégis húsz év fájdalmas tapasztalata döböntett rá arra a fölismerésre, hogy még ma is mily ritka az igazán vallásos pap közöttünk. Sajnos a magyar nyelvhasználat is sokat ártott e szónak. Olyan mellékízt kapott, amit nem szívesen vállalunk magunkra. Mert ha vallásost mondunk, bigottat értünk; ha valakit jámbornak címezzük, együgyűnek gondoljuk. Vallásosak a gyermekek és öregek. Egyik kategóriába se szánjuk magunkat. Talpraesett, sikerült emberek általában nem szoktak „mélyen vallásosak” lenni. Sokszor fiatalkori emlékek is diszkreditálták lelkünkben az igazi vallásosságot. Jámbor nagynénik, akik csak sohajtozni és prédikálni tudtak; hálaistenkedő papok, akiknek egész élete a megtestesült praeteritum perfectum volt; sápadt és hajlott kispapok, akik „jámborak” voltak, de a valóságok világában egyszerre elvesztették lábuk alatt a talajt. Időnként nem tudtunk attól a gondolattól szabadulni, hogy azok lesznek a vallásosak, akik az élet kocsijáról lemaradtak, akik már eleve lemondtak arról, hogy utolérjék az erőseket és egészségeket. Mivel a természetes értékek vonalán hiányérzetek keserítik életüket, háttérbe szorult énjük a jámborság terén kompenzálja magát. Sokszor ebből magyarázható keserű kritikájuk, farizeusi ítélkezésük és szeretetlen viselkedésük a „nem jámborokkal” szemben.

Mindennek természetesen semmi köze sincs az igazi vallásossághoz. Az egészen más. Kis Szent Teréz három éves korában az égbe kíváncozott. Nagy Szent Teréz öt éves korában kirohant az utcára, és kiáltozta: Örökkévalóság! Örökkévalóság! Sziennai Szent Katalin hét éves korában jegyezte el magát az Úr Jézussal. Szent Benedek kamasz korában szökött meg Rómából, s vonult a vadonba. Szent Brúnó napokon át csak azt tudta suttozni: Ó, jóság! Szent Ferenc egész éjjeleket sírt át, mert nem szeretik a szeretetet. Szent Tamás finom és intellektuális lelkének fájdalma pedig, hogy nem ismerik az Igazságot. Sok út, sok mód, sokféle típus. Valamennyi egy fénysugár minden vallásosság örök eszményének, isteni Mesterünknek arcáról, aki „...*halandó életében, hangos kiáltással és könnyhullatással imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól. Istenfélelme miatt meghallgatásra is talált.*” (Zsid 5,7)

Arra keresünk feleletet, mi az igazi vallásosság? Nézzünk isteni Üdvözítőnkre. Amikor belép az élet kapuján, életének első pillanata, szívének első dobbanása, lelkének első mozdulása: „*Azért jövök, hogy akaratomat megtegyem.*” Az első szava, amit följegyeztek tőle: „*Hát nem tudátok, hogy abban kell lennem, ami Atyámé?*” Utolsó szívdobbanása, lelkének utolsó mozdulása, életének utolsó pillanata pedig: „*Atyám, kezembe ajánlom lelkemet!*” Egész életének története: „*Azokat cselekszem mindig, mik neki tetszettek.*”

Fogantatásának pillanatától kinszenvedésének pillanatáig életének egyetlen tartalma: *Abba! Atyám!* Harminchárom évének egész története hódolat és lebomlás a mennyei Atya előtt: „*Meghallgattatott az ő hódolatáért!*”

Mi tehát a vallásosság? Eleven, bensőséges, személyes viszony Istennel, a lélek megragadottsága Isten által. Az isteni elem uralkodik gondolkodásunk, érzületünk és törekvéseink felett, életünk egyetlen, mindent átfogó „*az ő szent nevének hozott áldozat*”. Minden, ami bennem van: gondolataim és vágyaim, kísértéseim, tusakodásaim és nyomorúságom, sőt bűneim is, mind, mind Isten lábai elé hulló vallomás. Húz a mélység, metafizikai borzongások járják át szívemet. Hajnalig birkózom az Úrral: „El nem bocsátalak, míg meg nem áldasz engem!” Hogy tud fájni belső világom szörnyű sivársága! De akkor is csak azt sóhajtom: „Mint a barom, olyan voltam szemedben, de akkor is mindig Veled leszek!” És ha nyomorúságom szemétdombján minden földi reményem összeomlik, akkor is Jób szavait suttogom: „Még ha meg is ölné engem, akkor is Benne remélnék.”

Istenem, milyen kevés vallásos lélekkel találkozunk az oltár körül! Mennyi közöttünk a kényszer-imádkozó. És hányan vannak, akik képtelenek lelkükben megteremteni azt a belső csendet, ami nélkül tisztességes imádság el sem képzelhető. Tíz éves pap korában már

képtelen az ember tíz percig térdenállva imádkozni. A lélekben nincs már megrendülés, a szertartásokban semmi devóció. Milyen nagy csapás egy népre, ha csak kenetes szavú, de nem vallásos lelkű papjai vannak.

Hiszünk Istenben, de az Isten idegen számunkra. „Te hiszed, hogy van Isten. Jól teszed. Az ördögök is hiszik, és reszketnek tőle,” – mondja Szent Jakab apostol, A lelkek... A lelkek!... Ha városból jöttem, talán egy lelkes hittanár ébresztette föl hivatásomat. Láttam magam, mint jövődiákpostolt... A fiúk... A fiúk!... A szemináriumban nagyobb távlatokat és tüzes indításokat kaptam... Hódítani!... Aztán a szentelés után hirtelen belecseppentem a munkába, s néhány hét múlva már késő éjjel birkóztam a breviáriummal... A munka! A munka! Egyszerűen és kivédhetetlenül vitt a futószalag: reggel az iroda, délelőtt a gazdaság, délután a látogatások, este az egyesületek... S az Isten? Az Isten következetesen és végzetesen kimaradt. Ahogy reggel a kazulát leteszem, vele együtt a következő reggelig vállfára kerül az én Istenhez való kapcsolódásom is. A történések végső magyarázata legtöbbször el van rejtve szemeim előtt. Mi az oka például a tömegek vallási elhidegülésének? Ritkán hatolunk le a probléma gyökeréig. Nem is sejtjük, mennyire egyetemes vágyat fejeznek ki az apostol szavai:

„Mutasd meg nekünk az Atyát, és ez elég nekünk!”

Az emberek legforróbb vágya, legsürgetőbb igénye papjaikkal szemben éppen ez: Mutasd meg nekünk az Istent, s ez elég nekünk! Nem Keresztelő Szent János utóda lettél, hanem alter-Christus! Nem elég nekünk, ha kemény szavakkal bűnbánatot hirdetsz, nem elég nekünk, ha messziről rámutatsz a Mesterre : „*Íme , az Isten Báránya!*” Te Krisztus mása vagy! Az Atyát mutasd meg életteddel, az Istent tükrözd állandó imádságos lelkeddel!

Az elmúlt évszázadok legnagyobb csapása, hogy a vallásos papok száma mérhetetlenül megfogyatkozott. A pap Isten embere. Itt a szegény magyar földön pedig a szó emberei, a viták emberei, az akták emberei voltunk, csak éppen a szenvedélyes imádság emberei nem. Szónokok, apológéták, gazdák, a két világháború között mozgalmi emberek lettünk. Alkottunk, építettünk, szerveztünk, s nem gondoltunk arra, hogy nagyon sokszor a hódító megszállottság, az építkező kedv és szervező szellem a vallásosság hiányának a jele. Arra van szánva, hogy eltakarja a belső ürességet, pótolja azt, ami belül hiányzik. Isten nincs jelen a viharban, sem a szélvészben, hanem mélyen vallásos papjainak sugárzó személyiségében. De mivel ezt nem találták az emberek, valami megrázó, sokszor nem is tudatos csalódással, magától Istentől távolodtak el. Az ember szinte el nem tudja képzelni, hogyan lehetne bennünket, magyar papokat mély Isten-élményre, Isten-éhségre vezetni. Hogyan lehetne minket Isten szolgálójából Isten barátává tenni? Hogyan lehetne a programmal telített mozgalmi emberekből Istennel telített személyiséget formálni? Nos, ami ember számára elképzelhetetlen volt, azt megvalósították az idők. Ha még ma se sodródunk bele az Isten-közelség atmoszférájába, akkor nincs több remény számunkra.

2. Az okosság erénye

„Úgy küldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé. Legyetek tehát okosak, mint a kígyók és ártatlanok, mint a galambok.” (Mt 10,16)

Mintha csak napjainkban szólnának e szavak. Legyetek okosak! De egyszerűek is! E két erény csodálatosan kiegészíti egymást. Az okosság egyszerűség nélkül ravaszkodássá, az egyszerűség okosság nélkül együgyűséggé válik. Az okosság könnyen nagyképűségbe csap, ha nem párosul evangéliumi egyszerűséggel. Az egyszerűség pedig a korlátoltság és hamis alázat kátyúiban akad el, ha nem ragyogja be az okosság szellemi világossága. Hányszor szegez az élet kérdéseket a mellünknek. És nekünk hűnek kell maradni az igazsághoz, de őrhelyünkön is. Nem lehetünk gyávák, de szájhősök se. Tanúságot kell tennünk az Igazságról, de okos higgadságunkról is. Ha csupán természetes okossággal rendelkezünk,

talán elkerüljük a hazugságot, de körmönfont hamiskodásunk méltatlanná tesz bennünket Mesterünkhöz, aki megparancsolta, hogy beszédünk legyen: igen-igen, nem-nem. Ha csak az erősség erénye fűti szívünket, bátorsággal teszünk tanúságot az igazságról, de sokszor meggondolatlanságunkról is. Kell, nagyon kell az okosság természetfölötti erénye! „Ó, Alkotó Lélek, jövel,... Te alkotád a szíveket, hozd nekik bő kegyelmedet.”

Az okosság egyik szemével a célt nézi, másikkal az eszközt: itt és most hogyan kell cselekednem a cél érdekében? Minden célratörekvés kockázattal jár, és minél magasabb a cél, annál nagyobb a kockázat. Ha valaki a legnagyobbat, Isten örök bírását tűzi ki célul, világos, hogy a legnagyobb kockázatot vállalja magára. Ebből már világos, hogy az okosság nem lehet egyenlő a kockázat megszüntetésével. Aki semmit se kockáztat, az semmit se nyer. A mondottakról már sejtjük, mit jelent az igazi okosság. Két véglet között foglal helyet. Az egyik oldalon áll az oktalanság, a megfontolatlan hebehurgyaság. Csak a célt látja, a kockázatot nem. A másik oldalon a test okossága, a „prudentia carnis”, mely csak a kockázatot nézi, a célt nem. Az első magában a kockázatban látja a hősiességet, a másik a megalkuvásban az okosságot. A hamis hősiesség áll itt szemben a hamis bölcsességgel. Az egyik önhitt és a másik praktikus hitetlenség. Az első azt gondolja, akkor is megtalálja életét, ha okatlanul veszti el, a másik egyáltalán nem hiszi, hogy csak az találja meg életét, aki elveszti azt.

Az ember folyton választás elé sodródik, a választás pedig mindig kockázat. Az okosság nem más, mint a helyes kockázat erénye. *Istenért képes kockáztatni mindent, ami nem Isten, mert amikor „mindent” kockáztat, tudja, hogy semmit sem kockáztatott.* „Tudom, kinek hittem, és bizonyos vagyok!” – kiáltja az Apostollal.

Isten mentsen meg bennünket attól is, hogy a lelkek vezetésében hamis, evilági okosság vezessen. „A test okossága halál... Isten ellensége.”

A magunk áldozatoktól mentes, kereszttektől irtózó lelkületét hogy merjük a lelkek mértékévé tenni? Házassági visszaéléseket szemrebbenés nélkül feloldozunk. Lelkeket, akik fogadalommal kötötték magukat Istenhez, mi magunk beszélünk rá, hogy adják meg magukat a változott körülményeknek. Sokszor egészen ijesztő méreteket ölt az a naturalizmus, amely gyóntatószékeinkből árad, A nyárspolgár jelszava mindig ez volt: Isten nem kíván ilyen sokat! És már én is nyárspolgár lettem, hogy merem ezt a nyárspolgári szellemet bevinni a gyóntatószékbe, s ott Krisztus ajkaira adni! Ehhez ijesztő felelőtlenség kell. Krisztus bírói székén ülve olyat mondani, ami Krisztus lelkével ellenkezik, az épp olyan meggyalázása Mesterünknek, mint mikor piszkos kézzel illetjük szentségi testét. Mert „*Aki test szerint él, nem lehet kedves Isten előtt. Ti azonban nem test, hanem lélek szerint éltek, ha valóban Isten lelke lakik bennetek. Akiben ugyanis nincs Krisztus lelke, az nem tartozik hozzá.*” (Róm 8,8)

3. Az igazságosság erénye

Különös dolog, éppen azok, akik mélyebb lelkiéletre törekszenek, gyakran figyelmen kívül hagyják ezt az erényt. Fegyelmezik magukat, önmegtagadásokat gyakorolnak, szeretnek imádkozni, de az igazságosság elkerüli figyelmüket. Hány őszinte, buzgó lélekkel találkozunk, akik jellemükben nem kifogástalanok. Talán nevelődésüknek is van ebben része. Építeni kezdjük természetfölötti életünket, és az alap, amelyre építjük, gyenge. Egész életünkben magasépítéssel foglalkozunk, mielőtt a jellem természetes alapjait leraktuk volna. Hányan kerülnek ki a szemináriumból törtető, hízelgők, háttérben bujtogatók. A kegyelem állapotában vannak, de a nyílt és becsületes karakter nem tulajdonuk. Hát ez is lehetséges?

A lelkiéletnek megvan az a veszedelme is, hogy sokat foglalkozunk önmagunkkal. Vizsgálódásunk tárgya folyton saját személyünk. Lassan csak önmagunkat látjuk és a célt, amelyre törekszünk. Mindent, ami e kettőn kívül még létezik, eszközként kezeljük saját célunk érdekében. Az emberi élet fonákságához tartozik, hogy a legszentebb úton is a

legteljesebb önzésbe torkolhatunk. Szent Tamás külön megjegyzi, hogy az önszeretetből csak az igazságosság erénye segítheti ki az embert. (I-IX. q. 56, a. 6.) Álljunk meg itt néhány pillanatra. Az igazságosság legalacsonyabb foka a *justitia commutativa*. Lopás, csalás nem fordul elő a mi esetünkben, de vannak itt egyéb szempontok is. Például igazságtalan szemrehányások, burkolt és kevésbé burkolt célzások, rosszmájú megjegyzések, amelyek paptestvérünk becsületét árnyékolják be. Gondolunk-e arra, hogy ezekben is restitúcióra vagyok kötelezve?

Magasabb fokozata *justitia distributiva*, mely a munka, a terhek és a javadalmak igazságos elosztását szabályozza. Ezen a téren, hogy ki tud törni belőlünk az ember! A finom tűszúrásoktól kezdve a legdurvább sérelmekig minden előfordul közöttünk. Káplánokkal, egyházközségi személyzettel szemben elkövetett igazságtalanságok, aránytalan munkamegosztás, napirenden vannak. Mások kihasználása és kíméletlen igénybevétele a szent cél érdekében, mindennapos papi bűnök. Azután a sok leplezett vagy nem is leplezett személyválogatás! A vonzóbb munkatárs kiemelése, a másik rideg és szeretetlen háttérbe szorítása. Egy-egy gyóntatás alkalmával, Istenem, mennyi keserűség, fájdalom és panasz tör elő a lelkekből, akik egyébként természetfölötti életet élnek, a kegyelem állapotában vannak, és mindent elkövetnek, hogy egymás életét megkésérítsék. Mert gyöngé jellemek, kicsinyes, önző és beképzelt emberek!

Végül a *justitia legalis* becsületben is kötelez, hogy annak a testületnek rendelkezéseit ismerjem, törvényeit megtartsam, amelynek tagjai közé önként léptem és hűséget fogadtam.

Az Úr Jézus sok alkalommal megjelent Galgani Szent Gemmának. Egyik alkalommal leírhatatlan szomorúsággal sorolta föl azokat a megbántásokat, amelyeket korunkban szenved el az emberektől. Amikor azokhoz a bűnökhöz ért, amelyekkel mi, papok bántjuk meg Őt, fájdalma már nem talált szavakat, hangja elcsuklott, majd végleg elhallgatott, csak iszonyú fájdalom rajzolódt ki vonásaira. Isten Bíránya újra elnémult, s nem nyitotta ki ajkait kínzó előtt. Lehet, hogy ez a vízió lebegett Mereskovszkij írói szemei előtt is: Krisztus és az Antikrisztus víziója.

És nehéz megmondani, kik vannak az Antikrisztus oldalán. Azok-e, akik nyíltan üldözik őt, vagy pedig azok, akik csak szimbólumait hordják, de szívükben kihűlt a szeretet.

„A szárdeszi egyház angyalának írd meg: ... Ismerem tetteidet. Tudom, hogy élő a neved, de halott vagy... A laodiceai egyház angyalának írd meg: Ismerem tetteidet. Nem vagy se hideg, se meleg. Bárcsak hideg volnál, vagy meleg! De mivel langyos vagy és se hideg, se meleg, kivetlek szájamból.” (Jel 3,1-2.14-16)

Elmélkedés az alázatosságról

Olyan korban élünk, amelyben minden folyékony állapotba került. Minden szilárdnak gondolt érték elmozdult a helyéről. A nagy átértékelésben évezredes kultúrjavak váltak kérdésessé. Melyek azok a szilárd pontok, amelyek az eszmék és az értékek eme hajlásában nem változhatnak, amelyeket az új világ papi eszményébe is be kell építeni? Erre a kérdésre ad feleletet XII. Pius pápa *Menti nostrae* című körlevelében. „A papi élet szilárd alapja s a papi lelkiesség kiinduló pontja ma sem lehet más, mint a valódi *alázatosság*. *A keresztény tökéletesség kezdete az alázatosság tényéből születik.*”

Milyen természetesnek hangzik ez számunkra. Pedig az alázatosság minden, csak nem természetes! Nekünk papoknak legnagyobb veszedelmünk, hogy állandóan az örökkévaló dolgok nézőpontjában állunk, s ezért elveszítik számunkra súlyukat. Ó, ha a mai elmélkedésnek az lenne a gyümölcse, hogy rádöbbenénk, mennyire nem vagyunk alázatosak, s ha a kegyelemnek sikerülne megdönteni papi lelkünk végzetes nyugalmát, amit az oltár körül töltött évek lassan páncéllá növelnek, akkor ez az óra a kegyelem órája lesz számunkra!

Hallom az isteni Mester szavát: „Mit akarsz, hogy cselekedjem neked?” A Jerikói vak koldussal kiáltom: „Uram, hogy lássak!” „Uram, add meg azt a kegyelmet, hogy végre egyszer megpillanthassam, mit jelent papi életem számára az alázatosság, s ennek fényében földerüljön előttem, mennyire nem vagyok alázatos. Uram, add meg a kegyelmet, hogy meg tudjak döbbsenni! Hogy merjek és tudjak önmagammal őszinte lenni!

1. *Ember vagyok*. Az ember legemberibb és legreálisabb magatartása az alázatosság. Elismerése annak, hogy létem és működésem minden mozzanata Istentől függ. Ötven-hatvan esztendővel ezelőtt semmi sem voltam. Hogy lettem, Isten műve, s hogy azzá lettem, ami vagyok, Isten műve. *Isten kegyelméből vagyok, aki vagyok*. És mi a magam műve? Hogy nem lettem az, amivé Isten kegyelméből lennem kellett volna. Ha visszanézek, elmúlt életem útja telve annak romjaival, amivé lehettem volna, és nem lettem. Ez az én részem. A többi Istené.

Amije van és ami, Isten jóságából és erejéből ered; ebben akarjon tehát dicsekedni. Megemlékszik az Apostol szaváról: „Magammal nem dicsekszem, hacsak gyöngeségeimmel nem.” (2Kor 12,5)

Mivel az alázatosság az ember legemberibb vonása, érthető, hogy Isten előtt semmi sem kedvesebb. Viszont semmi sem visszatetszőbb számára a gögnél. Tulajdonképpen ez a legfőbb rossz, mert az embert lényegében és alapjaiban támadja meg. Mert ha alapvető magatartásom rossz, minden további cselekedetem helytelen irányban tolódik el, és ha első ítéletem helytelen, minden további értékelésem téves!

Ha a kegyelem felvillanó fényénél áttekintem húsz-harminc éves papi múltamat, meg kell döbbsennem. Mindennap bemutattam a legszentebb áldozatot, elmélkedtem, lelkiolvasást végeztem, rózsafüzért imádkoztam. Mi lehet az oka, hogy ennek ellenére nem haladtam sokra a lelkiéletben? Egyetlen akadály zárja el az utamat: *a rejtett gög!* Mert a természetfölötti világ megföllebbezhetetlen törvénye: „Isten a kevélyekkel szembeszáll, az alázatosoknak viszont kegyelmet ad.” (1Pt 5,5)

Ha igazán őszinte vagyok magamhoz, meg kell vallanom, hogy még szívem legrejtettebb gyökerei is át meg át vannak itatva hiúsággal, öntettséggel, göggel. Észre sem veszem, és minden megnyilatkozásomba beszivárognak. *Képzletvilágomba*: Ha sérelem ér, azon veszem észre magamat, hogy egész regényt szövök fantáziámban, mely az én megdicsőülésemet hozza, s ellenfelem megszégyenülésével végződik. *Érzelemvilágomban*: Minduntalan kárörvendő, féltékeny reflexek jelentkeznek bennem, s finoman elfátyolozódik kedélyem, ha szomszédomat vagy pláne vetélytársamat dicsérik. *Szavaimban*: Szinte már észre sem veszem, mennyit kritizálok. Ezeknek tudatalatti gyökere mindig a magam

igazolása mások rovására. *Magatartásomban*: Ha fölöttes vagyok, megkívánom a tiszteletadást, vagy legalábbis túsúrasként érzem, ha elmarad. Ha alattvaló vagyok, igyekszem éreztetni fölötteseimmel, hogy demokratikus világban élünk, ahol nincs különbség ember és ember között. Ahogy mi világi papok kiejtjük ezt a szót „barát”, ahogy a szerzetesek egymás között a „petrinusokról” beszélnek, – csak úgy árad a gög belőle. „*Nincs bennük Krisztus lelke.*” Nem védekezhetem azzal, hogy csupán akaratlan és megfontolatlan megnyilatkozásokról van szó. Mert ezekben az ember sokkal jobban önmagát adja, mint a megfontolt cselekedetekben. „*A száj a szív bőségéből szól.*” Éppen ez a tudatalatti rejtett gög az akadálya Isten további kegyelmeinek! Istenem, az életszentség útja oly egyszerű! Nem kell nagy önmegtagadásokra és erénygyakorlatokra gondolni. Mi, mai emberek annyira fázunk a meredek úttól, sokszor idegileg sem vagyunk rá diszponálva. De hiszen a szenteket sem a rendkívüliségeik tették szentté, hanem az alázatosságuk. Ha az alázatosság útján indulok el, éppen semmit sem kell tennem, csak ki kell nyitnom a szememet! Mennyi erőfeszítésbe kerül, hogy mások figyelmét magamra vonjam, vagy hogy a megszerzett tisztelet el ne vesztsem. Mennyi alakoskodás, tettetés, rettegés, praktika! „*A törtetőknél maga a törtetés a legnagyobb keresztjük*” – mondja Szent Bernát. Ha az alázatossággal kezdem, csupán szememet kell kinyitnom! Még csak bele sem kell vetnem magamat saját nyomoruságomba, hiszen benne vagyok abban nyakig. Csak ezt őszintén el kell ismernem, még ha mások tárják is elém. Merem állítani, hogy a többi Isten elvégzi. *Isten az alázatosoknak adja kegyelmét.*

2. *Pap vagyok. A pap mintegy „másik Krisztus”, mert eltörölhetetlen jeggyel van megjelölve, mintegy eleven képmásává válik a Megváltónak. A pap Jézus Krisztus nevében jár el.* A szentelés eltörölhetetlen jegye által Krisztust öltöttem magamra. Ekkor nem csupán arra vállalkoztam, hogy szentségek kiszolgáltatója legyek, és lelkipásztori feladatokat oldjak meg, hanem, hogy élő képmása legyek az örök Főpapnak, hogy Krisztus életét folytassam abban a korban, amelyben élek és abban a környezetben, ahová küldetésem vezet. „*Íme én veletek vagyok a világ végezetéig!*” – mondotta a búcsúzó Üdvözítő. Velünk van rejtetten az Oltáriszentségben, és velünk van látható és utánozható alakban papjaiban! „*Fülöp, aki engem lát, látja az atyát.*” A papnak pedig, ha igazán „alter Christus”, el kell mondania: „Aki engem lát, látja Krisztust.”

Papi életemnek lényege tehát, hogy elmerüljek Krisztus sorsában, és azonosuljak Krisztus áldozati állapotával. „*Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem.*” Miben áll Krisztus áldozati állapota? Üdvözítőnk a megtestesülés első pillanatától fogva nélkülözötte az emberi személyiséget. Szent emberségét tökéletesen és fenntartás nélkül kiszolgáltatta az Ige személyiségének. Amikor pappá szenteltek, valami ehhez hasonló történt bennem is. *Instrumentum coniunctum animatum lettem.* Eszköz Krisztus kezében, de nem holt eszköz, hanem olyan, akinek önálló szellemisége, személyisége van. Ebben rejlik minden nagyságom, de minden veszedelmem is. *Nagyságom*, mert csak így tudok élő, sugárzó, szuggesztív, másokra is elragadó képmása lenni Krisztusnak. De *veszedelmem* is, mert személyiségem minden pillanatban kompromittálhatja Krisztust. Ez a papi élet *egzisztenciális alázatossága*. Saját gondolkodásom, vágyaim, terveim, ambícióim és céljaim helyébe Krisztus isteni személyiségét kell állítanom. A szenteléskor ezt még megértettem, törekedtem is rá. Aztán később valahogy önállósítottam magamat. Papi életem keretéből többé már nem Krisztus képe sugárzott híveim felé, hanem mindjobban a magam személyisége nyomult előtérbe. Nem én formálódtam Krisztus képére, hanem őt formáltam a magam képmására, s ebből katasztrofális zavar keletkezik híveim lelkében. A magam életét kezdem élni... a magam útját járom... Személyiségem árnyéka, mint az oltárnál, amint az oltárnál állok, mikor a kenyér fölébe hajlok, rávetődik Krisztusra. Ó, mérhetetlen alázatosság kell ahhoz, hogy vállalni tudjuk Krisztus sorsát annak világos tudatában, hogy nem lehet nagyobb a tanítvány mesterénél, s ha a Mestert üldözik, a tanítványokat is üldözni fogják.

3. *Apostol vagyok.* Amikor pappá szenteltek, nem csak arra köteleztem el magam, hogy Krisztus hatalmát gyakorlom, hanem hogy Krisztus képére és hasonlatosságára formálom a lelkeket. S ha azt keressük benne, mi a legszembetűnőbb egész életében, az alázatosságra bukkanunk. „*Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű.*” Nem azt mondta: *Tanuljatok tőlem, mert bölcs, igazságos, erős vagyok, hanem „mert szelíd vagyok és alázatos szívű”... Egész földi életében szelídsége csak akkor csapott át szent haragba, ha farizeusi göggel találkozott. Mikor az árusokat kiűzte a templomból, ostora elsősorban a farizeusokra csattant, akik százsámra állították fel az életszentség „szabályait”, de szemrebbenés nélkül tették Isten házát kufárkodás hajlékává, mert üzletről volt szó. A kazuisztika örök veszélye, hogy míg egyfelől a tág utat biztosítja, másfelől a korrektség látszatát és nimbuszát megőrzi.*

Gögös pap hogyan lehetne az alázatos Krisztus apostola? Basáskodó, erőszakos pap hogyan lehetne a szelíd Krisztus élő képmása? Saját egyéni képességeiben bízó, rátermettségére büszke pap hogyan lehetne hajlékony eszköz a kegyelem számára! Elismerésért, jobb jövedelemért törtető pap *hogyan tudná híveiben az alázatosság szellemét fölkelteni! A pap ne bízzék saját erejében, ne gyönyörködjék túlságosan adományaiban, ne vadássza az emberek elismerését és dicséretét, ne áhítozzék vágyakozva magasabb tisztségekre, hanem kövesse Krisztust, aki „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon.”* (Mt 20,28)

És ha az egyéni lelkiéletben vas következetességgel érvényes a törvény, akkor mennyivel inkább az apostolkodásban: „*Isten a gögösnek ellenáll, az alázatosnak pedig kegyelmét adja.*” Az apostoli élet egy ritkán felismert tragikuma mered itt felénk. Sokszor fiatalos temperamentumtól hajszolva, máskor földi ambícióktól fűtve, vagy feltűnési vágytól ösztönözve, féktelen munkába vetjük magunkat, mikor hódítás után vágyunk, – s a végén, ha őszinték vagyunk magunkhoz, be kell vallanunk, hogy a siker csupán látszólagos. A lelkek meghallgatják csillogó beszédünket, de gyónni máshoz mennek. Nagyszerűen elkészítettem missziós prédikációmat, konferenciáim kivédhetetlen logikával csattannak. Nem hiányoznak belőlük a szellem meghódításának feltételei sem. Az előadásban nincs hiba. Szinte kezemben érzem hallgatóim idegeit, érzelmeit, magam is élvezem a szó hatalmát... Végül mégis, meg kell állapítanom, hogy a kegyelem nem dolgozott a lelkekben. Hogyan is dolgozott volna, mikor nem is túlságosan igényeltem. Elég biztosnak éreztem magamat. Nem könyörögtem, nem vergődtem érte. Magamat, s nem Krisztust sugároztam. Gratuláltak, dicsérték, ünnepeltek. Talán fölötteseim is felfigyeltek. Mindez nekem szólt. Krisztus távol maradt.

Látszólagos eredmények nem téveszthetnek meg. Az ügyes lelkipásztor sok mozgással sok mozgást hozhat létre hívei között, sok ötletes akcióval pezsgő életet varázsolhat elő. Tehetséges szónok megtöltheti a templomot. De egyáltalán nem biztos, hogy a sok mozgás egyben természetfölötti mozgás, és a pezsgő élet egyben természetfölötti élet is. A zsúfolt templom még nem jelenti, hogy a lelkek kegyelmekben is gazdagodtak. Végeredményben minden ok szükségképpen okozatot hoz létre, de az okozat nem szükségképpen természetfölötti. Ugyanannyi munkával és lelkesedéssel bizonyára egy sportegyletet is föl tudtam volna virágoztatni. Ha nem dolgozom látszatra és statisztikára, akkor csak az a szabály igazít el: *Isten a kevélynek ellenáll, az alázatosaknak pedig kegyelmet ad!*

Másfelől a *látszólagos eredménytelenség* se csüggessen el. Prohászka püspökhöz egy alkalommal sírva állított be egy lelkes fiatal plébánosa. „Püspök Atyám, mindent megtettem, a lelkemet kiadtam, de népemről minden lepattan!” A szent püspök válasza csak ennyi volt: „Édes fiam, én vetni küldtelek s nem aratni, azt majd más végzi el.” A vetés és aratás között hosszú, látszólag mozdulatlan hónapok telnek el. Egész télen meg se mozdul a szem. Mégis lesz aratás. Mindenesetre lelkiismeretvizsgálatot kell tartanom. Nem viselkedésem idegeníti el a lelkeket? Ha alázatos és őszinte lélekkel egyikről se vádolhatom magamat, akkor az eredménytelenség is csak látszólagos. Ezen szomorkodnom szabad, de elkeseredni, összetörni nem. Mert ez is rejtett gögből fakadna!

Talán jó azt is megfontolnom, hogy az alázatosság is, meg a gőg is nem annyira egyes specifikus cselekedetekben, mint inkább az egész magatartásban nyilvánul meg. Cselekedeteim megőrizhetik az alázatosság látszatát, elsajátíthatom az alázatosság egész szókészletét, mindez semmit sem használ. Mert az emberi léleknek nem a szó és nem a cselekedet a legfinomabb közlési módja. Miért csak a fizikai világban ismerjük föl a legkülönbözőbb sugarakat? A lélekből is állandóan sugárzás árad. Az alázatos lélek, mielőtt egyetlen szót is szólhatna, már gyógyítóan, építően, vonzóan hat környezetére. A gőg viszont tisztán létezésével, ottlétével, már taszít, sért, rombol.

Domine, ut videam! Uram, hogy lássak! Uram, add, hogy ennek az elmélkedésnek gyümölcse az a belátás legyen, hogy itt sorskérdésről van szó! Nem teszek nagy elhatározásokat, de ezt az egyet igen! *Mindennap imádkozom az alázatosság kegyelméért!*

Elmélkedés az engedelmességről I.

Az a kor, amelyből szellemünk gyökerei kinőttek, az erős és önálló egyéniségek kora volt. Azután olyan idők következtek, amikor a tekintély és hatalom súlyosan kompromittálta magát. Érthető, ha az *engedelmességnek* tisztán megemlézése is kellemetlen asszociációkat képez a felnőtt emberben. Minden parancssal és felsőbb intézkedéssel szemben ösztönszerű védekezési álláspontba helyezkedünk.

Valljuk be, magán az Egyházon belül is tapasztalható ebből valami. Hiszen az Egyház nem vonhatja ki magát a kor szellemi áramlataiból. Meg aztán történelme folyamán annyi egyéni ambíció használta már Isten akaratát takarónak, annyi emberi akarnokság és uralomvágy öltötte magára Isten megföllebbezhetetlen tekintélyét! Nem volna csodálatos, ha a történelem mélyebb ismerete valami halvány bizalmatlanságot ébresztene bennünk minden tekintély irányában.

Fölösleges nekünk szellemtörténeti gyökerek után kutatni, mikor a teológia is világosan eligazít. Legyünk őszinték. Mivel papok vagyunk, amiatt még semmivel sem kisebb bennünk az eredeti bűn következménye. *Természetünk szinte ösztönösen lázad minden felfőbbéssel szemben.* Miként az alázatosság és engedelmisség, ugyanúgy a gög és engedetlenség is tulajdonképpen egyetlen valóságnak két arca: gög is, engedetlenség is az *önteltségnek* és *önhittségnek* megnyilatkozása. Ezért tartja fontosnak Szentséges Atyánk, hogy papjai lelkében a szívbeli alázatosság szelíd engedelmisségben bontakozzék ki. „*Az ő alázatosságának tanulmányozása, melyet a hit fénye világít meg, – mintegy kényszeríti az embert akaratának feláldozására a köteles engedelmisség által.*”

Sokszor persze az a bajunk, hogy az élet alapvető tényeit hagyományként kaptuk, ráneveltek bennünket. De arra talán még nem volt érkezésünk, hogy igazságtartalmukba is behatoljunk. Már pedig minden, ami nem értelmünkön keresztül épül bele személyiségünkbe, csak drill és dresszura marad. Legjobb esetben megszokás. Szellemi életet élő embernek ez vajmi kevés. „*Az igazság megszabadított titeket*” – mondotta isteni Üdvözítőnk. Kíséreljük meg tehát az Ő kegyelmével behatolni az engedelmisség szellemébe.

1. A lényeg felismerése

Induljunk ki abból, ami korunk számára annyira lenyűgöző. Valamennyiünkben ott él a mély igény, hogy gazdag és szabad egyéniséget hordozzunk magunkban. Szabadság nélkül el sem tudjuk képzelni az emberi méltóságot. Nos, – bármilyen furcsán is hallatszik az első pillanatban, – *szabad és erős egyéniség el sem képzelhető engedelmisség nélkül.* Hatoljunk bele lépésről-lépésre ebbe az igazságba.

1. Kérdés, mikor vagyok belsőleg igazán szabad? Ugyebár akkor, ha semmi se akadályoz abban, hogy az igazság alapján álljak. A szubjektív ember sohasem áll az igazság vonalában. Ezt a világot ugyanis, amelyben élek, nem én alkottam, hanem Isten. E világ rendjét és törvényeit ugyancsak ő szabta meg és nem én. Ha tehát egész magatartásommal ehhez a tárgyi rendhez igazodom, akkor az igazság alapján állok. Különben életem iránya alapjaiban téves. Nos, és mi szokott megakadályozni abban, hogy az igazság magasságára emelkedjem? Egyetlen szó megadja a választ: *szenvédélyeim.* A gög, hiúság, érzékiség, restség és korlátoltság. Aki egy kicsit is őszinte magához, nem fogja megcáfolni. Belső szabadságomat leginkább saját értelmetlenségtől kell féltennem, mert telve van sötétséggel, és tulajdon szívemtől, mert telve van nyugtalansággal. *Belsőleg szabad tehát csak akkor vagyok, és csak akkor állok az objektív igazság alapján, ha hozzásimulok az Isten által megalkotott rendhez.*

2. Tegyük egy lépést előre. Kétségtelen tény, hogy Isten az embert társas lénynek teremtette, a társas együttélést viszont társadalmi rendhez kötötte. No, már most a társadalmi

rend nemcsak mellérendelt viszonyosságot ismer a kölcsönös segítség, az adás és elfogadás formájában, hanem megköveteli az *alárendelési viszonyt* is, ahol egyesek rendelkeznek, mások végrehajtják, egyesek parancsolnak, mások engedelmessé válnak. Csak gondoljuk el, mi lenne a családdal, állammal, iskolával, hadsereggel vagy bármi más intézménnyel, ha nem lenne függési viszony. *Ha ezt mint isteni teremtetőtényt elfogadom, és hozzá fölzárok, akkor az igazság alapján állok.* Különböző egész magatartásom szociális vonatkozásban elhibázott.

3. Krisztus Urunk ezt a szociológiai tényét Egyházára is alkalmazta. Minden kétséget kizáróan látható közösségnek alapította, s az alárendeltségi viszonyt tette meg alapnak. „Te köszikla vagy, s erre a kösziklára építem *anyaszentegyházamat!*” „*Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.*” „*Aki titeket hallgat, engem hallgat, s aki titeket vet meg, engem vet meg.*” Éppen ebből a szempontból az Egyház megjelenése a vallástörténelem példátlan fordulatát jelenti. Egyedülálló és fölzsabadító jelenség. Az Úr Jézus eljövetele óta Isten és az ember viszonya nem közös szubjektivizmusba, bizonytalan révületekbe fulladó miszticizmus, hanem szolgálat. Istenhez is embereken keresztül vezet a legbiztosabb út. „*Amit egynek cselekesztek a legkisebbek közül, nekem cselekszitek.*” De az Isten is embereken keresztül jön hozzánk: „*Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.*” Ezáltal az egész vallásosság fölzsabadult a szubjektív vélekedések, egyéni inspirációk és beteges élményhajszolás fülledt légköréből, s lett tisztán megfogalmazott viszony határozott és férfias fölzárok Krisztushoz és Krisztusban a megtestesült Istenhez!...

2. Egy pillantás önmagamra

Ha a lényegét beláttam, magamra kell tekintenem. Az alárendeltség milyen pontján állok én? Az *Atya* küldötte Krisztust. Ebben az értelemben mondja: „*Az Atya nagyobb nálam.*” – Isteni Mesterünk élete nem volt más, mint az *Atya* akaratának maradéktalan, fönntartás nélküli teljesítése. Valóban az *Atya* szolgálója volt. Krisztus küldötte apostolait, s ők tudták nagyon jól, hogy a szolga nem lehet nagyobb mesterénél. Pontosan végrehajtották Uruk akaratát. Az *apostolok* küldötték a püspököket, hogy a maguk idején és saját területükön folytassák a nagy művet.

A sor és a viszony eddig világos. Ezután szemrebbenés nélkül folytatjuk: „A püspök pedig küld engem, miként őt küldötték az apostolok.” Vajon nem csúszott hiba ebbe a logikába? Helyes ez a következtetés? Valaki a múltkor mondotta: „*Minek még most is az a sok irka-fírka, ez a sok intézkedés! Lassan úgyis mindegyikünk a maga pápája lesz.*” Ahány szó, annyi tévedés! Mert nemcsak, hogy a magam pápája, de még a magam püspöke sem lehetek soha. A püspök nem úgy küld engem a plébániára, mint ahogyan őt küldötték az apostolok. S a plébánia nem az én kis egyházmegyém. A főpásztor azért küld engem, hogy az ő híveinek egy kis része fölött legyen az ő feloldozó keze, az ő éber szeme, az ő igehirdető ajka s az ő aggódó szíve. Tehát híveim sem az enyéme, hanem a püspöké. Csupán, mert ő nem lehet mindig mindenütt, hatalmának egy részét és híveinek egy részét reám bízta.

Egy hasonlattal élünk. Talán egy kissé merész, de a tárgyi valóságot híven szemlélteti. Miként az Úr Jézus fizikailag jelen van az égben, de szentségileg ugyancsak ő van jelen minden szentostyában, ugyanígy a püspök is fizikailag jelen van rezidenciájában, de hatalmával ő van jelen minden lekipásztorában. Én csupán messzire kinyújtott keze, távcsöve, hangszórója vagyok. Lekipásztori cselekedeteim tőle indulnak ki, de a felelősség is reá hullik vissza. Újra meg újra rá kell eszmélnem, hogy *nekem csak delegált hatalmam van!* Amikor fölzszenteltek, tudtam, hogy erről van szó. A püspök megbízott bennem, és delegátusnak küldött. Akkor ezt a megbízást szabad megfontolás alapján vállaltam. Tehát *amíg ez a viszony fennáll, csak a megbízás szellemében és ennek keretei között mozoghatok.* Egy állam követe nem nyilatkozhat mást és nem tehet mást, mint amivel kormánya megbízta.

Ezt magától értetődőnek tartjuk. Nos, az én szerepem is pontosan ez, és mégis hányszor élek jurisdictionnal úgy, mintha az az enyém lenne! Hányszor oldozok fel olyant, amit nem volna szabad feloldoznom! Hányszor szabotálom a fölülről jött intézkedéseket! Gondolok-e arra, hogy ez nemcsak törvénytelen, hanem *becsület és jellem dolga is?* Szabadon vállalkoztam arra, képviselem őt helyemen. Ő megbízott bennem, és delegálta hatalmát, én pedig külön úton járok. Ez árulás.

Vajon nem az lenne a helyes, ha szabadon választott jogviszonyomat minden körülmények között korrektül tartanám fenn? Nem az felelne meg az objektív igazságnak, ha egyéni elgondolásaimat félretéve pontosan és hűségesen az utasításokhoz tartanám magam? És mi akadályoz ebben?

Önhittségem. A korlátolt ember mindig azt hiszi, hogy okosabb fölötteseinél. *Hiúságom.* Abban a kamaszos hitben élek, hogy az engedelmesség megalázza a felnőtt embert. *Gőgöm.* Sért, ha valamit parancsra kell tennem, hisz nélküle is tudom kötelességemet! *Restségem.* Hogy ne kelljen végrehajtani a kapott intézkedést, lelkiismeretemmel elhitetem, hogy nálam a „helyi viszonyok” miatt nem tanácsos ezzel előállni. *Indulatosságom.* Ha felülről bírálat, figyelmeztetés ér, goromba választ adok, és élvezem, hogy milyen „szókimondó” és „hős” vagyok a sok meghunyászkodó stréber között. A bátorságnak ehhez valójában semmi köze nincs. Sokkal nagyobb hősiesség kell ahhoz, hogy szelíden, szótlánul meghajoljak! „Istennek szolgálni annyi, mint uralkodni.”

Ez más szóval annyit jelent, hogy szolgálni csak uralkodó lelkek képesek, akik már nem rabszolgái belső szenvedélyeiknek. Aki egy megbízást vállalt, s aztán folyton külön véleményt jelent be, vagy külön utakon jár, az valójában éretlen és gyenge egyéniség. Az engedelmességhez imponáló fegyelmezettség kell, melyre csak az erős, önálló, bensőleg szabad és biztosan álló lelkek képesek.

3. Nem vagyok szerzetes

Valahányszor engedelmességről hallok, akaratlanul is szerzetesekre gondolok. Én nem vagyok szerzetes, egy egyházmegyes pap vagyok. Nem tettem engedelmisségi fogadalmat, de életkörülményeim miatt se vállalkozhatom arra, hogy szerzetesi módon engedelmeskedjem. Azonkívül az ilyen hasonlatok: a püspök távcsöve, hangszórója, feloldozó keze vagyok, szerepem a szentostya külső színeihez hasonló, – az ilyen hasonlatok zavart keltenek a lelkemben. Hát csak ennyi és ilyen mechanikus lenne az én lelkipásztori szerepem? Egész belsőm tiltakozik ellene.

A lélek mélyén felébredt kétségekkel mindig szembe kell nézni. Azzal, hogy kimondjuk őket, fölszabadulnak az érzelmek nyomasztó és homályos légköréből. Az igazság fényében tisztán kirajzolódik valóságtartalmuk. Itt is így vagyunk. Igazam van, amikor azt állítom, hogy egyházmegyes pap létemre nem engedelmeskedhetem úgy, mintha szerzetes lennék. Abban is igazam van, hogy minden hasonlat sántít. Csak egyik lába normális. A fentebbiek is csupán addig állják meg helyüket, míg a főpásztor szerepét világítják meg. Való igaz, hogy minden lelkipásztori munkám tőle indul ki, vele teljesen összhangban kell működnöm, és csupán végrehajtó eszköz vagyok kezében. De, – és itt hibáznak a hasonlatok, – nem mechanikus, nem holt eszköz vagyok. Tehát engedelmisségem is végtelenül több, mint a gép pontossága.

Itt jutunk el a probléma lényegére. Egyrészt belátom, hogy az Úr Jézus tekintélyi alapra építette Anyaszentegyházát, s az üdvösség kikerülhetetlenül az engedelmisség útján vezet Istenhez. Másrészt az sem kétséges, hogy az önálló, erős egyéniség is Istennek eredeti gondolata mirőlünk. Az egész élet nem állhat csupán engedelmisségből. Milyen beszűkítése volna ez a valóságnak! Gazdag, de önálló személyiség viszont csak ott fejlődhet, ahol a szabadság tiszta levegője árad, ahol ítéleteinket szabadon alkothatjuk meg magunknak. Az

Evangélium szellemétől talán semmi sem áll messzebb, mint a sunyi meghunyászkodás, a szervilizmus.

Problémánk lényegét tehát így fogalmazhatom meg. A főpásztor képviselője vagyok. Becsület dolga, hogy hűségesen és pontosan megbízásomhoz tartsam magam. Másrészt távol vagyok tőle, s a folyton alakuló helyzetek között önállóságra és kezdeményező képességre is szükségem van. Tulajdonképpen *minden értékes emberi magatartásnak e kettőből kell szövédnie: hűséges engedelmességből és teremtő önállóságból.*

Igen! Éspedig így:

1. *A bizalom alapjára kell helyezkednem.* A bizalmatlan ember számára mindenki gyanús, aki él. Minden megnyilatkozás mögött rejtett célzást, burkolt rosszindulatot vél felfedezni. Állandóan védekező állást vesz föl, hiszen vele szemben mindenki idegen; szomszédja, feljebbvalója, sőt még az Isten is. Minden intézkedést fönntartással fogad, minden parancsban bosszantást szimatol, minden ellenőrzés vérig sérti. Az ilyen lelkület sokszor karakter-típus, de legtöbbször lelki betegség. Föltétlenül a bizalom alapjára kell helyezkednem! Ha egyszer az Isten a közösségi életet az alárendeltségi viszonyra építette, akkor már eleve föl kell tennem, hogy ez a viszony telve van étellel. A teremtésben a viszonypárok csodálatos harmóniában csendülnek össze. Bíznom kell abban, hogy aki parancsol, szintén jót akar, s ő maga is egy magasabb hatalomnak engedelmeskedik. A fölöttes iránt megnyilatkozó bizalom végeredményben bizalom a léttel, bizalom az Istennel szemben. Ehhez derűs kedély, gazdag, kiegyensúlyozott egyéniség szükséges.

2. *Szert kell tennem egyházas érzületre.* Ha az Egyház számomra nemcsak elvont fogalom, nem csupán egy egész világot behálózó organizáció, amelynek én is szürke tisztviselője vagyok, hanem Krisztus misztikus teste, akkor Krisztus iránti lángoló szeretetem az Egyházra is kiterjed. A szeretet pedig megnyitja a szemet. Látóvá tesz. Meglátatja az utat, amelyen járnom kell. Külön érzék fejlődik ki bennem, amely szinte csalhatatlan pontossággal megmondja: itt és most mit kíván tőlem az Egyház érdeke? Ebben a helyzetben mivel használok és mivel ártok Egyházamnak? Hogyan kell viselkednem, és mit kell tennem, hogy Egyházam becsületén csorba ne essék? Az Egyházzal érezni!

3. *Legyen meg bennem a szolgálat szelleme.* Ha egyszer lelkemet átjárta az egyházas lelkületet, akkor tételes parancs nélkül is a parancs szellemében járok el. És milyen csodálatos! Ha megjön a tételes rendelkezés, szinte mindig abba az irányba mutat, amely felé eddig is haladtam. Vagy talán ez nem is csodálatos. Inkább természetes. Mert ha azt is, aki parancsol, meg azt is, aki engedelmeskedik, lobogó egyházas érzés járja át, akkor a tekintély külső szava harmóniában csendül össze. *Szeress, és tedd, amit akarsz* – mondja Szt. Ágoston. A mi esetünkre alkalmazva így is mondhatjuk: Legyen meg benned az engedelmesség őszinte szelleme, s akkor hagyatkozhatasz saját önállóságodra!

4. *Íme problémánk megoldása.* Nem vagyok szerzetes, tehát az engedelmesség nálam nem fogadalom, hanem érzület dolga. Nem terjed ki apró részletekre, nem szaladhatok minden kicsiséggel a központba. Inkább a kölcsönös bizalomra épül. A szolgálat szelleme hatja át. Főpásztoromtól parancs, fölöttes hatóságomtól utasítás érkezik. Átgondolom, megértem, fölzárkózom. Eddig tart bennem, ha szabad így mondani, az engedelmesség mechanizmusa. Most újabb megfontolás következik: a kapott utasítást hogy kell végrehajtanom az én plébániámon, hogy az Egyház és a lelkek szempontjából a legeredményesebb legyen? Itt aztán érvényesítem egyéniségem minden leleményességét, kifejttem szellemem sokoldalúságát, bevetem kezdeményező képességemet, önállóságomat, rátermettségemet, így lesz engedelmességem hűséges és mégis nagyvonalú, pontos és mégis önálló, megbízható és mégis egyéni, szolgálat és mégis szabadság. Rajta csillog az engedelmesség szépsége és az egyéniség varázsa. Megbízható a szolgálatban és leleményes a végrehajtásban.

Ezt kívánja tőlem Isten, ezt az Úr Krisztus, ezt a teremtő engedelmességet, amelyből Isten fiainak szabadsága árad!

Elmélkedés az engedelmességről II.

Előző elmélkedésünkben a természetes értelem fényében szemléltük az engedelmisség értékét, most a hit szemével vegyük fontolóra, *mit jelent az engedelmisség a természetfölötti élet számára?*

Ember vagyok. Nem Isten és nem állat. Nincs meg bennem Isten értelmének világossága, és hiányzik az állat ösztöneinek biztonsága. Csupa bizonytalanság az életem. Ezenfelül pap vagyok. Lelkek örök sorsa van rám bízva. Ez növeli felelősségemet, de nem csökkenti embervoltomat. Hányszor kínoz a kétség: helyesen járok el, jól töltöm be hivatásomat? Hányszor szeretném hallani kétségeim között Isten eligazító szavát!

Aki az emberi szívet teremtette, nagyon jól ismerte ezt a lényünk legmélyéből fakadó igényt. Ezért sokszor és sokféle módon szólott hajdan prófétái által. Azután az idők teljességében szólott egyszülött Fia által.

Igen, de Jézus elment, próféták meg nincsenek többé, – a szív igénye azonban változatlanul tart tovább. Ha így áll a dolog, hátrányosabb helyzetben vagyunk, mint az őszövecség meg nem váltott lelkei. De ez lehetetlen.

Erre gondolt isteni Üdvözítőnk, amikor *élő tekintélyt* alapított Egyházában, s abban a tekintélyben Ő akart jelen lenni, Ő maga akart hozzánk szólni a világ végezetéig. Ismét csak az Oltáriszentség hasonlatára kell gondolnunk. Ha a mi Urunk test szerint közöttünk maradt volna a föltámadás után, a megdicsőülés ellenére is egyszerre csupán egy helyen lehetne jelen. Hogy azonban egyszerre minden kis faluban, minden szent Ostyában jelen lehessen, hogy mindenki, minden percben Hozzá vihesse lelke problémáit, isteni Szíve az Oltáriszentség nagy csodáját találta ki. „*Íme, én veletek vagyok a világ végezetéig.*” Ez szóról-szóra valóság lett. De van egy nem kevésbé valóságos és éppen ilyen titokzatos jelenléte is: az *élő egyházi tekintély*. E két titokkal a tűz két tulajdonságát közölte. Az egyik melegít, a másik világít; az egyik táplál, a másik eligazít; az egyik életet fakaszt, a másik életet formál; az egyik energiákkal tölti meg a lelket, a másik a meglevő energiákat irányítja. Az Oltáriszentségben jelen lévő Üdvözítő nem ad választ kérdéseinkre, nem igazít el tanácsalanságunkban. S aki mégis ezt erőszakolja, az a szubjektivizmus veszélyes csapdájába: babonába, hamis miszticizmusba téved. Kérdéseinkkel ő maga küld bennünket az élő tekintélyhez: *Aki titeket hallgat, engem hallgat.*

A tekintély hordozója lehet tökéletlen, észrevehetjük benne az embert. Aki ezen fennakad, s nem tud áttörni az akcidensek fátyolán keresztül a lényeg felé, felületes, nevetlen lélek, a szó eredeti értelmében. Hányszor érezzük a konszekrált bornak is fanyar, savanyú ízét! Vajon az ilyen anyagban kevésbé van jelen, s kevésbé imádjuk a jelenlevő Krisztust? Ha a szenteket nem védené az Egyház tévedhetetlen kanonizáló ítélete, sokszor elítélnék őket. Még mi papok is. Vagy talán elsősorban mi. Milyen gúnyos megjegyzéseket tennénk rájuk, mikor látnánk, hogy feletteseiknek ugyanazt a tiszteletet adták, mint az Oltáriszentségnek? Élő hitük itt is, ott is áttört a színek fátyolán, és Krisztust látta meg bennünk. A tekintély szavában isteni Mesterük szavát hallották.

Ezt az igazságot szögezi le Szentséges Atyánk is, mikor azt tanítja, hogy *Krisztus Urunk az Egyházban törvényes tekintélyt állított, hogy az mindörökre állandóvá tegye saját tekintélyét; „azért, aki az Egyház vezetőinek engedelmeskedik, magának az isteni Megváltónak engedelmeskedik.*”

Hogy ez az igazság értelmünkön keresztül szívünkbe is behatoljon, tegyük imádságos elmélkedés tárgyává isteni Üdvözítőnk példáját, azután nézzük az engedelmisség szerepét a lelkiéletben, jelentőségét apostolkodásunkban.

1. Az Úr Jézus példája

Názáretben, a Szentcsalád háza fölé épült bazilikában, azt a helyet, ahol a kis hajlék állott, vasrács veszi körül. A vasrácon belül mozaik, a mozaikban mindössze három szó, és a három szóban harminc esztendő. A megtestesült Isten földi életének harminchárom évéből harminc e szűk kis helyen játszódtott le. Róla az evangélistának nincs több mondanivalója, mint e három szó: „*Engedelmes vala nekik.*”

Ah, Istenem, az ilyen szavakat még a Szentírásban is körül kellene venni ráccsal, ki kell emelni az elbeszélés tovasodró folyamából! Az ilyen szavak előtt örökmécsesest kell gyújtani, és sokszor letérdelni, hagyni, hogy az áhítatos lélek imádóan merüljön el bennük. Kicsoda? Az Isten! Kinek? Embereknek! Hol? A lehető legjelentéktelenebb helyen, az élet legjelentéktelenebb körülményei között! És ha a harminc rejtett év után eltűnt volna a földről, egész emberi életéből csak ez a három szó maradna „*Engedelmes vala nekik.*” Ó, jaj, milyen szegények vagyunk mi, mai emberek és mai papok. Szinte nem is tudunk már emberi életet élni. Megállni, csodálkozni, megrendülni. Megrendülni és leborulni. Milyen messze elmaradtak már ezek a nagy érzések mitőlünk! A történelem apokaliptikus sodrása közben az a benyomásunk, mintha nem is szellemi erők intéznék a világ sorsát. Valami nagy természeti folyamat egy atomjának érezzük magunkat. Az események zúgó árában csak félelmeink, aggodalmak, szorongások, keservek és meglepetések szakadnak föl belőlünk. Csupa passzív élmény. Sors teljeseedik be rajtunk. Lassan már csak olyan emberek élnek a földön, *akiknek eseményeik vannak, de magatartásuk nincsen.*

Sokszor elgondolom, mit tenne ma Krisztus, ha a földre jönne. Az idők teljessége ugyancsak meglenne hozzá. Mindig egyetlen következtetésre jutok: ugyanazt tenné, mint kétezer év előtt. Istállóban születne ma is. Azután alávetné magát a mózesi törvénynek. Harminc évig elrejtőzne a legeldugottabb parókián, s nem vesztené el türelmét az események gyorsulása miatt. Ma is szegényeknek hirdetné az evangéliumot, de közben nem rázná öklét a rómaiak felé. Végül ma is elkapná az események sodrása. Engedné, hogy elfogják, megköttözzék, hurcolják Ponciustól-Pilátusig. Engedné, hogy elfogják, megköttözzék és eltemessék.

Sőt kétezer év fájdalmas tapasztalata után ma ismét megalapítaná az Oltáriszentséget, s engedné, hogy mi papok olyan megalázó tiszteletlenséggel bánjunk vele. Ó, Istenem, nekünk nemcsak a figyelmünk szokott időnként elkalandozni, hanem a hitünk is! Mert ha hitünk jelen lenne, nem bánánk olyan faragatlanul az Oltáriszentségben jelen levő Jézussal! Ő ma is hangtalanul, panasz nélkül engedelmeskedik lelketlen és sokszor piszkos kezű szolgálóinak. Az Oltáriszentségben töltött kétezer éve is belefér ebbe a három szóba: „*engedelmes vala nekik.*”

Igen, külsőleg szemlélve Jézus élete is úgy tűnik föl, mintha sors teljeseedik be rajta. Mintha az események sodrása őt is elkapná, magával ragadná, és fölmorzsolná-De ez csak látszat. Az események sodrása fölé királyi méltósággal tornyosul *magatartása*. Mindent előre, önként elfogad a mennyei Atya kezéből. Amikor az embereknek engedelmeskedik, akkor mennyei Atyja akarata előtt hajlik meg. Amikor az élet kapuján belép, már előre elfogad mindent: „*Belépve a világba... így szóltam hát: Itt jövök, Istenem, hogy akaratomat megtegyem, amint a könyvtékercsben írva van.*”

Amikor élete végén a másik kapun kilép, ismét engedelmeskedik: „*Megalázta magát, és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.*”

S e két végpont között életének minden cselekedete engedelmisség. „*Nem keresem akaratomat, hanem azét, aki engem küldött.*”

Szinte ez a mindennapi kenyere: „*Eledelem, hogy annak akarátát megtegyem, aki küldött engem.*”

Egész földi életében csak egy érdekli, az Atya akarata : „*Mik neki kedvére vannak, mindig azokat cselekszi.*”

Talán én is húsz, harminc évet töltök egy elrejtett plébánián. A mennyei akarat sokszor csak a Codex, a Direktórium, a Rubrikák és a Zsinati Határozatok szürke paragrafusában rejtőzik előttem. Éppen ez a fájdalmas különbség az Úr Jézus és én között, ő mindenben meg tudta látni az Atya akaratát. „*Engedelmes vala nekik.*” Alávetette nemcsak a Szűzanyának és Szent Józsefnek, hanem a mózesi törvény és ószövetségi rituálé előírásainak is. Én pedig folyton fönnakadok az Egyház emberi arculatán, jogi vonatkozásain.

A szertelen lélek folyton áttöri korlátait, és nem veszi észre, hogy nagyvonalúság címén saját személyiségét porlasztja szét. A nagy egyéniség ezzel szemben mindig naggyá tud lenni az adott keretek között. Az arsi plébános egyházmegyéje legjelentéktelenebb pontján saját képességeinek szerény keretei között is grandiózus egyéniség. A legrejtettebb parókiát az egyházmegye központjává tette. Ki sem kellett mozdulnia falujából, ellenben különvonatok ontották hozzá a tömegeket. Ami a fontos, mindenki másként távozott, mint ahogy odajött. Mi volt a titka nagyságának? Egyszerű, alázatos engedelmsége.

Ó, Istenem, add meg nekem a kegyelmet, hogy egykor szerény vasráccsal keretezett papi síromra ráírassák a három egyszerű szót, s e három szó legyen kerete csendes papi életemnek, s e három szóba beférjen egész örök boldogságom:

„*Engedelmes vala nekik.*”

Elmélkedés a papi tisztaságról I.

Egy röpke szó üti meg fülünket: *evilág*. Nyomban olyan ijesztő vízió rajzolódik elénk, hogy beleremeg a lelkünk. Mit jelent ez a *természetes világ*, igazán csak napjainkban tárul fel szemeink előtt a maga szédületes arányaiban. Szinte óránként születnek új fölfedezések, és pedig olyanok, amelyekről eddig álmodni sem mertünk. Az emberiség gazdasági, kereskedelmi és politikai megszervezése elképesztő méreteket ölt. A technikai alkotás lehetőségei végtelen távlatokat nyitnak meg, s az ember máris hozzáfogott, hogy legjobb tehetségének, érdeklődésének és idejének bevetésével ezeket meg is valósítsa.

Milyen szerényen húzódik meg a féktelen dinamizmussal szemben a *természetfölötti világ* víziója. Milyen félénken tapogatózik bennünk a kérdés: vajon ennek az evilági embernek lesz-e még érzéke, igénye és ideje, lesz-e még egyáltalán érdeklődése természetfölötti irányban? S ennek az emberi tudatban kifakulni indult kegyelmi rendnek egyedül én vagyok közvetítője és képviselője, mondja körlevelében Szentséges Atyánk. Az orvossal, mérnökkel, vegyésszel és közgazdással szemben mennyire magányosan, lemaradtan, majdnem sután állok a másik oldalon! Istenem, mennyire imponálóan kellene megmutatnom annak a másik világnak valóságát, milyen vonzóan kellene képviselnem a kegyelmi rend szépségét, hogy valamiképpen ellensúlyozzam az immanens világ elkápráztató voltát, varázsát!

A természetes világ szédületes szervezkedése közben a természetfölötti világ víziója igazában csak akkor válik ijesztővé, amikor saját papi életünkre esik tekintetünk. Mert mi lesz akkor, ha még az én életem súlypontja is a földiek felé gravitál? Ha érdeklődésem és vágyaim engem is fogva tartanak a látható világ csillogó börtönében? Ha az én életemből is az evilágiság levegője árad? Akkor az Evangélium ügye reménytelenné válik az eljövendő világban.

Ezért kívánja meg az Egyház szolgálóitól, hogy szűzi tisztaságban éljenek. Talán semmi sincs, ami az embert, szívét, lelkét, testét egyaránt annyira ehhez az érzéki világhoz fűzné, mint a test és vér kapcsolatai. Ezért ha valaki egészen Isten országának szenteli életét, elsősorban ezektől a szálaktól kell fölszabadulnia. *„Ezért búcsút kell mondani azoknak a dolgoknak, amik a világiéi, hogy egyedül azokkal törődjék, amelyek az Úréi. Mivel tehát szabadoknak kell lenniök a világ gondjaitól, és egészen az isteni szolgálatra kell szentelni magukat, a coelibatus törvényét tartják, mert Isten szolgálata és a lelki atyaság követeli.”*

A jó Isten kegyelmével szenteljük ezt az elmélkedésünket a papi tisztaságnak. Ó, ehhez nagy megvilágító kegyelemre van szükségünk, mert a test és vér párázata megfekszi a szellemet! Olyan kegyelmet adj Urunk, amely nemcsak világít, de gyújt is, nemcsak az utat mutatja, de vonz is, mert a vér tüzes és a test lefelé gravitál. A mi édes Üdvözítőnk saját életére, a legnagyobb kegyelemre mutat: *„Én vagyok a világ világossága! Én vagyok az út, igazság és élet! Ne féljete, én meggyőztem a világot!”* Emeljük tehát Reá áhítattal tekintetünket.

1. Eszményképünk

Aki már megmászott ezer méteres hegyormokat, igazat fog adni: kevés olyan boldogító és fölemelő érzés van a földön, mint a magasságok tiszta, üde és fölszabadító légköre. Nos, a magasságoknak ez a végtelen és áttetsző tisztasága árad a mi Urunk alakjából, életéből, sőt környezetéből is. Mons Dei. Isten hegye.

Körülötte minden tiszta. Édesanyját kiválasztja, nem a csodatevés karizmájával, nem a jövődölések adományával, hanem a szeplőtelen kegyelmével tünteti ki. Nem őrzi meg a földi élet keserveitől, de érintetlenül megőrzi szüzességét anyaságában is. Nevelőatyjával a föld legigénytelenebb, de egyben legszűzibb férfinak keresi ki. Előfutárnak a szűz Keresztelő

Szent Jánost küldi, aki maga is a családi tisztaság védelmében hal meg. Az Egyház kulcsait Péterre, de legszentebb Szívének kulcsát a szűz Szent János apostolra bízta. Őt vonja keblére, s reá hagyja legnagyobb kincsét, a Szűzanyát. Figyeljük meg, mennyi rágalom céltáblája. Elmondják falánknak, borivónak, bujtogatónak. Vádolják törvényszegéssel, istenkáromlással. Szemébe vágják, hogy forradalmár, ördöggel cimborál. De sem őt, sem apostolait egy pillanatra sem fogják a tisztátalanság gyanújába. Mindenféle démon támadja. Szeretne úrrá lenni rajta a falánkság, kapzsiság, gőg, csüggedés, kétségbeesés szelleme. A tisztátalan lélek azonban még csak kísérteni sem meri őt. Nem elgondolkoztató, hogy az apostolok között volt áruló, tolvaj, vetélkedő, volt heveskedő és hitetlen, volt aki megtagadta, de tisztátalan nem akadt. Az ember alázattal és félve teszi föl a kérdést: vajon eltúrte volna az Úr, ha titokban akad köztük tisztátalan, mint eltúrte Judás titkolt lopását is? Az a kép, amely az Evangéliumból tárul elénk, nem engedi meg ezt a föltevést. Ha a templomból, mely már halálra volt ítélve, szent haraggal üzte ki azokat, akik megszenségtelenítették Atyja házát, mennyivel inkább korbácsolta volna ki apostolai közül azt, aki meggyalázza a Szentlélek élő templomát!

A Szentatyák kedves bájoságával figyelhetjük meg Urunk magatartását az Evangéliumban. Péternek és Andrásnak azt mondja: *Jöjjetek!* Mátéhoz: *Kövess engem!* Ezzel szemben a bűnös nőnek így szól: *Menj!* A vérfolyásos asszonynak: *Menj!* Húsvét hajnalán a szent asszonyokat is küldi: *Menjete!* Csak édesanyjának engedte meg, hogy testéhez nyúljon. Egyetlen egyszer érinti meg egy beteg asszony, máris felkiált: *Ki érintett engem?* Föltámadása után Szent Tamásnak még oldala sebét is föltárja, Mária Magdolnának pedig azt sem engedi meg, hogy lábait illesse. A keresztről is férfiak vették le szent Testét, s úgy intézi föltámadását, hogy a jámbor nők még holttestéhez sem érhetnek. Nikodémussal az éj csendjében négy szemközt beszél, ezzel szemben a samarai asszonnyal egy nyilvános kút mellett fönséges komolysággal elegyedik beszédbe. Bárhol, bármilyen körülmények között jut nőkkel kapcsolatba, mindig küldetésének fönséges nyugalomával fordul hozzájuk. Az idillikus, személyes jellegű, magántermészetű epizódnak még csak halvány árnyéka sem esik rá. Egész Anyaszentegyházát férfiakra építi, s a szentségi színek alatt velünk maradt testét is csak férfiak érinthetik. A mi Urunk élete telve van titokkal, de ebben a vonatkozásban olyan áttetsző, mint a májusi ég kékje, vagy mint a hegyipatak kristályos vize.

Miként a hegycsúcsok fönséges tisztasága elvész a magasságok szikrázó fényözönében, ugyanúgy a mi Urunk emberi életének szeplőtelen ragyogása is megsejtet valamit abból a mérhetetlen tisztaságból, amely a Szentháromság ölen illatozik. Örök szűzi tisztaság nemzi Őt az Atya ölen (sine matre), s kettőjük között a Szentlélek hófehér galambszárnyait halljuk suhogni. Ez a szűzi tisztaság vonja le a Szűzanya méhébe is (sine patre) s újra csak a Szentlélek szellőjét halljuk suhogni. Érthető tehát, ha ezt a szűztisztaságot igényli, óhajtja ott is, ahol természetfölötti módon folytatódik örök és időbeli születése. Mi papok valamiképpen az örök Atya és a Boldogságos Szűz szerepét vesszük át a kegyelem rendjében. Amint a Szűzanyának szűznek kellett maradnia, hogy megszülhessen Jézust, ugyanúgy a papnak is szűznek kell maradnia, hogy megszülhessen a lelkekben Jézust. Itt is a Szentlélek hófehér szárnyai árnyékolják be a titkot. „*Akik nem vérből, sem a férfiú akaratából, hanem az Istentől születtek.*” Illő, hogy akik szűzen születnek, azokat szűz atya szülje, lélekben és igazságban. Innét van, hogy a tiszta életű papok keze nyomán a kenet illata árad, és vonzza maga után a lelkeket. „*Vonzz minket..., keneteid illatára utánad futunk.*” Minél szűzibb a pap, annál dúsabb munkája fölött a termékenyítő Szentlélek áldása.

2. Problémák

Ha az ember hosszan ráfeledkezett eszményképére, egy idő múlva csendes, névtelen szomorúság ébred lelke mélyén, mint a csengő hang fátyolos, sejtelmes visszhangja a

mélységből. Ez a valóság borongós válasza az *eszmény* hívogatására. Valami hasonlót érzek most is. A mi Urunk életének fényében meglátom a magam árnyékát. Kezdenek kibontakozni celibátusom fájdalmas hiányai. Úgy látom, két vonalon mozog valamennyi. Az egyik *lélektani*, a másik *kegyelemtani* kérdések elé vezet fontolgató lelkemet.

Szent Pál apostol a lélektani szempontot ragadja meg. „*A nőtlennek arra van gondja, ami az Úr: hogyan járjon az Úr kedvében. A nő azonban a világi dolgokkal törődik: hogyan keresse felesége kedvét, és megosztott.*”

A kérdés csattanója a végén van: *Megosztott.*

Ha isteni Mesterünk életét egyetlen szóban szeretném összefoglalni, keresve sem találhatnék jobbat, mint amit az apostol ad itt tollunkra: *Indivisus. Osztatlan.*

Nemcsak a megtestesülés misztériumát, hanem az Úr Jézus pszichológiáját is legtalálóbban fejezi ki. Egészen és osztatlanul adta magát a mennyei Atya szeretetének. Nincs benne semmi megosztottság test és lélek, ösztön és szellem, hivatás és élet, belső és külső, önakarat és Isten akarata között. Benne a világ fejedelmének semmi része nincsen. *Mivel pedig azt akarta, hogy papjai a Mester folytatói, nemcsak munkájának, hanem életének is folytatói legyenek, a papság eszményét következetesen erre az osztatlanságra építette.* Ha ez a pont sebet kap, veszélybe kerül egész papi egyéniségem és életem.

Mikor most elmélkedésem közben a magam múltjába szállók vissza, talán éppen azzal kell vádolnom magam, hogy kezdettől fogva ezen a seben keresztül szivárgott el papi életem minden lendülete. Talán itt a magyarázata, hogy félbemaradt papi egyéniség, torz lettem. Nőtlen életet éltem, és mégis egész papi hivatásom története húzódik meg e néhány szóban: „*Arra gondoltam, ami a világgé, hogyan tessek a világnak, és meg voltam osztva.*” Valójában mindmáig nem adtam oda magam teljesen Istennek. Mindig megosztott voltam.

1. A szemináriumban nem tartoztam a „skrupulisták” közé, ha lányokról esett szó. Sokat ábrándoztam és őrizgettem régi emlékeket. Sőt, mikor vakációra mentem, még föl is újítottam egyikét-másikát. Néha levelezés is lett belőle. Gyerekségnek, kedves játéknak fogtam föl. Eljövendő celibátusomról komolyan gondolkoztam, de nem hittem, hogy a fiatal szív boldog szédüléseit is tiltaná. Leánytársaságban feloldódtam, kivirultam. Néha még udvaroltam is. Jó bor mellett, kirándulásokon, minden nótában, heccben szívesen benne voltam. Még büszkélkedtem is vele, hogy emiatt a civilek dicsértek, mert nem vagyok besavanyodott, szenteskedő. Sejtelmem sem volt róla, hogy ez a magatartás lélektanilag egész jövőmre szerencsétlen, sőt később végzetes is lehet. Ma mindenesetre az már világos előttem, hogy megosztott lélekkel álltam az oltár elé.

2. Jött a szentelés. Minden férfi előtt áll egy ajtó, az egyik számára varázslatos, a másik számára nagyon profán, de egyformán izgató. Titka szinte végigkíséri életünket. Főlirata egyetlen szó csupán: *Nőprobléma.*

Amikor pappá szentelnek valakit, ezt az ajtót megfontolt és határozott gesztussal be kell csukni, a kulcsot rá kell fordítani, azután a kulcsot egy feneketlen tóba hajítani. A főlszentelés pillanatától kezdve a nő lehet kísértés, lehet veszedelmes alkalom, lehet nehéz helyzet, de probléma, pláne hivatásprobléma, soha többé! Amikor engem szenteltek, sajnos a kérdést nem láttam ilyen világosan, és nem cselekedtem ilyen megfontoltan. Nem emlékszem már, hogy az ajtót becsuktam-e, behúztam-e magam mögött, vagy nyitva hagytam. De annyi bizonyos, hogy be nem zártam s a kulcs ma is a zárban van.

3. Első kápláni helyemen öreg princípálisom érthetetlenül reám bízta a leány- és nőegyletet. „Maga jobban tud nekik csicseregni, több lesz a sikere is” – mondotta hamiskásan. Ez a munka azután ki is töltötte egész lelkipásztori ambíciómat. Sokat készültem. Szépen és melegen akartam beszélni. Akkor persze nem láttam ilyen élesen, ma már tudom: hódítani óhajtottam, de nem is lelkeket, hanem szíveket, nem a jó Istennek, hanem magamnak. Isten csupán statisztált ennél a műveletnél. Valójában a „szentbeszédekben” nem a pap, hanem a férfi szólott a nőhöz. A hatás nem is maradt el.

Hamarosan akadtak rezonáló szívek. Többet jöttek gyónni, de nem a lélek hozta őket; többet áldoztak, de nem Istent éheztek, így következett el nálam is a pillanat, mely sorsdöntő minden pap életében, az az első lépés, mikor nem azért hagyjuk el szobánkat, hogy papi kötelességeinket teljesítsük, nem azért indulunk el valahová, mert hivatásunk szólít, hanem tudatosan és szándékosan azért, hogy valakivel találkozassunk, hogy valakinek a közelében jól érezhessük magunkat. Nem vezet rossz szándék. *De e pillanatban tudatosan is megosztjuk szívünket.* Márpedig az emberi szív úgy van teremtve, hogy megosztani nem lehet. Szívünk nem lesz többé Istené, szív nélkül pedig csak béres lehet az ember. S aki az oltár mellett béres, az már minden lehet...

4. Plébános lettem. A kötelező látogatások közben tájékozódtam, s nagyjából ki is alakult szűkebb baráti köröm. Kezdtém a falusi intelligenciával összejárogatni (mert hát a többiekkel ugyan milyen közös témám lett volna?), közben a kört szűkítettem. Végülis néhány családnál kötöttem ki, ezek közül is az egyiknél mindennap. Az a néhány többi csupán alibinek kellett. Házibarát lettem. Istennek *szolgája*, egy családnak barátja s egy asszonynak *rajongója*. Munkám mesterségemé, időm egy része hiveimé, de örömöm és érdeklődésem egyetlen családé lett. Ez a megosztottság lehat a lélek legmélyebb eresztékéig. Az már nem csak a pap személyére, hanem hívei részére is veszélyes, ha pásztoruk egy vagy két családnál otthon van, a többinél csupán lelkipásztori látogatást végez.

5. Így léptem át az öregkor határát. Az érzelmek régen búcsút mondtak, a szív gazdag húrjai már régen elnémultak, helyüket étel, ital s egy jó szivar teljesen kitöltötte. Szívem már nincs megosztva, mert ami nincs, azt nem lehet megosztani. Testem azonban annál inkább. A túltápláltság szexuális téren is érezteti hatását. Azelőtt még álmodni sem mertem volna, hogy még ilyen korban is követelődző tud lenni az érzékiség. Lelkemből már régen hiányzik az ifjúság lelkesedése, hiányzik a lelkiismeret finom rezdülése, így aztán az érzéki szféra minden lirától megfosztva tud öregkorban perverzé is válni. *Szent Tamás* szerint az emberek három csoportja nem tud pirulni: a szentek, a megrögzött bűnösök és az öregek. A szenteknek nincs miért, a gonoszoknak nincs mijük piruljon, az öreg ember pedig a hosszú tapasztalás kesernyés szájjával hajlandó elintézni mindent egy vállrándítás kíséretében: Emberi dolog! Elmerengök öszülő papi életemen... kisiklás nem volt, tulajdonképen törés se volt, de Isten áldása se volt... *Meg voltam osztva.*

Vigilate et orate!

Sokan írtak már a celibátusról. Sok praktikus eszközt ajánlottak. Szentséges Atyánk ma se lát fontosabbat, mint édes Üdvözítőnk szavaival figyelmeztetni bennünket: *Vigilate et orate!* Vírasszatok és imádkozzatok! Valóban e kettőn fordul meg minden.

Vigilate.

Isten az embert férfinak és nőnek teremtette. Ezt a különbözőséget se koedukáció, se megszokás, se a kor meg nem szünteti. A közelség mozgásba hozza az ösztönt, az ösztön a képzeletet, a képzelet pedig iszonyatos vonzást gyakorol az akaratra. Hogyan számítsak a kegyelem erejére, ha magam keresem az alkalmat? Szinte az esztelenségig könnyelműek és következetlenek tudunk lenni ezen a téren.

Sokszor panaszkodunk, hogy a világ hamar és súlyosan ítél meg minket. Tévedünk. A világi emberek egyrészt nem naivak, másrészt nagyon is jól tudják, minek mi a jelentése. Ha látnak papot nőekkel szemben bizalmaskodni, kedveskedni, azonnal a legrosszabbra gondolnak. Majdnem azt merem mondani, erre éppen eléggé megadtuk nekik a jogot. És valóban, hogy az ilyen „ártatlanul szépet tevő” papnál még nagyobb baj nem történt, nem rajta múlt, hanem a jóságos Isten irgalmán. A világiak csak azt tudják, hogy aki A-t mondott, az B-t is fog mondani, vagy már mondott is. És ebben igazuk van.

Amikor lelkipásztori kötelesség szólít nők közé, bízhatom a status gratiae-ben. De papi kötelességemen túl egy lépést se tegyek, egy percig se maradjak tovább. „*A bizalmasságot kerüljétek és ahányszor közreműködéstek szükséges, mint szent szolgák tegyétek azt*” – köti

lelkünkre Szentséges Atyánk. Szent Pál apostol már leszögezte az elvet: számunkra nincs zsidó, se barbár, se gazdag, se szegény, se férfi, se asszony, csak *lélek*. Ezt már a kispapok lelkébe tüzes szegekkel kell belekalapálni, s később minden évben halálos komolysággal felújítani. Mert nem az aposztáziák okozzák a legnagyobb botrányt, hanem az éveken át nyitottan gennyesedő sebek az Egyház testén! Inkább következék be egy aposztázia, mint a lassú rothadási *A bonum commune* előbbre való a *bonum privatumnál*.

Orate.

Egész természetfölötti életünk telve van titkokkal. Itt is van egy. Az Egyház ezért kívánja tőlünk a celibátust, hogy egészen lelki emberek lehessünk, viszont nem lehet celibátust megtartani, ha nem vagyunk lelki emberek. Fölösleges volna azt bizonyítani, hogy a szüzességet tisztán természetes erővel megtartani lehetetlen. Csak a kegyelem és nem akármilyen kegyelem képesít rá. Isten a kegyelmet ingyen adja, biztos, hogy megadja, de kérni kell. *Kérjétek és megkapjátok*. Ha kérés nélkül is megadná, könnyen abba a hitbe ringatnám magam, hogy ez nekem kijár. Hogy kegyelem, azzal ismerem el, hogy kérem. Teljesen Istentől függ, s ő tőlünk tette függővé. Parancsolja, hogy kérjem, s ha kérem, csalhatatlanul megadja! Hogyan lesz annak komoly akarata a kísértés tűzében, akinek arra sincs komoly akarata, hogy imádkozzék?

Van pap, aki sem az alkalmat nem kerüli, se nem imádkozik. Az ilyen *elkárhozik*. Van, aki imádkozik, de a veszélyt nem kerüli. Az ilyen *elbukik*. Van, aki kerüli a veszélyt, de nem imádkozik. Az ilyen *tántorog*. Végül, aki kerüli a veszélyt és buzgón imádkozik, annak a celibátus nem neuraszténia és kesernyés világfájdalom: befelé boldogság, kifelé pedig termékenység. Mivel a természetfölötti élet eleven organizmus, benne minden összefügg. Ha egyik vonalon hanyagok vagyunk, a másik vonalon is kezdődik a bomlás. Figyeljük meg egy pap lelkiéletét, és csalatkozhatatlanul meg fogjuk mondani, hogyan áll a celibátus terén!

Ó bárcsak mindig fülünkbe csendülnének sok könnyelműségünkért vérrel verejtékező Üdvözítőnk szavai: „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne esetek. A lélek ugyan készséges, a test azonban gyöngé.” (Mt 26,41)

Elmélkedés a papi tisztaságról II.

A papi nőtlenség egyházi törvény. De hamis útra terelődik, aki a problémát tisztán mint törvényt akarja beilleszteni életébe. Mert nem csupán a test és vér, nem csupán az ember vitális szférája, hanem lelkünk, szellemünk, egész személyiségünk is érdekelve van e kérdésben. Éspedig alapvetően, sorsdöntően. Legalizmussal, tételes rendelkezései itt senki be nem érheti. Egész életünk harmonikus kibontakozása függ attól, sikerül-e megoldanunk a kérdést. Ha valaki csupán sorompót lát a celibátusban, mely őt az élet körülhatárolt területétől távoltartja, az emberi sors egyik legdöntőbb szféráját negatívumként fogja föl. Nagy a veszély számára, hogy egész élete terméketlen marad, vagy pedig még mélyebbre merül el a test és vér ingoványaiban.

Az Egyház célja a törvénnyel csak az lehet, hogy a negatívum mögött pozitív érték valósuljon. A formában gazdag belső tartalomnak kell kivirágoznia, a tételes törvény mögött valami isteni titoknak kell lüktetnie. A sorompók csupán körülhatárolnak egy területet. De a keretek között friss és termékeny élet fakadását várjuk. Csak így van értelme az egésznek. S ez a gazdag tartalom, ez a krisztusi titok, ez a termékeny élet, melynek a celibátus keretei között kell kisarjania, nem más, mint a *lelkiatyaság*. Ilyen értelemben mondja Szentséges Atyánk körlevelében: „*A celibátus törvénye által a pap nem hogy elveszítené az atyai hivatását, hanem valójában a végtelenségig növeli, hiszen nem e földi, mulandó élet számára nemzi sarjait, hanem az égi és örök élet számára.*”

Ebben az elmélkedésben Isten kegyelmével kíséreljük meg a celibátus ablakán keresztül tekinteni papi eszményünkre,

1. Az Úr Jézus elgondolása

Azt szokták mondani, az Úr Jézus sok mindenben beteljesítette, tökéletesítette az Ószövetséget, de egy ponton újdonságot hozott, amiről előtte fogalma se volt a világnak. *Ez az új pedig: az egész életre vállalt önkéntes szüzesség.* Talán még fűzhetünk hozzá valamit. Nemcsak a szüzesség, hanem a krisztusi házasság is egészen új valami. Mind a kettő kizárólag a hittel érhető és csak a kegyelemmel valósítható meg. *Mert krisztusi módon élni a házasságot semmivel sem könnyebb, mint krisztusi módon valósítani meg a szüzességet.* Mindkettő egy töven fakad, s egy valóságnak két arca.

Figyeljük meg az Evangéliumban, az Úr Jézus mind a két titkot egy alkalommal és egy nézőpontból nyilatkoztatta ki. Ellenségei a farizeusi kazuisztika egy vitás kérdésébe akarják bonyolítani: Szabad-e az embernek elbocsátani feleségét bármi ok miatt? Feleletül az Úr feléjük tárja az új házassági eszményt: Ha egyszer ketten egy testté lettek, már nem kettő, hanem egy valóság áll előttünk. Amit Isten egybekötött, ember el nem választhatja. Határozott és világos szavakkal visszavonja Mózes engedményeit. A házasság ettől fogva oszthatatlan és fölbonthatatlan.

Még az apostolokat is megdöbbennek e szavak. Bizonyára más kijelentések is eszükbe jutnak. „Nemcsak a cselekedet bűn. Elég egy rossz tekintet, rendetlen kívánság is.” Ha így áll a dolog az asszonnyal, – mondják rezignáltán – akkor legjobb egyáltalán meg sem házasodni. Íme itt a pillanat a krisztusi szüzesség kinyilatkoztatásához. Igen, – mondja isteni Mesterünk, – vannak, akik nem lépnek házasságra, mert születésüktől képtelenek arra. Aztán vannak, akiket mások tettek alkalmatlanná. És végül egy harmadik csoport: vannak, akik önként mondtak le róla, de miért? Ez a döntő az egészben. *Az apostolok szerint:* a házasság olyan nehéz, hogy emiatt jobb szűzen maradni. *Az Úr Jézus szerint pedig:* Isten országa olyan fontos, hogy miatta jobb szűzen maradni. Az előbbi magatartás *negatívum*. Az Úr Jézusé

pozitívum. Az apostolok csak azt látják, hogy a krisztusi házasság pusztán emberileg megvalósíthatatlan, s nem veszik észre, hogy a krisztusi szüzesség is az.

Mindkettő emberfölötti, csak a kegyelem képesít föl rá. „*Nem mindnyájan fogják fel ezt az ígét, csak akiknek megadatott*” – mondja az Úr a házasságról. Nem értelmi belátásról van itt szó, hanem hivatásról, ajándékról, kegyelemről.

Ebben a pillanatban – mintha csak egy isteni színpad ügyelője intene a színpalak mögött – asszonyok jelennek meg a színen s gyermekeiket hozzák az Úr Jézus elé. Egy perccel előbb azt mondotta: „*akik magukat teszik férfiatlanná a mennyek országáért*” – most pedig így folytatja: „*mert ilyeneké a mennyek országa*”. Egyik kezével az apostolokra, másikkal a gyermekekre mutat, s ezekkel a szavakkal kapcsolja őket egymáshoz. Itt is elmondhatjuk: amit Isten egybekapcsolt, ember el nem választhatja. A szülők gyermekeit Isten gyermekeivé kell tenni, a házasság gyümölcsét újra kell szülni az Isten országa számára. Ezt a feladatot a szüzességre bízta isteni Üdvözítőnk.

Íme a *keresztény házasság és krisztusi szüzesség* mély összefüggése. Igazi szüzesség csupán a keresztény házasság talaján fakadhat. Csak az, aki mélyen hívő, áldozatokból élő családban szívta magába a hit levegőjét, az lesz képes egy életre szólóan odaadni magát Istennek. Másrészt ugyanakkor a krisztusi szüzesség a maga teljes és imponálóan gyakorolt szüzességével erőt és bátorságot sugároz a keresztény házásokra, hogy gyakorolni tudják az állapotuknak megfelelő tisztaságot. Kivételek lehetnek, de mint állapot és intézmény egyik se nélkülözheti a másikat. *A krisztusi házasság szüzi virágokat terem, a krisztusi szüzesség a keresztény házasság erőssége.*

De mehetünk egy lépéssel tovább. Tudjuk, hogy a természetes és természetfölötti rend bámulatosan egymásra van hangolva. Ha tehát a *házasság és szüzesség* ilyen mély kapcsolatot mutat föl isteni Mesterünk elgondolásában, akkor elmélkedő értelmünkkel keresnünk kell közöttük az analógiát. Nézzük mindkettő *forrását és eredetét*.

Isten elgondolása szerint a házasság forrása két személy elragadtatott szeretete. Olyan szeretet ez, amely lényege mélyéig átjárja az embert, kiemeli önmagából, föltépi éniségének szűk kereteit, és képessé teszi arra, hogy végső és maradéktalan módon odaadja magát egy másik személynek. A szeretet eme extázisában eltűnik apa, anya, testvér, – akik csupán hozzátartozók – a házastársak már nemcsak egymáshoz tartoznak, hanem eggyé lettek. „*Annak okáért az ember elhagyja atyját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, és a kettő egy testté lesz.*” Nos, az Úr Jézus elgondolása szerint a szüzesség forrása is csupán személyes és személyre vonatkozó elragadtatott szeretet lehet. Olyan szeretetet kíván, mely szintén gyökeréig forgatja ki az embert önmagából, kiemeli önzésének szűk börtönéből és a hozzátartozók természetes szövevényéből, *...elhagyta házát vagy fivéreit, vagy nővéreit, vagy atyját, vagy anyját, vagy feleségét, vagy gyermekeit...*

Itt is két személy áll szemben egymással a szeretetnek olyan extázisában, mely fölszakítja az éniség zárt világát, s képessé teszi az embert arra, hogy Istennek adja magát végső és maradéktalan ajándékozással, s a kettő most már itt nem csupán egymáshoz tartozó, hanem egy lélek. „*Aki viszont az Úrral egyesül, egy lélek vele.*” (1Kor 6,17) Aki így odaadta magát valakinek, az már másé nem lehet.

Ugyanígy hasonlíthatjuk össze a kettőt az eredő szempontjából. Isten elgondolása szerint a házasság célja a gyermek. Isten belső világában is termékeny a szeretet. Az Atya és Fiú egymást átjáró szeretete egy harmadik személyben, a Szentlélekben virágozik ki. Innét van, hogy ősmintája szerint minden szeretet termékeny és teremtő. Sőt mondhatjuk, se égen, se földön nincs más teremtő erő, csak a szeretet. Ha tehát két személy lényé legmélyéig egyesül szeretetben és ez gyümölcsöt hoz, életük, kettőjük titokzatos egysége egy gyermekben. Már most, ha a szüzességről azt állítottuk, hogy nem más, mint Istentől megittasult szeretet, akkor sürgősen termékenynek is kell lennie. Sőt nem kell sok merészség hozzá, ha azt állítjuk, hogy csak úgy van értelme, ha célja *lelki utódok* teremtése Isten országa számára.

Csupán így lesz pozitív érték a szüzesség, csak ilyen értelemben jelent értéktöbbletet a házasság krisztusi eszményével szemben. Mert a szüzesség tisztán önmagában tekintve mint abszolúte életideál, manicheizmus.

Az Egyház is szűz. De miért? Mert Krisztus jegyese, tehát egész szerelmével Krisztusé. És az Egyház is termékeny. Miért? Mert ez a lángoló és osztatlan szeretet magára vonja a teremtő Szentlelket. Amint a Boldogságos Szűz elragadtatott istenszeretete Isten Fiának anyjává tette őt, ugyanúgy a pap Istenre irányuló szűzi szerelme Isten gyermekeinek atyjává teszi őt.

Így áll szemünk előtt teljes világossággal a két intézmény, *a házasság és a szüzesség*, isteni Mesterünk elgondolása szerint. A házasság az első *Ádámra* megy vissza és minden születés az ő nemzetségsorozatába iktat be egy újabb tagot, vele szemben a *második Ádám* feje és kiinduló pontja egy másik sorozatnak. Minden kegyelmi újjászületés az ő nemzetségsorozatába iktat be egy új tagot, aki nem a vérből, nem a test ösztönéből, sem a férfiú akaratából, hanem Istentől született. Amíg tehát a *házasság szerelem* a gyermekáldás hordozója, addig a *szűzi szerelem* Isten áldásainak forrása. Akik „egy testté” lettek, azok a szüleink test és vér szerint, akik pedig Istennel lettek „egy lélekké”, azoktól születnek lélekben, kegyelemben és igazságban. Az egyik forrásból fakad minden élet a földön, a másiktól minden élet az égen.

2. Életem tükrében

A celibátusnak tehát két izzó fókusza van: a *szűzi szeretet* Isten irányában és a *lelki atyaság* a lelkek felé. E két pontra vezethető vissza celibátusunk minden értéke és szépsége, de ugyancsak itt kell keresnünk minden problémáját és törését is.

1. A legnagyobb veszedelem, ha *Isten lángoló szeretete* hiányzik a szívünkből. Amikor a celibátus törvénné zsugorodik. Nem lehet eléggé sajnálni, ha egy fiatal lélek úgy megy a papszentelésre, hogy ez az elragadtatott istenszeretet nem született meg a szívében. Mert a celibátus nem kizárólagos szexuális probléma, sőt elsősorban nem az. Aki hosszabb idő óta éli ezt a sorsot, igazat fog adni. Természetesen vannak kivételek, szexuális irányban betegesen megterhelt lelkek, de ezeknek még szentelődés előtt szelektálódniuk kell.

Ne akarjunk okosabbak lenni az apostoloknál a hivatások elbírálásánál.

Normális körülmények között azonban a celibátus szexuális vonatkozására is alkalmazható az *energiák átalakításának* törvénye. Ha valaki józanul él, mértékletesen táplálkozik, de ugyanakkor minden érdeklődését és lelkesedését bele tudja vetni valamilyen föladat megvalósításába, annak nem jelent különösebb megterhelést a test törvénye. Ugyanakkor szinte csodát tud művelni el nem használt életerőivel.

Ezzel azonban a másik, a nehezebb kérdés, még koránt-sincs megoldva: a celibátus szellemi része, a *magányosság*. Mert Isten úgy teremtette az emberi szívet, hogy szeretet nélkül nem élhet. És ha élettársat nem szerethet, akkor csak Istent szeretheti egész szívével, lelkének egész sóvárgásával. De mi lesz, ha Istent se szereti? Monstrum lesz. Valami végzetesen hasonló a sátánhoz, akiben van értelem, akarat, emlékezet, még hit is, csak éppen szeretet nincsen. Nehéz kimondani, de talán itt van a legfájdalmasabb törése celibátusunknak. A keretet tartjuk, de tartalom nincsen. Nem szeretünk földi teremtményt, de Istent se. És ez a vacuum borzasztó! Ha szeretetem nincs, semmi vagyok! A világban a házastárs iránti szeretet s a gyermekért való aggodás folyton mozgásban tartja a szívet. Együttérzővé teszi mások iránt, részvétet ébreszt, fölkelti a segítő szeretetet. Nálunk azonban irtózatos a veszedelem: amikor emberfelettivé kellene lennünk, *embertelenné* leszünk. A celibátus ahelyett, hogy fölszabadítana a földi dolgok uralma alól, semmitmondó és kicsinyes dolgok rabszolgájává tesz. Szellemi életünk egészen beszűkül, az asztal, a kártya és a délutáni szunyókálások

alkotják napirendünk kimozdíthatatlan és érintetlen bázisát. Akik a celibátus által angyali életre hívtak, eunuchokká lesznek, akiknek a has az istenük.

Még ennél is fájdalmasabb a másik típus. Házastársat nem szeretünk. Istent se szeretjük, tehát szeretni kezdjük a pénzt. Hideg önzés vesz erőt rajtunk. Talán valamennyien hordunk magunkban egy fájdalmas emléket életünkéből, amikor először találkoztunk kufárral az oltár körül. *Családos ember soha annyira önző és materialista nem lehet, mint a pap, ha nem szereti Istent.* Ő, minél magasztosabb egy eszmény, annál nagyobb az árnyéka, és minél fenségesebb Isten elgondolása papjairól, annál kiábrándítóbb a mi valóságunk! Egy embertípusnál se olyan veszedelmes az, amit a lélektan *alulról való kompenzálásnak* nevez. Lemondottunk egy magasztos értékről, a hitvesi szeretetről, aztán az űrt, amit maga mögött hagyott, alacsonyrendű, értéktelen dolgokkal töltjük ki. A liliom illata helyett penész szag árad szívből.

Ó Istenem, elég ebből a lehangoló képből! Inkább azt mutasd meg kegyelmeddel, mit kell cselekednem! Elvégre én is boldog szeretnék lenni, s tudom, hogy csak a szeretet az, ami boldogít. Hol kezdjem el a szeretetet? Ott, ahol kihűlni kezdett. Figyeljük csak meg papi életünket, szálljunk vissza a múltba, és rá fogunk bukkanni. Amikor az *Oltáriszentség irányában hanyagok kezdtünk lenni*, a szeretet is haldokolni kezdett szívből.

Nem jó az embernek egyedül lenni, még ha pap is az illető. Tudta ezt nagyon jól édes Üdvözítőnk. És mert szerette övéit, kik a világban maradtak, mindvégig szeretni akarta őket, ezért rendelte a *szeretet szentségét*. Itt maradt velünk az Oltáriszentségben, hogy legszentebb szívének lángolása újra fölmelegítse kihűlő szívből. Szeretetének isteni leleményessége olyan csodát talált ki, amely még a hitvesi szeretet egyesülését is fölülmúlja. Nemcsak „egy test” és „egy lélek” lesz velünk, hanem magának a Szentháromságnak kapuját tárja föl előttünk, hogy az áldozás pillanatában megmerítsen bennünket minden szeretet örök kohójában.

S ezt a titkot elsősorban reám bízta, mikor a tabernákulum kulcsát az én kezembe tette le. Mert akinek a kulcsot kiszolgáltatjuk, annak maradéktalanul és főntartás nélkül adjuk oda magunkat. Ide, ide vigyük fagyoskodó papi szívből! Itt merítsük meg lassan elmeszesedő papi lelkiségünket! Az alkonyi órák halk áhítata, mikor minden megcsendesül, csupán az örökmécs libben olykor-olykor, mint ahogy alvó gyermek arcán elsuhan egy édes mosoly: úgy vagyunk együtt Jézussal, ahogy házastársak szoktak beszélgetni egymással ezen az órán. Hogy megfiatalodik a szívem! Kifakuló kedélyem húrjai újra zsongnak, és suttogón, melegen, szűzen, szerelmesen: Ó Jézusom, szeretlek Téged! Ó Jézusom, tisztellek Téged! Ó Jézusom, szeretlek és vágyódva kereslek Téged!

A másik nagy baj abból származik, hogy nem a *lelki atyaság* személyes varázsa kapcsol híveinkhez. Sajnos az elgépesedés korában élünk, amelyben a számok statisztikája és a tömegek fősorakoztatása büvöl el bennünket is. A nagy organizációk idején alapos a veszély, hogy a lelkipásztor alakjában is háttérbe szorul a személyes, atyai vonás, helyébe inkább a könnyen mozgatható, szervező, mozgalmi ember lép. Pedig az Egyház nem gépszerű organizáció, hanem eleven organizmus. Nem világhódító, hanem szíveket hódító vállalkozás. A szíveket pedig sem rutinnal, se módszerekkel, se retorikával, se dialektikával, se stratégiával nem lehet meghódítani. Szívet csak szívvel lehet bevenni. Az emberszabású gépek hajnalán állunk. Ezek a gépek szellemi munkánk nagy részét jobban elvégzik majd, mint mi magunk. Mindent lehet pótanyagokkal helyettesíteni. A szívet soha!

Istenem, mennyit vergődünk a teológián az analysis fidei problémájával. Ha jól emlékszem, egy egész szemesztert vett igénybe. Hogyan lesz a credibileből credendum és végül credo. És ma, annyi év tapasztalata után, lázasan lapozom át valamennyi szerzőt, s villámcsapásként ér a meglepetés: egyik sem foglalkozik a *hit szociális vonatkozásaival*. Még csak föl sem vetik, észre sem veszik a problémát. Csupán a kegyelem és a lélek összeműködését boncolgatják. Pedig van egy harmadik tényező is, amely nem kevésbé döntő.

Az apostol szerepe. Isteni Üdvözítőnk az Igét nem könyvre és nem gramofonlemezre, hanem élő igére bízta.

De az ige nem azáltal él, hogy kimondom, hanem, hogy legbensőbb éneket, tulajdon életemet mondom ki benne.

3. Minden élő élőtől származik

Nemcsak a biológiában, de a kegyelem rendjében is megdönthetetlen ez a törvény. Életemet én élem, de mástól kaptam, s akitől kaptam, valamiképpen tovább él bennem. Az igazság meggyőződése az enyém, de az igazságot valakitől kaptam, és mesterem valamiképpen tovább él bennem. Nos, ugyanígy hitem is az enyém, de ezt valakinek élő hite meggyújtotta bennem, mint ahogy egyik gyertyáról meggyújtjuk a másikat. És ugyanúgy istenszeretetem tüzeit valakinek istenszeretete hozta izzásba. Az apostol ott áll a kegyelem és a lélek között. Legbensőbb átélésének, személyes hitének, meggyőződésének és életének varázsa lüktet minden kimondott igéjében, s teszi fogékonnyá a lelkeket a kegyelem befogadására, fölnevelésére. *Minden valódi élet szerelemben fogantatik és fájdalmas vajúdások között születik a világra. Híveink hitélete is.*

Tizenkét apostol megtérített ezer és ezer lelket, ma pedig sok ezer apostol sem képes megtéríteni tizenkét lelket. Bizonyára van ennek sok egyéb oka is. De legfőbb oka: őket elragadtatott, személyes szeretet fűzte Mesterükhöz, s ez a szeretet képes volt ezekben fölgyújtani a hitet és a szeretetet Krisztus iránt. Nem ideológusok, nem apológéták, nem mozgalmi emberek voltak. Nem rendszert képviseltek, de lángoló szeretetük egyesítette őket Krisztussal, eggyé tette őket a Mesterrel, s ezért vele, általa és benne szülték a lelkeket Isten országa számára. *„Ha tízezer tanítók is volna Krisztusban, atyátok nincs sok. Krisztus Jézusban az Evangélium által én adtam életet nektek.* (1Kor 4,15) A lényeg azóta se változott. Lehet ma is ezer szervező és tízezer hitoktató, életté a hit csak akkor válik a lelkekben, ha lesznek lelkiatyák, akiknek tiszta élete, tüzes szeretete, fájdalmas vergődése és aggódó imádsága Krisztust sugározza bele a világba.

Ebből a magasságból tekintek le papi életemre. Miért van olyan kevés hatása szavaimnak? Mert nem életből fakadnak. Mindig bántotta az embereket a kenetesség, ma vérig sérti. Amikor a szavaknak az a szerepe, hogy eltakarják az űrt, ami a szónok szívében tátong.

Ha a szeretetet csak hirdetem, de magam hideg vagyok, tehát ha a szeretetet csak képviselem, az embereknek az lesz a benyomása, hogy csak mesterségből, kenyérért teszem. Miért van körülöttem oly kevés meggyőződéses hit? Mert bennem se lángol Krisztus szeretete! Miért nem alakul ki körülöttem legalább egy kis csoport, amelynek mindene Krisztus? Miért olyan steril az én celibátusom? Mert csupán törvény és nem élet!

Ó halljuk meg az Üdvözítő esengő szavát! Nem szavainkat, nem munkánkat, nem időnket igényli elsősorban, hanem szeretetünket, a szívünket kéri magának.

Fiacskáim... szeressetek engem!...

Maradatok szeretetemben!

Elmélkedés a papi szegénységről I.

Isteni Üdvözítőnk két súlyos feladatot bízott ránk. Egyháza csak addig lesz a világ világossága és a föld sava, csak addig tölti be a hegyre épített város szerepét, amíg mi, papok beteljesítjük a kettős küldetést: „*Elmenvén tanítsatok minden nemzetet...*” ez az egyik; a másik pedig: „*Tanúim lesztek a föld határáig...*” Tehát hirdetniünk kell Krisztus igéit, és meg kell mutatnunk Krisztus életét. „*Az Ige testté lőn, és miköztünk lakozék.*” A világ megváltása azáltal történt, hogy az Ige megtestesült. Az egyes lelkek megváltása is ezen az úton történik. Az Igének ma is testet kell öltenie. Nem elég a lelkipásztor gyújtó szava a szószéken, nem elég az apologéta igéinek ragyogó világossága az előadói emelvényen, ha tulajdon életében nem testesül meg az a valóság, amit hirdet. „*Amit láttunk ...amit hallottunk, amit kezünk tapintott az életnek Igéjéről.*” Istenem, milyen lenyűgöző és milyen szemléletes szavak! Az Ige nemcsak hallható, hanem látható, sőt tapintható, kézzelfogható formában járt köztünk. „*Az élet megjelent,* folytatja az apostol. – *Mi láttuk, tanúságot teszünk róla és hirdetjük nektek...*” (Jn 1,1-2) Krisztust látni, hirdetni és tanúságot tenni róla. Íme, ez az apostol küldetése. Szemlélni eleven hittel, hirdetni lángoló igékkel, és az igéket alátámasztani krisztusi élettel.

De hát miért is részletezni ezt az igazságot? Akad-e közöttünk egy is, aki ne lenne róla meggyőződve? Ő, nem bizonyítás akar ez lenni, hanem felkiáltójel, hogy rávilágítson arra a félelmetes felelősségre, amely vállainkon nyugszik, s föltárja azt a nem kevésbé félelmetes csapást, amit a múltban Egyházunknak okoztunk. Mert az Egyház szent, szeplőtelen és tiszta, csak mi voltunk világiasak, földiesek, megosztott szívűek. S ebből lett a szörnyű botrány. A tömeg előtt diszkreditáltuk az Egyházat, és kompromittáltuk Krisztust. Nem hitünkkel volt baj, ez többé-kevésbé megvolt. Az Evangéliumot is igyekeztünk hirdetni. De az életünk! Ahogy az Evangélium konkrét formában bennünk megjelent, és a tömegek elé lépett, megcsúfolta az Evangéliumot. A legszentebb könyvet, a Bibliát karikatúrákkal illusztráltuk. Márpedig tudott dolog, hogy a gyermek és az egyszerű lélek először a képeket nézi végig. A tömeg gyermek, s ezért a tömegek aposztáziája *scandalum pusillorum*-ból fakad. Tudjuk, hogy a *Biblia pauperum* mindig a kép volt. De ott tévedtünk, mikor azt hittük, hogy elég ezeket a képeket templomunk falára festeni, s nem sokkal szükségesebb a mi életünkben tárni híveink elé. Misztériumjátékokat mutattunk be eleinte a templomban, később a templom előtt. A nép azonban hamar rájött, hogy ez csak játék, mert ahol a valóság kezdődik, az életben, papjai életében nincs semmi ezekből a misztériumokból.

Mi tette az első keresztényeket oly csodálatossá? Mi vonzotta körükbe a pogányokat? Mi adott olyan átütő erőt az apostolok szavainak? A szeretet. „*Nézzétek, mennyire szeretik egymást!*” – mondták a pogányok. Mireánk pedig ujjal mutogatnak az új pogányok: „*Nézzétek, mennyire szeretik önmagukat!*” Nem lehet Krisztus igéit ajkunkkal hirdetni, s ugyanakkor életét életünkkel megcáfolni. Nem lehet a nyolc boldogságról lelkendezni a szószéken, s az anyagiakért reszketni, mikor a szószékről leszálltunk. Nem lehet a szegényeknek hirdetni az Evangéliumot, s ugyanakkor a mammont imádni. Ő, igen, valamennyien érezzük, az Ige szolgálata nagy megterhelés lelkiismeretünkön. Mert isteni Üdvözítőnk nem elméleti igazságokat bízott ránk, hanem életet. „*Hozzátok intézett szavaim, lélek és élet.*” (Jn 6,63) Élete és tanítása ugyanannak az Igének két megjelenési formája: szó és tett, hirdetés és tanúságtétel. „*Benne élet volt, és az élet volt az emberek világossága.*” (Jn 1,4) Micsoda szédületes szavak! Tulajdon élete világított igéin keresztül. Ebből az is következik, hogy az olyan igék, amelyekből nem az élet világít, taszítják, sőt felháborítják és gyűlöletre hangolják a hallgatóságot. Ő, ha csak ajkaimon csendül Krisztus élete, micsoda kiábrándulás, mekkora botrány, milyen árulás!

Ha a mi Urunk földi életét egyetlen mondatba akarjuk foglalni, az Írás szavait kell idéznünk: „*Adj nekem lelkeket, a többit vedd el!*” Íme Atyám, mindent odaadtam: anyagi javakat, otthont, édesanyát, barátaimat, becsületemet, sőt a kereszten Te is elhagytál engem. A föld kivetett méhéből, az ég bezárult fölöttem. S míg ég és föld között függtem, testemre a kínok, lelkemre a vigasztalanság éjjele borult. Kihagyó szívem már csak egy ritmust ismert, láztól cserepes ajkam csak egyet sóhajtott, kifosztott két karom csak egyért esengett: „*Adj nekem lelkeket, a többit, a többit, mind vedd el!*”

A lelkek megváltásának ma is ez az útja: nagy győzelemnek nagy lemondás az ára. Ezért mondja Szentséges Atyánk:

„*Midőn a pap a lelkek üdvösségének szolgálatára adja magát, minden erejével szükséges, hogy szem előtt tartsa Pál apostol szavait: Nem keresem azt, ami a tiétek... hanem titeket.*”

Hirdetni és tanúságot tenni, ez a hivatásom. Hirdetni a szegényeknek az Evangéliumot, és tanúságot tenni az apostoli igénytelenségről. Adj, Uram, világosságot, hogy ennek az igazságnak a mélyére hatolhassak. Elmélkedésemben szemlélni akarom a szegénységet, mint tanúságtételt az Úr Krisztus mellett, a másvilág mellett, a kereszttel és a gondviselésbe vetett hit mellett.

1. Tanúságtétel az Úr Krisztus mellett

„*Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.*” – ezzel az igénnyel lép elénk isteni Mesterünk. De az Atyát senki sem látta, csak a Fiú. Mutasd meg nekünk az Atyát, hogy tökéletességét utánozhassuk! *Fülöp, aki engem lát, látja az Atyát!* Mennyi bájos finomság van isteni Üdvözítőnk szavaiban! Nem azt mondja, legyetek tökéletesek, amint én tökéletes vagyok, hanem amint a mennyei Atya tökéletes. És hogyan jutunk erre a tökéletességre? „*Én vagyok az út, igazság és élet.*” Krisztus nemcsak isteni természete szerint tökéletes képmása a mennyei Atyának, hanem szent embersége szerint is. „*Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülöttje.*” (Kol 1,15)

Az Ige azért testesült meg, hogy megváltson minket. De a nagy kérdés: hogy történik megváltásunk? Bele kell merülnünk Krisztus sorsába. Egykor ő vette magára a mi sorsunkat, most nekünk kell magunkra vennünk az ő sorsát. Az Apostol szavai szerint: „*Az Úr Jézus Krisztust öltöztetek magatokra!*” (Róm 13,14) Emlékezzünk csak rá, a megszentelő kegyelem a jelen üdvrendben gratia Christi. Másszóval: természetfölötti életünk Krisztus arcvonásait viseli magán. Tehát üdvösségünk útja az, hogy kialakuljon bennünk Krisztus. „*Fiaim, a szülés fájdalmait szenvedem értetek újra, míg Krisztus ki nem alakul bennetek!*” (Gal 4,19)

Milyen csodálatos titok egy emberarc! Tükre a léleknek. S a lélek? Tükre egy emberi életnek. A családi vonások csupán a nagy vonásokat adják meg, vázolják a keretet. De hogy ebből az arcból ténylegesen mi lesz, azt életének története beszéli el. Egy felnőtt ember arca azzá lett, amivé eszményei tették. Egy ötvenéves papi arcon Krisztus vonásainak kellene előmlenie. S valóban az is lesz, ha lelkében kialakult Krisztus lelke, életében pedig Krisztus élete ismétlődött meg. Az Apostol mondja, hogy föl kell építenünk Krisztus testét, „*amíg mindnyájan el nem jutunk a hitnek és Isten Fia megismerésének egységére és meglelt emberré nem leszünk, Krisztus teljességének mértékében.*” (Ef 4,13)

A megszentelő kegyelem gratia Christi. Tehát a kegyelem élete bennünk folyton arra ösztönöz, hogy Krisztus életét alakítsuk ki magunkban, arcvonásait vessük ki lelkünkön. Ebből logikusan az is következik, hogy vagy átalakulunk Krisztusba, vagy elveszítjük a megszentelő kegyelmet. *Tertium non datur.*

Most pedig fölteszem magamnak a kérdést: mi köze mindennek a papi szegénységhez? A felelet nagyon egyszerű. A szegénység szeretete Krisztus arcának lényeges vonása. „*Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.*” És miért küldött engem? Én azért jöttem, hogy tanúságot tegyek Atyámról. *Quod vidimus, testamur.* Titeket pedig azért küldelek, hogy

rólam tegyetek tanúságot. *Eritis mini testes*. Életünk tehát nem egy elvont erkölcsi törvény teljesítése, nem valami sápadt, kanti kötelességtudat érvényesítése, hanem Krisztus sorsának vállalása, Krisztus befogadása és életének megisméltése. „*Mindazoknak pedig, kik befogadták, hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyenek.*” Fokozatosan elmerülök alázatosságában, engedelmességében, szegénységében. Ha Krisztus szíve szerinti pap vagyok, akkor az én mindennapi imádságom is: „*Adj nekem lelkeket, a többit vedd el!*” Vedd el a közjogi méltóságokat, anyagi javakat, polgári jólétet, biztos megélhetést! Vedd el a világ megbecsülését, az emberek tiszteletét, fölöttesi elismerést, csak a lelkeket, Uram, a lelkeket hagyd meg nekem, hogy visszaadhassam őket az Atyának! „*Szent Atyám, őrizd meg őket, akiket nekem adtál!*”

2. Tanúságtétel a túlvilág mellett

Adva van egy fájdalmas tény: nagy tömegek veszítették el hitüket a túlvilágban. Ezek a tömegek városokban és falvakban élnek, tehát jut belőlük az én plébániámra is. Felelős vagyok értük. Az ember lázasan keresi a magyarázatot és a teendőket. Társadalomtörténeti és kultúrbölcseleti megfontolások adnak feleletet, de nem kielégítőt. A valláslélektan közel jár a lényeghez, mikor azt mondja: *nehéz abban hinni, amit hirdetőinek élete cáfol meg.*

Tulajdonképpen hittünk mi a másvilágban? Persze, hogy hittünk! De ez a hit csak hit volt. Életünket nem járta át. „*Mit használ, testvéreim, ha valaki azt mondja, hogy van hite, cselekedetei azonban nincsenek? Vajon üdvözítheti őt a hit? ...Ugyanígy van a hittel is: ha nincsenek cselekedetei, önmagában holt.*” (2Jak 14,17) *Fides mortua!* Holt hit. Ha pedig maga a hit hirdetője ilyen, akkor hite nemcsak mortua, hanem *mortifera*. Amikor az elmúlt korokban a gazdagság bevonult az Egyházba és polgárjogot nyert közöttünk, az a szegény vergődő lélek ott szószékünk alatt hányszor szeretett volna fölkiáltani: ó mondd, valóban hiszed is azt, amit hirdetsz? „*Íme, mi mindenünket elhagytuk!*” Igen, elhagytál egy kis kunyhót és most palotában élsz; lebbenslevesen nőttél föl, s most roskadozik asztalod; zsellérsorból jöttél s most nagyurakkal barátkozol! – Ó mondd, valóban hiszed azt, amit hirdetsz? „*Nincs itt maradandó városunk, hanem az eljövendőt keressük.*”

De hát akkor miért építéd egyre ingatlanokra reményeidet? Miért halmozod a földi vagyont? Miért keresel mindenütt szolid evilági garanciákat? Ó mondd, valóban hiszed, amit hirdetsz? „*Keressétek először a mennyek országát.*” Hát akkor miért érdekel annyira a javadalom, a jövedelem, a karrier?

No és ha nagyon élére állítom a dolgot, hiszek én az Úr eme szavaiban: „*Ahol a kincsed, ott a szíved is*”?

Nézzük csak. Misézem mindennap, de nem szívből. Elmélkedni nem szoktam, szentséglátogatást is ritkán végzek. A rózsafüzérből egy tizedet elmondok, de azt se szívből, csak megszokásból. Hát akkor hol a szívem? Valami individuális morálison nőttem föl, s hamis nyugalomba ringatom magam. Nem gyilkolok, nem lopok, mást nem bántok, erkölcsi kilengéseim nincsenek, – mintha csak egy primitív gyónómat hallanám, – tehát minden rendben van. Napjaim szép egyenletesen beömlenek a mennyországba.

Ez volna hát az üdvösség útja? Az üdvösségé, amelyért Krisztus Urunk az utolsó csepp vérért is odaadta, amelyről azt mondja az apostol, hogy „*félve-remegve munkáljátok üdvösségeteket!*” Hasonló az életem az evangéliumi földműveshez, aki kincset talált és érte mindent odaadott, vagy az evangéliumi kereskedőhöz, aki drágakőre bukkant és érte *mindenét* odaadta? Hányszor elolvastam már az Evangéliumokat és soha sem vettem észre azt az egy szót, amit az Úr még véletlenül se felejt kimondani:

„Aki nem mond le mindenről, amivel bír... eladta mindenét, amije volt... és elhagyva mindenét követte őt... íme, mi elhagytuk mindenünket... odaadta minden javát.” Az örök élet valami olyan nagy, hogy érte mindent oda kell adni! Mutatja ezt életem? Az a hivatásom,

hogy erről tanúságot tegyek az evilágiság eme paroxizmusában! A földi paradicsom mitoszával szemben az én életemnek kell hirdetnie, hogy elmúlik a világ és dicsősége.

3. Tanúságtétel a kereszttel mellett

Mikor pappá szenteltek, isteni Mesterem két kötelességet tett vállaimra. Hirdetnem kell az Evangéliumot, és tanúságot kell tennem Mesterem mellett. Mit kell hirdetnem, megmondja az Apostol: „Mi pedig a keresztfeszített Krisztust hirdetjük, aki ugyan a zsidóknak botrány, a pogányoknak pedig ostobaság.”

A keresztre feszített Krisztus szolgálja lettem, tehát életemmel is tanúságot kell tennem kereszttel mellett.

Tekintsünk szemlélődő lélekkel üdvösségünk fájára, négy szárán hivatásunk négy titkát olvashatjuk le. Földbe mélyesztett szára az **alázatosságról** beszél, – „az alázatosság a földre hajol” – ez lelkiéletünk alapja. Isteni Mesterünk lábai voltak hozzászögezve a „gögös láb” bűnei miatt. Égbe mutató szára az **engedelmességre** figyelmeztet, „lehajtván fejét kiadta lelkét”. Valóban engedelmes volt a halálig, és pedig haláláig a kereszten. Egyik kezem azért van odaszögezve, hogy ne ölelhessen földi teremtményt, a másik pedig, hogy ne gyönyörködjem földi javakban.

Ha nincs meg bennem a szegénység szeretete, akkor reám vonatkoznak Szent Pál szavai: „Ismételten megmondtam ugyanis, s most könnyezve mondom: Sokan úgy élnek, mint Krisztus kereszttel szembeállított ellenségei. Végük a pusztulás, istenük a has, dicsőségük az, ami gyalázatuk, eszüket a földiek járatták.” (Fil 3,18) Ó Istenem, hová is juttattott bennünket a sivár naturalizmus! Azt hisszük, lehet választani a *kereszt* és a *kényelmes* élet között. Pedig milyen tévedés! Mert a dilemma nem a kereszt és a jólét, hanem a *kereszt* és *kárhozat* között áll fenn. A polgári kereszténység a kereszt és kárhozat közötti távolságot precíz pontossággal megfeleltette, és ezen a felezési ponton próbált tartósan berendezkedni: se kereszt, se kárhozat. De hát ez lehetetlen!

Ha Istennek akarok élni, vállalnom kell a szegénység kereszttel szembeállított ellenségeit. Mert csak aki életét elveszti, nyeri meg azt!

Hogy miben álljon szegénységem, megvilágítják a Szentatya szavai: ruházatban, étkezésben, bútorzatban és egyszerűségben. A szegényekkel szemben pedig bőséges alamizsna.

„Szeressék a szegénységet azok a papok is, akik nem kötelezték magukat fogadalommal a szegénységre. Mutassa ezt a szeretetet egyszerű és mérsékelt életmódjuk, szerény lakásuk és a nélkülözők iránti nagylelkű bőkezűségük.” (XII. Pius, Menti nostrae.)

4. Tanúságtétel az isteni gondviselés mellett

Nemcsak azért hiszek Istenben, mert pap vagyok. Elvégre gondolkozó embernek nehéz ateistának lenni. De más hinni Istenben és egészen más dolog e hit mellett tanúságot tenni. Persze nem csupán szavakkal. Hogy Isten valóságos-e számomra, vagy csupán árnykép, annak van egy csalhatatlan mértéke: a *gondviselésre való hagyatkozás*. Ezen a ponton minden elválnak. Mert becsületesen élni lehet élő hit nélkül is. „Az ilyeneknek törvényük nem lévén, ők önmaguk törvénye.” Isten a gondviselésben lesz valóság számunkra.

S itt van döntő szerepe a szegénységnek. S most elképzelem magamnak a múltban jól dotált plébániámat. Pince, padlás, kamra, istálló telve. A tüzelő már a jövő évre is ölbe rakva az udvaron. Vajon ez a kép lebegett isteni Mesterünk szeme előtt, mikor fölkiáltott: *Ne aggódjátok éltetekről, hogy mit esztek, sem a ruházatokról, hogy mibe öltözködtök!* Hát nekünk tényleg nem kellett aggódnunk, ha egyik évben nem sikerült a termés, sikerültek az állatok és ha azok se sikerültek, volt tavalyról tartalék. Az asztalom és életszínvonalom sohasem

érezte meg, legföljebb a szegények, ha szűkebb volt az esztendő, az alamizsna maradt el. *A canonica visitatio a legnagyobb gondossággal és a leglelkiismeretesebb körültekintéssel betömött minden kis repedést, amelyen keresztül az isteni gondviselés beszivároghatott volna a mi életünkbe is.*

Nem tudunk eléggé hálásak lenni a jó Istennek, hogy végre szégyenkezés nélkül hirdethetjük az ígét: *Ne aggódjatok éltetekről...* Keressétek először az Isten országát! Annyi fájdalmas évszázad után végre életünkkel is tanúságot tehetünk a szegény Krisztus mellett! Istenem, a kegyelemnek milyen forrása fakad majd innét!

Elmélkedésünk végén vessünk még egy pillantást az isteni dolgok csodálatos összhangjára. Amikor a celibátusról elméltünk, láttuk a *keresztény házasság* és a *keresztény szüzesség* titokzatos összefüggését. Most ámulattal tapasztaljuk, hogy a kép majdnem szóról-szóra megismétlődik, csak hogy itt az evangéliumi birtoklás és az evangéliumi szegénység áll előtérben.

A gazdag ifjú kimondhatatlan szomorúsággal vonul el a színről, mert nem tudott lemondani. Az apostolok szomorúan tekintenek utána. Az előbb a házasság krisztusi eszménye ijesztette meg őket, most a gazdagság veszedelme tárul föl előttünk. Akkor rezignáltán kérdezték: *ha így áll a dolog az asszonnyal, akkor jobb meg se házasodni!* Most csüggedten néznek Mesterükre, hát *akkor egyáltalán ki üdvözülhet?* Az Üdvözítő felelete mindkettőre vonatkozik: *Ami embernél lehetetlen, Istennél lehetséges.* Az előbb, mikor isteni Mesterünk a keresztény házasság és szüzesség eszményét hirdette meg, asszonyok léptek a színre és gyermekeket vezettek Krisztus elé, most mikor a keresztény birtoklás és szegénység eszméjét tárja föl, Péter lép eléje:

„Mi pedig elhagytunk mindent.”

Tehát amint a keresztény házasság és szüzesség egy tövön fakad és egymásra utal, ugyanígy a keresztény birtoklás és keresztény szegénység is. Láttuk, hogy keresztény módon élni a házasságot semmivel sem könnyebb, mint keresztény módon szűzen maradni. Most ugyanazt mondhatjuk itt is: keresztény módon birtokolni éppen olyan nehéz, mint keresztény módon szegénynek lenni.

Miért kell az apostolnak szűznek maradni? Hogy tanúságot tehessen a házasság felé: ha Isten kegyelmével lehet szűzen élni, akkor lehet házasságot is krisztusi módon élni. S miért kell az apostolnak szegényen élni? Hogy tanúságot tehessen a gazdagok felé: ha lehet a Gondviselésre hagyatkozva szegényen is boldognak lenni, akkor lehet a vagyont is krisztusi módon használni.

Az apostol szűzi életének végső magyarázata a *lelki atyaság*. De a szegénységnek is kulcsa. Mert különben a szegénység mint abszolút ideál szintén manicheizmus! Szentséges Atyánk eszményképe az a pap, aki nem tett szegénységi fogadalmat és mégis szegény. A szerzetes mikor leteszi a fogadalmát, nem kezelhet anyagi javakat, sőt birtoklási képességét is elveszíti. Sajnos, itt a földön minden értéknek Janus arca van. A fogadalom fölszabadít az anyagiak rabsága alól, de ugyanakkor elvesz egy főséges szép lehetőség: mások anyagi támogatásának boldogsága. Én megtartom birtoklási képességemet. Miért? Hogy élvezzem és gyűjtsem a vagyont? Nem, hanem, hogy osztogassam! Szent Tamás szerint a magántulajdon nem „a halmozás és az élvezés joga, hanem a felügyelet és a szétosztás joga.”

E pillanatban a mennyei Atya képe jelenik meg fölöttünk, és halljuk Jézus feledhetetlen szavait: „Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok is tökéletes!”

Igen, értem, nekem is atyává, lelki atyává kellennem. Mindent amit kapok, tovább kell adnom, ami az enyém, híveimé is; minden fölöslegem a szegényeké. Istenem, de boldogság így lelkipásztornak lenni!

Elmélkedés a papi szegénységről II.

Küzdelmünk a celibátus terén talán sokszor lefoglalja egész lelkiéletünket. Szinte központi jelentőséget nyer. Ha aztán e ponton nem vádol komolyabb hibával lelkiismeretünk, úgy gondoljuk, a lényegnek eleget tettünk, a többi apróbb simítás dolga. Pedig nagyon tévedünk. Azért, mert papi életünk korrekt, még nem biztos, hogy keresztények vagyunk. Talán megdöbbsent ez a szembeállítás. De gondoljuk csak meg, a kereszténység a szeretetnél kezdődik. Már a szentatyák rádöbbsentek erre, mikor a „szeretet nélküli tisztaság” kérdését feszegették. Nagy Szent Gergely homíliáját valamennyien ismerjük a Breviáriumból:

„Mert tudniillik, Megváltónknak semmi módon sem tetszhetik az egyik a másik nélkül, sem az, aki jót cselekszik, ha még mindig nem hagy fel a fényűzéssel, sem az, aki kitűnik a tisztaságban, és mégsem gyakorolja a jócselekedeteket. Sem a tisztaságnak nincs nagy értéke a jótett nélkül, sem a jótett nem ér sokat tisztaság nélkül.”

Azt mondják, a Port Royal-i apácák olyan tiszták voltak, mint a kerubok és olyan hidegek, mint a sátán.

Istenem, a mi tiszta papi életünk is milyen végzetesen terméketlen tud lenni! Nem kötjük magunkat földi családhoz, hogy aztán anyagi dolgok láncoljanak magukhoz. Megőrizzük szívünk függetlenségét, s aztán a pénz rabjai leszünk. Lemondunk egy tiszta szív szerelméről, s egy piszkos papír hálójába kerülünk. A mély tenger veszedelmeit elkerüljük, és a sekély víz zátonyán poshad el életünk. Az Egyház azért írja elő számunkra a celibátust, hogy papjait semmi se vonja el az égiek szolgálatától, mi pedig celibátusunkban élve átadjuk magunkat az anyagiak hajszolásának. Akinek felesége van „a világi dolgokkal törődik: hogyan keresse felesége kedvét,” – mondja az Apostol. De mit mondanak arról, akinek nincs felesége?

Értékbölcseleti mérlegelés alapján is mennyivel értékesebb és vonzóbb emberi élet azé a családapáé, aki bár meg van osztva Isten szolgálatában, de ezt egy népes család anyagi gondjaiért kénytelen elviselni, mint annak a papnak az élete, aki önmaga anyagi adminisztrálásának megszállottja. Bizton mondhatjuk, *semmi értelme nincs a celibátusnak, ha nem jár vele karöltve a papi szegénység.* Mert a lényeg szempontjából édes mindegy, hogy az anyagiak egy családos embert vagy egy magányosan élő pap szívét vonják el az isteni dolgok szeretetétől. Ezért mondja köriratában Szentséges Atyánk: „Nem elég a tiszta élet által a test akaratáról lemondani, sem az engedelmisség által előljáróitoknak az akaratot önként alávetnetek, hanem a lelket is kell még inkább elidegeníteni nap mint nap a gazdagságtól és a földi dolgok bírásától.”

A világosító Szentlélek kegyelmét kérve, de nagyon kérve, kövessük eddigi módszerünket. Először nézzünk eszményképünk tükrébe, utána mélyedjünk el az Úr Jézus tanításába, végül szembesítsük a két megfontolással a saját életünket.

1. A szegény Krisztus

Kétezer év keresztény művészete mindent elkövetett, hogy derűs színekkel, fényhatásokkal és dekorációkkal elrejtse azt, ami a betlehemi és názáreti misztérium lényege, a *szegénységet*. Az ikonográfia egyetemes tanúsága; a művészet szégyelte a szegény Krisztust. Vagy az a meggondolás vezette, hogy a művészet tárgya csak szép lehet, a szegénység pedig nem szép. Tehát a szegénységet tapintatosan leretusálta a betlehemi istállóról és a názáreti műhelyről. „E világ bölcsessége ugyanis oktalanság Isten előtt.” (1Kor 3,19) Amit szégyelnek a földön, dicsőség az égben. „Valóban – kiált föl Szent Bernát – egyetlen drágakő hiányzott csupán Isten koronájából: a szegénység gyémántja. Emberré lett, hogy ezt is megszerezze. Olyanná lett, mint az evangéliumi kereskedő. Mindent odaadott, csak hogy ezt az egyet megnyerhesse.”

A kinyilatkoztatás fényében a szegényeké a *megtestesülés* logikájának végső kiterjesztése. A mi Urunk Jézus Krisztus nem akart más lenni, csupán ember.

A szolgálai alakhoz azonban elválaszthatatlanul kapcsolódik a szegénység: az emberi lét nagy kiszolgáltatottsága és bizonytalansága. Minden gazdagság megkülönböztetés, minden vagyongyűjtés kísérlet arra, hogy az ember fölébe emelkedjünk... A mi Urunk pedig éppen ellenkezőleg, azért jött, hogy elmerüljön az embersors végső mélységeibe. „Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit megmentsek.” (1Kor 9,22) Az emberiség két nagy szolidaritásából az egyiket, a bűnt, nem vállalhatta. Vállalta a másikat: ez a szegénység. Ebben aztán annyira hasonlóvá lett hozzánk, hogy nincs a földön ember, akinek szégyenkeznie kellene mellette.

Nem Athénben született és nem Rómában. Mégcsak Jeruzsálemben sem. Betlehemben sem. Mert amint nem volt egy fekhely, amelyre lehajthatta volna fejét, halálos kínjaiban, a szálláson sem volt hely, ahol pólyába takarhatták volna. Istállóban született, mint egy cigány, és kereszten halt meg, mint egy gonosztevő. Mielőtt megszületett, az emberi társadalom bezárkózott előtte, s mielőtt meghalt, kivetette. A kettő közé ívelő életéről pedig maga mondja: *A rókának barlangja van, a madaraknak fészke, az Emberfiának pedig nincs hová lehajtania fejét.*

És akikkel körülveszi magát? A Szűzanya és Szent József házasságában a *tökéletes tisztaságot a teljes szegénységgel* kötötte össze. Ne az esztéta, hanem a hit szemével nézzük a názáreti hajlékot. Azok a barlanglakások, amelyekhez hasonlóan lakott a Szentcsalád is, kigyógyítanak minden romantikából. Szent Józsefet tiszteletből ács mesternek mondjuk. Valójában egyszerű fűrő-faragó ember volt az alvégen, akit már a féltelmes gazda, sőt a zsellér is lenéz. Se földje, se nyája. Jövedelme csak annyi, amennyit dolgos két keze egyik napról a másikra megkeres. Ha egy ólat kell összeütni, vagy egy féltetőt megigazítani, akkor hívják, egyébként elnéznek a feje fölött. Nem érezzük a tisztos polgár gögjét és iróniáját ezekben a szavakban: *Józsefnek, az ácsnak fia?* Amikor a templomba viszik, a szegények kenyerét eszi és sorsát osztja harminc rejtett éven keresztül. Amikor a názáreti házból kilép, a szegényeknek hirdeti az Evangéliumot, és szegény tanítványokat gyűjt maga köré. Szegényes alamizsnából él, s bizony az is megesik, hogy a kalászokkal csillapítja feltörő éhségét. Apostolai közül csak egy származik jobb körökből, Lévi, de neki is előbb le kellett mondania mindenéről, és csupán egy lesz áruló, és azt is a pénz teszi Júdássá. *Mutassatok egy adópénzt!* – mondja ellenségeinek, maga azonban nem nyúl hozzá. A templomadót is Péterrel fizeteti ki, és a húsvéti vacsora szükségleteit szintén az apostolok vásárolják meg. Ezért mondhatja apostolainak: *Ne legyen erszényetek övetekben, se bot kezetekben, se két köntöstök!* A kereszt alatt már életében ruháit elosztották, köntösére sorsot vetettek. Amikor pedig eltemették, a sír is, ahová helyezték, egy idegen emberé volt. Barmok között született, gonosztevők között halt meg. Idegen istállóban pihent először, idegen sírban utoljára. E szegénység láttán így kiált fel a nagy Apostol: „*Hiszen ismeritek Urunk Jézus Krisztus jótékonyágát. Ő, a gazdag, értetek szegénnyé lett, hogy szegénysége által meggazdagodjatok.*” (2Kor 8,9)

2. Isteni mesterünk tanítása

Szent Pál utolsó szavaiba szeretnék belekapaszkodni: *Krisztus érettünk szegény lett, hogy az Ő szegénysége által mi gazdagok lehessünk.* Igen, ő mindent elszenvedett érettünk. Vállalta az emberi sorsot, hogy isteni életet szerezzen számunkra; magára vette a bűnt, hogy eltörölje bűneinket: viselte a hősi szegénységet, hogy megmentsen bennünket a szegénység nyomasztó terhétől. Szeretnék így okoskodni, és magam is érzem, hogy hamis vágányra szaladtam. Isteni Üdvözítőnk szava cseng egyre fülemben: *Nem lehet a tanítvány nagyobb Mesterénél!* Ha a mestert üldözték, a tanítványt is üldözni fogják; ha a Mester szolgálai alakot

öltött, a tanítványnak is szolgálni kell; ha ő a szegénységet vállalta, a tanítványnak is vállalnia kell.

Találomra felütöm az Evangéliumot. Szent Lukács 14. fejezetére esik tekintetem. Ha valaki tornyot akar építeni, – mondja az Úr – először költségvetést készít, s csak ha minden szükséges együtt van, kezd bele a munkába. Hasonlóképpen a két hadviselő fél is mielőtt döntő ütközetet indítana, számbaveszi erejét. S ha úgy találja, hogy csak tízezret tud szembeállítani húszezer emberrel, sietve békét kér ellenfelétől, mert ügye máris reménytelen. Eddig világos a példabeszéd, mert még nem is példabeszéd, csak példa. Isteni Mesterünk azonban nem folytatja a részletezést, hanem rögtön levonja a konklúziót. „*Így mindaz közületek, aki le nem mond arról, amije csak van, nem lehet az én tanítványom.*” Egészen megzavarodom. Nemcsak a kemény és kategorikus fogalmazás miatt, hanem mert a logikát nem találom. Hogyan függnek össze e szavak a két példázattal? Még egyszer megnézem, jól olvastam? Igen, egészen jól. Ebben nincs hiba. És az értelme?

Értelme a következő. Az építkezések elengedhetetlen feltétele, hogy együtt legyen a pénz és az anyag. A hadviselés elengedhetetlen feltétele pedig, hogy együtt legyen a hadsereg és a főszerelés. Enélkül minden vállalkozás nevetséges és reménytelen. Nos, ha valaki az én tanítványom akar lenni, – fűzi hozzá az Üdvözítő – ennek is van egy ilyen nélkülözhetetlen előfeltétele: *le kell mondania mindarról, amije van.* Enélkül Krisztus tanítványává lenni éppen olyan nevetséges és reménytelen vállalkozás, mint építkezni épületanyag nélkül és háborúskodni hadsereg nélkül. Igen, a példabeszéd értelmét látom, de miértjét nem értem. Miért kell Krisztus minden tanítványának mindenről lemondania? Ezt nem értem. *Mindenki... mindenről...* Szörnyen kemény szavak. Csöppet sincs kedvem az Úr Jézussal vitatkozni, de nem rejthetem el megdöbbenésemet.

Nos, itt az ideje, hogy az elmélkedés elején megpendített gondolatra visszatérjünk. „Tisztaság szeretet nélkül” – önmagában negatívum. Nem elég a celibatus. Istent szeretni kell. Ez a pozitívum. „*Szeresd a te Uradat, Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből!*” Hát nem kemény szavak ezek? Tán nem így érezzük, mert túl sokszor hallottuk, hogy sem komolyan vennők. Vajon könnyű Istent szeretni? Éspedig szeretni teljes szívből, lélekből és minden erőnkéből szeretni! S ez nemcsak tanács, hanem parancs. A főparancsolat! Már most tegyük föl a kérdést: mivel lehet mérni a szeretet jelenlétét és fokát? *Az odaadással.* Ki szeret minden erejéből és teljes szívéből? Aki mindent odaad.

Ah, nézzük az Istent! Hogyan szeretett minket az Isten? Megteremtette és berendezte számunkra ezt a szép világot, életet adott, a kegyelem által saját isteni természetét is nekünk adta, s mikor ezt eljátszottuk, tulajdon Fiát is fölládozta érettünk. „Mit kellett volna még cselekednie, amit nem cselekedett?”

Hát nem teljes szívvel és minden erejével szeretett minket? „Mivel szerette azokat, a halálig szerette őket.”

Az utolsó csepp véréig, az utolsó sóhajtásáig. Önmagának teljes kiüresítéséig!

Ő előbb szeretett minket. De most rajtunk a sor. Mit adjak az Úrnak viszonzásul mindazért, amit nekem adott? Az üdvösség kelyhét veszem.

A lemondás kelyhét emelem ajkamhoz. Adok Uram, mert szeretlek! Adom az ifjúságomat, a munkámat, időmet, egészségemet, karrieremet... Mit kellett volna még tennem, és nem tettem? Körülnézek, mi az, amihez még ragaszkodom, amit titokban jobban szeretek, mint az Istent; egy kedves könyv, egy édes emlék? Anyagiak... pénz? Ahol a kincsed, ott a szíved is. Aki nem szereti Istent, az mindent elfogad és megtart magának. Annak a teremtett dolgok arra valók, hogy élvezze és birtokolja őket. Van valami mélyen sátáni vonás abban, amit úgy mondhatunk, a „birtoklás szeretete”, magának a birtoklásnak élvezése. De aki szeret, annak számára minden azért van, hogy visszaadja őket. *Visszaadni pedig az Istennek annyit jelent, mint lemondani.* Odaadok valamit, ami kedves nekem, mert akinek adom, még

kedvesebb. Minden lemondás egy szótlán, szerelmes vallomás. *Mindenről lemondani tehát annyit jelent, az Úr Jézus ajkán, mint semmihez se ragaszkodni.*

Az előbb ajkamon volt, de most már nem merek előhozakodni vele: *én nem tettem szerzetesi fogadalmat, nem köteleztem magam szegénységre.* Mi következik ebből? Talán én kevésbé akarok tanítványa lenni az Úr Jézusnak? Vagy nekem elég kevésbé szeretnem őt? Engem nem a fogadalom, hanem a szívem kötelez. „Erre Krisztus szeretete sürget minket.” Nagyon meggondolkoztató, hogy csak a középkorban kezdenek éles határt vonni a parancs és tanács között. Egészen az V. századig a legnagyobb egyházatyák semmi különbséget se látnak ebből a szempontból szerzetes, pap és hívő között. A keresztény testvériség érzése olyan eleven, s a szeretet parancsa annyira friss, hogy mindenkinek csupán a szükségeshez való jogát ismerik el, *a fölösleges a szegényeké.* Szegények pedig mindig lesznek veletek. Egy nagy különbség mégis van közöttem és a szerzetes között: bennem megmaradt a szabadság és lehetőség arra, hogy adhassak. Élvezhetem a legnagyobb örömet, amit az élet adhat: segíthetek, adakozhatok! Istenem, nekünk papoknak csak úgy lenne szabad meglátnunk a magántulajdont, ahogy Szent Tamás látta. Nem a birtoklás joga domborodott ki benne, hanem a gondoskodás és elosztás joga.

Itt álljunk meg hosszasan. Ami most következik, megdöbbentő valóság. Ó, bárcsak hátralévő egész életünkre meg tudnánk döbbsen rajta! Mi papok, ha nem tompult el lelkiismeretünk, szentgyónásainkban őszintén vádoljuk magunkat a legkisebb hibákról is, melyek a *castitas* (tisztaság) terén fordulnak elő. De a lehető legritkábban, majdnem sohasem a *caritast* (szeretet) illetően. Lelkiismeretünk a korszellem hatása alatt végzetesen ütközőpont lett. Sohasem gyónjuk pl. utolsó gyónásom óta semmi alamizsnát nem adtam, minden pénzemet magamra költöttem, szükségtelen dolgokat vásároltam, fölösleges holmijaimat nem adtam tovább a szegényeknek, hideg és részvétlen voltam irányukban, nem az Úr Jézust láttam bennük stb. Mintha számunkra csak a *castitas* – tisztaság léteznék. Hála a jó Istennek, hogy már ennyire vagyunk. De ez még a fele út csupán. Aki leszállt szíve legmélyére, tudja, hogy a szeretetet gyakorolni százszor nehezebb. Félelemmel és rettegéssel gondol arra, hogy utolsó órákon a szeretet mértékével fognak megítélni. „Sok bocsáttatik meg annak, aki nagyon szeretett!”

3. Életem tükrében

Istenem, nehéz felhők gomolyognak lelkiismeretem fölött, amikor elmúlt életemen végigtekintek e gondolat fényében. Ó, kispap koromban sohasem volt pénzem, és mégis mindig derű lakott szívemben. Üres volt a zsebem, de tele a szívem. Viannei Szent Jánost választottam eszményképül, s az önképzőkörben lelkes előadásokat tartottam az Egyház szociális feladatairól. A szenteléskor olyan világosan állt előttem hivatásom, úgy éreztem, a szegénység úrnőjével is eljegyeztem magam. Kápláni fizetésem bizony sovány volt, de jutott belőle bőven a szegényeknek és ministránsoknak is. Talán harmadik helyemen voltam, mikor megcsapott a világ szele. Társaságba keveredtem, s először költöttem minden pénzemet magamra. Negyedik helyemen már keveseltem járandóságomat és durván összekaptam principálisommal a stóla miatt. Ha most visszagondolok, határozottan emlékszem, hogy *akkor már csak szolgáltam, de nem szerettem az Urat.* Innét távolból nehéz megmondani: előbb hűlt ki a szeretetem, s azért lettem anyagiassá, vagy mert anyagiassá lettem, hűlt ki bennem a szeretet.

Kezdték plébániákra pályázni. A hívek nem igen érdekeltek, annál inkább a javadalom. Paptársak között néhány mondat után mindig anyagiakra tereltem a szót, s hamarosan otthonosan mozogtam a gazdasági dolgokban. Igen, első plébániámon teljesen beledolgoztam magam a gazdálkodásba. Veszekedtem kocsisokkal, számoltam és és gyarapodtam. Istenem, ma már szégyellve vallom be, büszkébb voltam az istállómra, mint templomomra, nagyobb

gondom volt fajtiszta állataimra, mint híveim buzgóságára. De ők még becsültek. Nem ugyan a papot, hanem a mintaszerű nagygazdát.

Amikor egy sokkal előnyösebb javadalom kínálkozott, gondolkodás nélkül elfogadtam. Itt már a pénz ördöge szállt meg, mindjárt az elején összevesztem híveimmel, párbér és egyéb szolgáltatások miatt. Keserű lettem, és ha híveimről esett szó, csak legyintettem: *Fukarok, anyagiassak! Ha papjuk éhen halna, akkor se mozdítanak kisujjukat!* A szószéken is fanyar, ingerült hangot vettem fel. Lassan mindenki elhúzódott tőlem. Nem is nagyon bántam már. Elvem az lett, hogy nem cirógatni kell a népet, hanem keményen kell fogni a gyepelőt.

Azután jöttek a nehéz háborús évek, az anyagi alapok kezdtek bizonytalanokká válni. Gazdaságom ugyan még mindennel ellátott, de az okosság megkívánta, hogy gondoskodjam a jövőről. Javadalmam mellett szépen befolyt a párbér, bőven akadt stóla. Kongruát is kaptam. Biztonság kedvéért megszavaztattam az egyházi adót is. Nagy betűkkel kiírtam a templom kapujára: *Ne csak koldulj az Istentől, adj is Neki! Fizesd lelkiismeretesen az egyházi adódat!* Tele lettem sötét aggodalmakkal. Házam népe már alig tudta elviselni ideges kifakadásaimat, gyanakvásaimat. Ha emberek kerestek föl hivatalomban, mást se tudtam, csak siránkozni: Semmim sincs, koldus lettem! Holnap híveim miatt akár éhen is halhatok! Istenem, csak most, egy hosszú élet alkonyán mered föl bennem a kérdés: miért is volt mindez? Mire ment ez a sok idő, energia? Mind arra, hogy anyagi bázist biztosítsak lelkipásztori munkám számára. Az eszközök agyonnyomták a célt. Lassan a lelkipásztorkodás csak titulus lett, jogcím, alibi gazdálkodásom számára. Ha most megcsinálom hosszú papi életem mérlegét, fájdalmasan kell bevallanom: negyven év szívós munkájával nem akartam mást, mint megcáfolni az Úr Jézus igazát. Be akartam bizonyítani, hogy lehet egyszerre két úrnak is szolgálni! Istennek és a mammonnak.

4. Mit tegyek?

Az édes Üdvözítő a fiatal embernek mondotta: *Menj, hagyd el mindent!* Az én koromban erre már nem érzek erőt. De félek, hogy a szeretet mérlegén könnyűnek találtatom.

Mit tegyek?

1. *Lelkiismeretvizsgálatomban* ezentúl a szeretet szempontja lesz a döntő.
  2. *Megkülönböztetett szeretettel* fogok bánni a szegényekkel. Nem hivatalos, megszokott mozdulattal adom át a Szent Antal persely adományát, alig várva, hogy lerázhassam. Leültetem, kikérdezem, bőven adok időt neki, hogy kipanaszkodhassa magát. Én Istenem, csak ne kenetes szavakat! Krisztust akarom látni benne.
  3. A *fölösleges holmijaimat* összekeresem, de nem a rongyokat. Ami hibás, előtte megfoltoztatom. Azért adok, hogy segítsék, s nem, hogy lelkiismeretemmel betapasszam egy flastrommal.
  4. S ha a *szegényeknek nem tagadok meg semmit*, akkor Isten szeretetét önt majd szívembe, hogy neki se tagadjak meg semmit...
- Ó szeretni, ó menni, ó magam számára meghalni!

Milyen nagy csapás egy népre, ha csak kenetes szavú, de nem vallásos lelkű papjai vannak.

Az elmúlt évszázadok legnagyobb csapása, hogy a vallásos papok száma mérhetetlenül megfogyatkozott.

Az elmúlt évszázadok legnagyobb csapása, hogy a vallásos papok száma mérhetetlenül megfogyatkozott. A pap Isten embere. Itt a szegény magyar földön pedig a szó emberei, a viták emberei, az akták emberei voltunk, csak éppen a szenvedélyes imádság emberei nem. Szónokok, apologéták, gazdák, a két világháború között mozgalmi emberek lettünk. Alkottunk, építettünk, szerveztünk, s nem gondoltunk arra, hogy nagyon sokszor a hódító megszállottság, az építkező kedv és szervező szellem a vallásosság hiányának a jele. Arra van szánva, hogy eltakarja a belső ürességet, pótolja azt, ami belül hiányzik. Isten nincs jelen a viharban, sem a szélvészben, hanem mélyen vallásos papjainak sugárzó személyiségében. De mivel ezt nem találták az emberek, valami megrázó, sokszor nem is tudatos csalódással, magától Istentől távolodtak el. Az ember szinte el nem tudja képzelni, hogyan lehetne bennünket, magyar papokat mély Isten-élményre, Isten-éhségre vezetni. Hogyan lehetne minket Isten szolgálójából Isten barátáivá tenni? Hogyan lehetne a programmal telített mozgalmi emberekből Istennel telített személyiséget formálni? Nos, ami ember számára elképzelhetetlen volt, azt megvalósították az idők. Ha még ma se sodródunk bele az Isten-közelség atmoszférájába, akkor nincs több remény számunkra.

Pedig az Egyház nem gépszerű organizáció, hanem eleven organizmus. Nem világhódító, hanem szíveket hódító vállalkozás. A szíveket pedig sem rutinnal, se módszerekkel, se retorikával, se dialektikával, se stratégiával nem lehet meghódítani. Szívet csak szívvel lehet bevenni.